

บทที่ 4

ปัจจัยที่มีผลต่อสันติสุขในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ

เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในโลกนี้ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมืองย่อมมีที่มาอันเป็นเบื้องหลังหรือสาเหตุของการเกิดขึ้นของเหตุการณ์ดังกล่าว ดังนั้น การมีความเข้าใจในสาเหตุและความเป็นมาของเหตุการณ์ จึงมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการเข้าใจในตัวเหตุการณ์ เพราะการเข้าใจในสาเหตุแห่งเหตุการณ์จะทำให้เราเข้าใจในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ดียิ่งขึ้น

ภาพแห่งความสันติสุขที่เกิดขึ้นในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ ที่ได้กล่าวมาในบทที่ 3 ก็เช่นเดียวกัน มันเกิดขึ้นจากปัจจัยหลักสามประการ คือ การมีประชาชนที่ดี การมีผู้นำที่ดี และการมีกฎหมายรัฐธรรมนูญที่ดี

4.1 การมีประชาชนที่ดี

ประชาชน คือ องค์ประกอบของรัฐที่สำคัญที่สุด เพราะประชาชนคือผู้กำหนดรัฐธรรมนูญและผู้นำ ฉะนั้น หากรัฐใดมีประชาชนที่ดี โอกาสที่รัฐนั้นจะมีรัฐธรรมนูญที่ดีและมีผู้นำที่ดีก็ย่อมมีสูง อีกทั้งในการบริหารบ้านเมืองนั้น หากมีประชาชนที่ดีแล้ว ความสำคัญของรัฐธรรมนูญและและบทบาทของผู้นำก็น้อยลง ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาเพื่อยกระดับจริยธรรมของประชาชนให้เป็นคนดี จึงเป็นภารกิจสำคัญของรัฐบาลที่มุ่งมั่นจะพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศที่เจริญและมีสันติสุขอย่างยั่งยืน โดยคุณสมบัติที่สำคัญๆ ของประชาชนที่ดีนั้น ได้แก่

4.1.1 ประชาชนมีจิตสำนึกในการเชื่อฟังผู้นำและผู้บังคับบัญชา

ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมรัฐนั้น การที่ประชาชนให้ความเคารพและให้เกียรติเป็นอย่างสูงต่อผู้นำถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงานของรัฐ เพราะโครงการต่าง ๆ ที่รัฐมุ่งมั่นจะดำเนินการ ไม่ว่าจะเป็นโครงการในด้านการพัฒนาสังคม การศึกษา เศรษฐกิจ หรือในด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างสันติสุข เช่น การรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การปราบปรามยาเสพติด หรือการต่อต้านอบายมุข โครงการเหล่านี้จะประสบผลสำเร็จได้อย่างสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อได้รับความร่วมมือด้วยดีจากภาคประชาชน ดังนั้น การปลูกฝังให้ประชาชนมีความศรัทธา เคารพ และเชื่อฟังผู้นำจึงเป็นภารกิจเร่งด่วนที่รัฐจะต้องคำนึงและเริ่มต้นปฏิบัติการก่อนสิ่งอื่นใด

จากการวิจัยพบว่า ประชาชนในรัฐอิสลามภายใต้การนำของเคาะลีฟะฮ์สุลฎัน อิบน์ อัล-ค็อฎฎ็อบ رضي الله عنه ทั้งชายและหญิง ทั้งที่เป็นประชาชนสามัญทั่วไป หรือผู้มีศานาจในสังคม เช่น ข้าราชการ ตำรวจ หรือทหาร ส่วนใหญ่ต่างให้ความเคารพต่อผู้นำและผู้บังคับบัญชาเป็นอย่างสูง พวกเขาจะให้ความเคารพนับถือ เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้นำอย่างเคร่งครัด เพราะพวกเขาตระหนักเสมอว่าการเคารพต่อผู้นำถือเป็นส่วนหนึ่งของการศรัทธาในศาสนา ซึ่งหากการประกอบศาสนกิจของพวกเขาได้ถูกปฏิบัติทั้งในที่ลับและในที่แจ้ง การให้ความเคารพเชื่อฟังต่อผู้นำก็สมควรจะได้รับการปฏิบัติทั้งในที่ลับและในที่แจ้งด้วยเช่นกัน

อิบนุ มัณซุร (Ibn Manẓūr) ได้เขียนใน Mukhtasar Tarīkh Demashq ว่า

คืนหนึ่ง เคาะลีฟะฮ์สุลฎันและอัสลามได้ออกลาดตระเวนไปตามซอกซอยต่าง ๆ ในเมืองมะดีนะฮ์เพื่อตรวจตราความเรียบร้อย ท่านรู้สึกเหนื่อยและเมื่อยล้า ท่านจึงหยุดนั่งพักกำแพงบ้านหลังหนึ่ง อยู่ ๆ ท่านก็ได้ยินเสียงผู้หญิงคนหนึ่งพูดว่า "โอ้ ลูกกรีก เจ้าจงลุกไปที่นั่นซิ แล้วจงเอาน้ำมาผสมปนกับมัน" ลูกสาวตอบว่า "แม่จ๋า แม่ไม่ทราบคำประกาศของท่านเคาะลีฟะฮ์หรือแม่? แม่ถามว่า "ท่านประกาศว่าอย่างไรหรือลูก? ลูกสาวตอบว่า "ท่านได้ส่งคนมาป่าวประกาศว่าห้ามเอาน้ำผสมเจือปนกับนม" แม่ตอบว่า "แต่ตอนนี้เราอยู่ในสถานที่ที่ ทั้งตัวเคาะลีฟะฮ์และผู้ประกาศไม่เห็นเรานี้" ลูกสาวตอบว่า "ไม่หรอก ฉันจะไม่เป็นคนที่ถูกคิดท่านต่อหน้าคนอื่นแล้ว ทรยศท่านในที่ลับ" ท่านอุมร์จึงสั่งให้อัสลามจดจำประตูบ้านและสถานที่บริเวณนั้น ให้ดี รุ่งเช้าวันต่อมา ท่านได้สั่งให้อัสลามไปยังบ้านนั้นและคว้าหญิงสาวแม่ลูกนั้น เป็นใครและมีสามีหรือเปล่า อัสลามจึงไปตรวจสอบและกลับมารายงานว่า ทั้งสองแม่ลูกนั้นต่างเป็นหญิงหม้ายไม่มีสามี เคาะลีฟะฮ์สุลฎันจึงเรียกลูกชายทั้งหมดมาประชุม ท่านถามลูก ๆ ว่า "ในหมู่พวกเจ้านี้ มีใครต้องการภรรยาบ้าง? ฉันจะแต่งตั้งให้ที่นี่ หากพ่อยังต้องการผู้หญิงอีก หญิงคนนี้ก็คงไม่มีพวกเจ้าคนใดได้ครอบครองแน่" อับดุลลอฮ์ตอบว่า "ฉันมีภรรยาแล้ว" อับดุลรอฮมานก็ตอบว่า "ฉันมีภรรยาแล้ว" อาศิมตอบว่า "ท่านพ่อ ฉันยังไม่มียภรรยา แต่งให้ฉันเถอะ" แล้วท่านจึงส่งคนไปหมั้นหมายและแต่งตั้งหญิงสาวคนนั้นให้กับอาศิม ซึ่งต่อมาเธอได้ให้กำเนิดบุตรหญิงคนหนึ่ง แล้วบุตรหญิงคนนั้นได้ให้กำเนิดอุมร์ อิบน์ อับดุลอะซิช เคาะลีฟะฮ์สุลฎันทรงธรรมแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ดังนั้นเคาะลีฟะฮ์สุลฎัน อิบน์ อับดุลอะซิชผู้นี้จึงมีศักดิ์เป็นเหลนของเคาะลีฟะฮ์สุลฎัน อิบน์ อัล-ค็อฎฎ็อบ (Ibn Manẓūr, n.d.:8/395)

เช่นเดียวกันกับอัสมัดฮุดี (al-Mas'ūdī, 1988:2/333) ที่ได้กล่าวถึงการเชื่อฟังคำสั่งของเหล่าทหารที่มีต่อผู้เป็นหัวหน้าซึ่งแม้ว่าหัวหน้าผู้ออกคำสั่งได้เสียชีวิตไปแล้วก็ตาม กล่าวคือในสงครามนิฮาวานด์ (Nihawand) ซึ่งอัล-นูมาน อิบน์ มุเก็รริน (al-Nu'mān ibn al-Muqarrin) ผู้เป็นแม่ทัพเสียชีวิต

ในสมรภูมิ เหล่าทหารจึงส่งคนไปพบกับภรรยาของท่านพวกเขาถามว่า “ท่านอัล-นุมานได้สังเียวหรือมีหนังสือพินัยกรรมอะไรบ้าง?” นางตอบว่า มีหนังสือ และเมื่อพวกเขาเปิดหนังสือออกมา ปรากฏว่าท่านได้เขียนว่า เมื่ออัล-นุมานถูกฆ่าให้แต่งตั้งคนนั้นเป็นผู้นำทัพต่อ เมื่อคนนั้นถูกฆ่าอีกก็ให้แต่งตั้งคนนั้นต่อ เมื่อคนนั้นถูกฆ่าอีกจงตั้งคนนั้น ๆ ต่อ ซึ่งเหล่านี้กรบต่างก็พากันปฏิบัติตาม โดยอัล-นุมาน(al-Nu'mān ibn al-Muqarrin) ถูกฆ่า อัมร อิบนุ มะดีการ์บ ('Amr ibn Ma'dikarib) ถูกฆ่า และคนอื่น ๆ ก็ถูกฆ่าในสมรภูมินี้ ซึ่งสุสานของพวกเขาตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองนิฮาวานด์ (Nihāwand)

มุหัมมัด หะมีดุดลลฮฺ (Muhammad Ḥamīdullah) ได้กล่าวในศาสน์ได้ตอบระหว่างเคาะลีฟะฮฺสุลฏันกับข้าหลวงสะอูด อิบนุ อิบิวัคกีฮฺ (Sa'ad ibn Abī Waqqās) ซึ่งเป็นแม่ทัพใหญ่ที่คุมกำลังทหารในอิรักว่าหลังจากชนะสงครามอัล-กอดีียะฮฺแล้ว ท่านมีความประสงค์ที่จะติดตามข้าศึกที่หนีไป แต่เมื่อท่านเคาะลีฟะฮฺห้าม และสั่งให้ท่านสร้างเมืองใหม่ขึ้น ณ ที่นั้นเพราะไม่ต้องการให้มีทะเลหรือแม่น้ำขวางกั้นระหว่างเมืองหลวงมะดีนะฮฺกับเมืองใหม่ ท่านจึงเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ซึ่งในตอนแรกท่านได้พากองกำลังทหารไปปักหลักที่เมืองอัล-อันบารฺ(al-Anbār) แต่ปรากฏว่า กองกำลังทหารต่างล้มป่วยเจ็บไข้ ท่านจึงแจ้งให้ท่านเคาะลีฟะฮฺทราบ ท่านอุมีร์จึงมีหนังสือแจ้งว่า ทำเลที่อยู่ของชาวอาหรับนั้นต้องเลือกทำเลที่มีหญ้าสมบูรณ์เหมือนที่อยู่ของอูฐและแกะ ท่านจึงเลือกที่โล่งบริเวณริมแม่น้ำมาทำเป็นที่อยู่สำหรับชาวมุสลิม ซึ่งสถานที่แห่งนี้ปัจจุบันคือเมืองกูฟะฮฺ (Muhammad Ḥamīdullah, 2001 : 415)

เช่นเดียวกันกับกรณีของบิลาล อิบนุเราะบาฮฺเมื่อมีความประสงค์จะขอตั้งถิ่นฐานที่เมืองซามพร้อมทั้งบอญุรฺวัยหะหฺกุสองพี่น้องในอิสลามที่ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ จัดคู่ให้ตั้งแต่ต้นปี ฮ.ศ. 1 ท่านต้องอ้อนวอนขอความเห็นใจเพื่อให้ท่านอุมีร์อนุญาตแก่พวกเขาได้อยู่ร่วมกันไปตลอดชีวิต โดยไม่คิดจะใช้ความโหดเค่นในฐานะเคยทำหน้าที่เป็นมุอ์ซซินในสมัยท่านเราะฮฺตุลลฮฺหรือความเป็นเพื่อนสนิทผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับท่านเคาะลีฟะฮฺในการแผ่ขยายรัฐอิสลามมาต่อรองแต่ประการใด

อิบนุหะญูรฺ อัล-อัสเกาะลานียฺ (Ibn Hajar al-'Asqalānī) กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

لما رجع عمر من فتح بيت المقدس وسار إلى الجابية سأله بلال أن يقره بالشام ففعل فقال وأخي أبو ربيعة أخي بيننا النبي صلى الله عليه وسلم فترل داريا في بني خولان فأقبل هو وأخوه إلى حي من خولان فقال: أتيناكم خاطبين قد كنا كافرين فهدانا الله عز وجل ومملوكين فأعتقنا الله عز وجل وفقيرين فأغنانا الله عز وجل فإن تزوجونا فالحمد لله وإن تردونا فلا حول ولا قوة إلا بالله فزوجهما. (الإصابة في تمييز الصحابة)

หลังจากที่อุมีร์กลับจากพิชิตบัยตุลมักคิสและเดินทางมาถึงญาบิยะฮฺ บิลาลได้ขออนุญาตตั้งถิ่นฐาน ณ แคว้นซาม ท่านอุมีร์จึงอนุญาตให้ เขาจึงกล่าวว่า "แล้วพี่น้อง

ฉัน อนุรุวัหะฮะละ ท่านนบีได้จัดให้เราทั้งสองเป็นที่นั่งกันนี้" (ท่านอุมร์ไม่ตอบ) แล้วท่านได้แวะพักที่บ้านหลังหนึ่งในหมู่บ้านเคาลาน ต่อมา เขา (บิลาล) และพี่น้องของเขา (อนุรุวัหะฮะ) ก็มาหาท่านในหมู่บ้านเคาลาน บิลาลกล่าวว่า "เรามาหาท่านเพื่อขอร้อง เราทั้งสองเคยเป็นคนกาเฟรแล้วอัลลอฮ์ก็ได้คลี่คลายใจชี้ทางนำแก่เรา เราทั้งสองเคยเป็นทาสแล้วอัลลอฮ์ก็ปลดปล่อยให้เป็นไท เราทั้งสองเคยเป็นคนยากไร้แล้วอัลลอฮ์ก็ให้เราั่งมี หากท่านให้เราอยู่ร่วมกันก็อัล-หัมดุลิลลาฮฺ แต่หากท่านไม่รับคำร้องขอเรานี้ก็สุควิสัย - ลาเหาลา วะลา กุ๊วะวะตะ อัล-ลา บิลลาฮ- " ท่านจึงให้ทั้งสองอยู่พร้อมกัน (Ibn Hajar al-'Asqalānī, n.d.: 3/326)

และเหตุการณ์ที่บ่งบอกถึงการให้ความจงรักภักดีและเชื่อฟังต่อผู้นำที่สำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์การปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมร์ก็คือการที่แม่ทัพเคาะลีฟะฮ์ อิบน์ อัล-วะลีด ตอรับคำสั่งปลดตัวเขาเมื่อต้นเดือนชะบาน ปีที่ 13 ฮ.ศ. ด้วยความนอบน้อม ซึ่งการปลดแม่ทัพเคาะลีฟะฮ์ออกจากตำแหน่งแม่ทัพชามถือเป็นงานชิ้นแรกที่เคาะลีฟะฮ์อุมร์เริ่มดำเนินการหลังจากขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮ์ แม่ทัพเคาะลีฟะฮ์เป็นแม่ทัพและผู้นำแห่งชามที่ได้รับการแต่งตั้งในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมร์ ท่านเป็นแม่ทัพและเจ้าเมืองที่โดดเด่นมาตลอดสมัยการทำงาน ทั้งนี้เมื่อได้รับคำสั่งปลดประจำการ ปรากฏว่าทั้งตัวท่านเอง ผู้ใต้บังคับบัญชา หรือตลอดจนชาวเมืองชาม หิมส ก็อนสิรีน และเขตอื่น ๆ ที่ท่านปกครองต่างก็น้อมรับคำสั่งปลดของเคาะลีฟะฮ์อย่างไม่มี การขัดขืนหรือก่อการกระด้างกระเดื่องแต่ประการใด ท่านกล่าวแสดงความยินดีต่ออนุบุยยะฮ์ ผู้นำแห่งชามคนใหม่ว่า "ท่านแต่งตั้งผู้ซื่อสัตย์แห่งประชาชาตินี้ให้เป็นผู้นำของพวกเขา" (Ibn Athīr, n.d. 2/60) และกล่าวถึงเคาะลีฟะฮ์อุมร์ต่อหน้าชาวเมืองชามที่เคยเป็นผู้ใต้บังคับบัญชาและเลื่อมใสในตัวท่านว่า

اعلم أن عمر هو الإمام وهو الخليفة ومهما أمرنا فلا نخالفه فإن الله أمرنا بذلك في

كتابه فقال تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ﴾

النساء: ๕๙

فطاعته فرض علينا لأنه يحكم بالعدل ويأمر بالمعروف وينهى عن المنكر، (فتوح

الشام)

ท่านจงทราบเถิดว่า บัดนี้ ท่านอุมร์ คือผู้นำ ท่านคือเคาะลีฟะฮ์ ดังนั้นไม่ว่าท่านจะสั่งให้เรากระทำสิ่งใด ๆ เราก็จะไม่ขัดขืนท่าน เพราะอัลลอฮ์ใช้ให้เราทำอย่างนั้นในคัมภีร์ของพระองค์ ซึ่งพระองค์ได้ตรัสว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ﴾

النساء: ๕๙

(ความว่า : พวกเจ้าจงเชื่อฟังอัลลอฮ์ จงเชื่อฟังเราะสูลของพระองค์ และผู้นำในหมู่พวกท่าน)

(อัล-นีสอา : 59)

ดังนั้นการเชื่อฟังท่านจึงเป็นข้อบังคับต่อพวกเรา เพราะท่านปกครองด้วยความยุติธรรม ท่านใช้ให้กระทำการที่ดีและห้ามปรามไม่ให้กระทำการที่ชั่ว (al-Wāqidī, n.d.: 1/333)

หากการนอนบ่อน้อมอย่างนี้เกิดขึ้นกับคนที่เป็นายทหารชั้นผู้ใหญ่ซึ่งมีอำนาจ มีกำลังพล มีผู้สนับสนุนมากมายแล้ว ในหมู่ประชาชนธรรมดา พ่อค้านักธุรกิจ หรือเจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายอื่น ๆ ก็คงจะยิ่งให้ความจงรักภักดีต่อผู้นำมากยิ่งขึ้น และนี่คือบางตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นถึงการเชื่อฟังของประชาชนในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺที่มีต่อผู้นำของพวกเขา

และด้วยคุณสมบัติที่ดีของประชาชนเช่นนี้เอง ฮองเต้แห่งเมืองจินจึงมีทัศนะว่า ประชาชนของรัฐอิสลามในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ อิบน์ อัล-ค็อฎฎ็อบ رضي الله عنه นั้นเป็นประชาชนที่แข็งแกร่งที่ไม่มีชาติใดสามารถเอาชนะได้ ดังที่ Ibn Khaldūn ได้เขียนว่า

ส่วนจักรพรรดิฮัศศะเกิร์ด (จักรพรรดิองค์สุดท้ายของเปอร์เซีย) นั้น เมื่อหนีข้ามแม่น้ำไป ก็ได้พบกับทูตของพระองค์ที่ได้ทรงส่งให้ไปพบกับฮองเต้จิน ซึ่ง (เขาได้เล่าถึงการเดินทางว่า) ทางฮองเต้จินได้สอบถามเกี่ยวกับสภาพของชาวมุสลิมที่สามารถสร้างความยิ่งใหญ่ได้ทั้ง ๆ ที่มีจำนวนน้อย โดยพระองค์ได้ทรงถามถึงสภาพความเป็นอยู่ การเผยแผ่ศาสนา การเชื่อฟังผู้นำ การไม่ละเมิดบทบัญญัติศาสนาของชาวมุสลิม ตลอดจนอาหาร เครื่องดื่ม การแต่งกาย และยานพาหนะของพวกเขา ซึ่งเมื่อเขาได้เขียนคำตอบทุกอย่างแก่พระองค์ พระองค์ก็ได้มีหนังสือตอบมาว่า ‘ท่านจงทำสัญญาประนีประนอมกับพวกเขาเถิด เพราะ ไม่มีใครจะสามารถพิชิตพวกเขาได้’ (Ibn Khaldūn, 1992 : 2/540)

4.1.2 ประชาชนมีการศึกษา

การศึกษาของประชาชนนับเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้การเสริมสร้างสันติสุขเกิดขึ้นอย่างยั่งยืนในสังคม เพราะประชาชนส่วนใหญ่เมื่อมีการศึกษาและอยู่ในระดับปัญญาชนแล้ว รัฐก็สามารถเข้าไปพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ อย่างง่ายดาย เพราะเขาจะมีความเข้าใจและสามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และระเบียบต่างๆที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงและสันติสุขได้ง่ายกว่าประชากรที่ไม่มีการศึกษา พวกเขาจะเห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ พวกเขาจะให้ความสำคัญในความเห็นที่แตกต่าง พวกเขาจะเห็นคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ตลอดจนยอมรับ

และให้เกียรติในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของเพื่อนร่วมสังคม จึงกลายเป็นสังคมที่น่าอยู่และมีสันติสุข ซึ่งประชาชนต่างร่วมกันพัฒนา สร้างสรรค์และปกป้องด้วยความหวงแหนมากกว่าการทำลาย

จากการวิจัยพบว่า ประชาชนของรัฐอิสลามภายใต้การนำของเคาะลีฟะฮ์อุมม์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ^ร นั้นมีการศึกษาอยู่ในระดับที่ดี เพราะนโยบายในด้านการศึกษาและวิชาการถือเป็นนโยบายสำคัญของรัฐ ดังสังเกตเห็นในเนื้อหาคำปราศรัยของท่านเกี่ยวกับการแต่งตั้งข้าหลวง หรือในคำแถลงการณ์ของข้าหลวงซึ่งเมื่อเข้ามาประจำการ ณ เมืองใด เขาจะต้องพูดถึงการศึกษาเป็นอันดับแรก หรือสังเกตจากในภาวะสงครามที่ท่านเคาะลีฟะฮ์ได้แต่งตั้งครูประจำกองทัพเสมอ โดยท่านอุมม์ได้กล่าวกับประชาชนว่า

وَاللَّهِ مَا أُرْسِلُ عَمَّالِي إِلَيْكُمْ لِيَضْرِبُوا أَبْشَارَكُمْ وَلَا لِيَأْخُذُوا أَمْوَالَكُمْ وَلَكِنْ أُرْسِلُهُمْ إِلَيْكُمْ لِيَعْلَمُواكُمْ دِينَكُمْ وَسَتَّكُمْ فَمَنْ فَعَلَ بِهِ شَيْءٌ سِوَى ذَلِكَ فَلْيَرْفَعْهُ إِلَيَّ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِذَا لَأُقْضَى مِنْهُ (مسند أحمد بن حنبل)

ฉันขอสาบานด้วยนามของอัลลอฮ์ว่า แท้จริงแล้ว ฉันไม่ได้ส่งเหล่าข้าหลวงไปยังพวกท่านเพื่อให้เขียนตีพิมพ์หนังสือหรือให้ไปยึดทรัพย์สินของพวกท่าน แต่ฉันส่งพวกเขาเพื่อให้ไปสอนศาสนาและสุนนะฮ์ของพวกเจ้า ดังนั้นหากมีข้าหลวงผู้ใดที่ทำเกินหน้าที่นี้ ก็ขอให้แจ้งมาแก่ฉัน ฉันขอสาบานด้วยนามของอัลลอฮ์ว่า ฉันจะต้องลงโทษพวกเขาอย่างสาสม (Ahmad Ibn Hanbal, n.d.: 1/296: 292)

อุมมุซา อัล-อฮอะริย อุดีตครูประจำเมืองขามที่ถูกเรียกว่าให้ไปเป็นข้าหลวงประจำแคว้นบัศเราะฮ์ได้กล่าวแก่ประชาชนว่า

إن أمير المؤمنين عمر بعثني أعلمكم كتاب ربكم، وسنة نبيكم، وأنظف لكم طرفكم. (مختصر تاريخ دمشق)

ท่านอะมีร์ อัล-มุมินีน อุมม์ ส่งฉันมาแก่พวกท่านเพื่อให้ฉันสอนคัมภีร์ของพระเจ้าแก่พวกท่าน เพื่อสอนแนวทางนบีของพวกท่าน และเพื่อให้ฉันปิดกวาดถนนหนทางของพวกท่านให้สะอาด (Ibn Manzūr, n.d.: 4/344)

เคาะลีฟะฮ์อุมม์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ^ร กล่าวถึงความสำคัญการศึกษาว่า

لموت ألف عابد قائم الليل صائم النهار أهون من موت العاقل عقل عن الله أمره فعمل ما أحل الله له وما حرم عليه فانتفع بعلمه وانتفع الناس به (بغية الباحث عن زوائد مسند الحارث)

แท้จริงแล้ว การสิ้นชีวิตของนักบุญที่พรำละหมาดตลอดคืนและถือศีลอดตลอดวันหนึ่งพันคนเป็นสิ่งที่ไม่หนักหนาเท่ากับการสิ้นชีวิตของบัณฑิตผู้เชื่อวชาญเรื่องอัลลอฮ์เพียงคนเดียว ซึ่งเขาเข้าใจสิ่งที่อัลลอฮ์อนุญาตและสิ่งที่ห้ามนำต่อเขา ทำให้

เขาได้รับประโยชน์จากความรู้ที่นั่นและผู้อื่นก็พลอยได้รับประโยชน์ไปด้วย (al-Haythamī, 1992: 2/813)

ทั้งนี้ ในสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ การศึกษาถูกแพร่กระจายในหมู่ประชาชนอย่างทั่วถึงและรวดเร็ว เพราะมีมัสยิดเป็นสถานที่ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนทางวิชาการ ซึ่งประชาชนทุกคน โดยเฉพาะผู้ชายที่บรรลุนิติภาวะแล้วต่างต้องมาละหมาดที่มัสยิดวันละห้าครั้งด้วยกัน คือ เวลารุ่งอรุณ บ่ายคล้อย เย็น พลบค่ำ และค่ำมืด ทำให้พวกเขามีโอกาสพบเห็น ได้ยินและสัมผัสกับการศึกษา ส่วนรูปแบบการจัดการศึกษานั้นมีครูนั่งสอนและมีผู้เรียนนั่งห้อมล้อมเป็นวงกลม ซึ่งเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ได้ส่งครูผู้เชี่ยวชาญไปประจำที่มัสยิดตามมุมเมืองต่างๆ เช่น ที่มัสยิดมักกะฮ์มีอับดุลลอฮ์ อิบน์ อับบาสนั่งสอนอยู่ที่ลานกะบะฮ์ ที่มะดีนะฮ์มีเราะบิอะฮ์ อัล-เราะบิอะฮ์ ที่มัสยิดบัสรอฮ์มีอิมรอน อิบน์ อัล-หุสัยษุและอับดุลลอฮ์ อิบน์ อัล-มุฆ็อฟฟัลนั่งสอน ที่มัสยิดกุฟะฮ์มีอับดุลลอฮ์ อิบน์ มัสอูด (al-Khatīb al-Bahgdādī, n.d.: 8/421) ที่มัสยิดอัล-อักศอ ปาเลสไตน์มีมูอาซ อิบน์ญะบัล ที่มัสยิดหิมศ มีอุบาเคฮ์ อิบน์ อัล-ศอมิต ที่คามัสกัส มีอบูคัรดาอู เป็นครูสอนคนสำคัญ (al-Suyūṭī, n.d.: 27/142: 29812) ซึ่งสรุปแล้ว สถานศึกษาและบุคคลากรทางการศึกษาที่สำคัญในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ มีดังนี้ (Sāmī ibn 'Abdullah, 2006: 328)

ลำดับที่	สถานศึกษา	อาจารย์ผู้สอนที่สำคัญ
1	มัสยิดมักกะฮ์	อับดุลลอฮ์ อิบน์ อับบาซ
2	มัสยิดมะดีนะฮ์	ซัยด อิบน์ซาบิต
3	มัสยิดบัสเราะฮ์	อบูมูซา อัล-อัซอะรียู, อนัส อิบน์ มาลิก, อิมรอน อิบน์หุสัยษุ
4	มัสยิดกุฟะฮ์	อับดุลลอฮ์ อิบน์มัสอูด
ลำดับที่	สถานศึกษา	อาจารย์ผู้สอนที่สำคัญ
5	มัสยิดคามัสกัส	อบูคัรดาอู, อุบาเคฮ์ อิบน์ อัลศอมิต, อับดุลรอฮ์มาน อิบน์ เฆาะนัม
6	มัสยิดหิมศ	มูอาซ อิบน์ญะบัล
7	มัสยิดไคโร	อุกบะฮ์ อิบน์ อามิร, อัมร อิบน์ อัล-อาศ, อับดุลลอฮ์ อิบน์ อัมร

อิบนุมันซูร์ (Ibn Manzūr) ได้กล่าวถึงภาพการศึกษาแบบตามอัธยาศัยในมัสยิดบัสเราะฮ์ อิรัก ในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ที่มีอบูมูซา อัล-อัซอะรียูข้าหลวงเองเป็นผู้สอนว่า

كان إذا صلى الصبح أمر الناس فثبتوا في مجالسهم، ثم استقبل الصفوف رجلاً رجلاً يقرئه القرآن... وجعل أبو موسى الأشعري يعلم سنتهم ودينهم فقال: ولا يدافعن أحد منكم في بطنه غائطاً ولا بولاً، وإن حك أحدكم فرجه فمرشة أو

مرشتين، وليكن ذلك خفيفاً، فشخصت أبصارهم - أو قال: فصرفوها عنه - فقال: ما صرف أبصاركم عني؟ قالوا: الهلال، أيها الأمير، قال: أفذاك الذي أشخص أبصاركم عني؟ قالوا: نعم، قال: فكيف بكم إذا رأيتم الله جهرَةً؟! (مختصر تاريخ دمشق)

เมื่อเสร็จจากละหมาดศุบหฺ ท่านสั่งให้ประชาชนนั่งประจำที่ในแถว แล้วท่านก็หันหน้ามายังแถวประชาชนแล้วสอนอัลกุรอานแก่คนแล้วคนเล่า แล้วท่านก็เริ่มสอนประชาชน (เรื่องมารยาทในการละหมาด) ท่านกล่าวว่า "และพวกท่านจงอย่ากลั่นสิ่งที่อยู่ในท้องไว้ไม่ว่าจะเป็นอุจจาระหรือปัสสาวะ หากผู้ใดรู้สึกคันที่อวัยวะเพศ ก็ให้เกาด้วยปลายนิ้วเบา ๆ หนึ่งหรือสองครั้ง" ทันใดนั้น พวกเขาก็หันหน้าไปมองทางอื่นด้วยสายตาที่เหลือกลน ท่านเลยถามว่า "มีอะไรมาโน้มใบหน้าพวกท่านไปจากฉันหรือ?" พวกเขาตอบว่า "จันทร์เสี้ยวครับ ท่านอะมีร์" ท่านกล่าวว่า "เออ นั่นเองหรือที่พลิกสายตาพวกท่านไปจากฉัน? พวกเขาตอบว่า "ใช่" ท่านถามว่า "แล้วพวกท่านจะเป็นอย่างไรล่ะ เมื่อได้มองเห็นอัลลอฮ์อย่างชัดเจน (ในวันกิยามัต) (Ibn Manzūr, n.d.:1/1844)

เช่นเดียวกันกับที่มีสติคามา์สัคัศ ที่มีอบูคัรดาอฺ อุวัษมิร อิบนุ ซัยคุ อัล-อันศอริยฺ ครูที่เคาะลีฟะฮ์สรวงศ์ตั้งตัวมาจากมะคีนะฮ์เป็นการเลาะตามคำขอของยะซิด อิบนุ อับดุลมุฮัมมัด ช่างหลวงประจำมณฑล ท่านมีวิธีการจัดการเรียนการสอนแก่นักศึกษาจำนวนนับพันคนได้อย่างทั่วถึงด้วยการจัดกลุ่มและตั้งครูประจำกลุ่มดังที่ อิบนุญญาซีซฺ (Ibn al-Jawzī) ได้กล่าวว่า

كان أبو الدرداء رضي الله عنه إذا صلى الغداة في جامع دمشق اجتمع الناس للقراءة عليه فكان يجعلهم عشرة عشرة وعلى كل عشرة عريفا ويقف هو في الخراب يرمقهم بصره فإذا غلط أحدهم رجع إلى عريفهم فإذا غلط عريفهم رجع إلى أبي الدرداء فسأله عن ذلك وكان ابن عامر عريفا على عشرة فلما مات أبو الدرداء خلفه عامر، وعن مسلم بن مشكم قال قال لي أبو الدرداء أعدد من يقرأ عندي القرآن فعددتهم ألفا وستمائة ونيفا (غاية النهاية)

อบูคัรดาอฺนั้น เมื่อเสร็จจากละหมาดศุบหฺในมัสยิดคามา์สัคัศ ท่านจะรวบรวมประชาชนเพื่อให้มาเรียนกับท่าน ท่านแบ่งพวกเขาเป็นกลุ่มๆ กลุ่มละสิบคน โดยในสิบคนนั้นจะมีครูหนึ่งคน และท่านจะยืนอยู่ที่มีหรืออบ (ที่อิหม่ามนำละหมาดข้างหน้าแถว) โดยใช้สายตาสอดส่องพวกเขาอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเมื่อมีใครไม่เข้าใจ เขาจะถามครูประจำกลุ่ม และเมื่อครูประจำกลุ่มสับสนเขาจะมาหาอบูคัรดาอฺ ทั้งนี้

เมื่ออุบัยดฺรดาอฺสิ้นชีวิตลง อิบน์อุอามิร ซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดาครูประจำกลุ่มได้ทำ
หน้าที่แทนท่าน

และมีรายงานจากมุสลิม อิบน์มุซกิมว่า อุบัยดฺรดาอฺได้กล่าวกับฉันว่า "ฉันนับ
นักศึกษาที่เรียนอัลกุรอานกับฉัน ปรากฏว่ามีจำนวนทั้งสิ้นหนึ่งพันหรือมากกว่าคน"
(Ibn al-Jazrī, n.d.:1/269)

อับดุลลอฮฺ อิบน์อุบัยบาสหนึ่งในบรรดานักปราชญ์คนสำคัญในสมัยเคาะลีฟะฮฺอุมัยรฺ ได้
บรรยายสะท้อนภาพของความพากเพียรหาความรู้ของตัวเองว่า

طلبت العلم، فلم أجده أكثر منه في الأنصار، فكنت آتي الرجل فأسأل عنه، فيقال
لي نائم، فأتوسد رداي ثم أضطجع حتى يخرج إلى الظهر، فيقول: متى كنت هاهنا
يا ابن عم رسول الله؟ فأقول: منذ زمن طويل. فيقول بشس ما صنعت، هلا
أعلمتني؟ فأقول: أردت أن تخرج إلي وقد قضيت حاجتك. (سنن الدارمي)

ฉันขวนขวายหาความรู้และพบว่าความรู้นั้นมีอยู่กับชาวอันศ็อรฺมากที่สุด โดยบางที
ฉันมาหาครูคนหนึ่งแล้วถามหาท่าน และได้รับคำตอบว่า "ท่านกำลังนอนหลับอยู่"
ฉันก็เลิกกางเตี๊ยมแล้วล้มตัวนอนคอยจนกระทั่งท่านออกมาเพื่อละหมาดซุฮฺรฺ
(ตอนบ่ายคล้อย) ท่านถามว่า "ท่านมาอยู่ที่นี้ตั้งแต่เมื่อไรแล้ว โอ้ผู้เป็นลูกที่ลูกน้อง
กับเราะฮฺอูลลอฮฺ?" ฉันตอบว่า "นานแล้ว" ท่านกล่าวว่า "ช่างไม่ศิโยสิ่งที่ท่านทำ
ทำไมไม่แจ้งให้ฉันทราบล่ะ? ฉันตอบว่า "ฉันต้องการให้ท่านออกมาหาท่าน
หลังจากท่านเสร็จสิ้นภารกิจแล้ว" (al-Dārimī, n.d.: 1/125: 577)

ในส่วนของวิชาศิลปะ วิทยาศาสตร์ และเสริมทักษะชีวิตนั้นท่านมีคำสั่งไปยังทุกหัว
เมืองว่า

أما بعد، فاعلموا اولادكم العومَ والفروسية، ورووهم ما سار من المثل وحسن من
الشعر

พวกท่านจงสอนการว่ายน้ำและการควบม้าให้กับบุตรหลาน และถ่ายทอดคำสุภาษิต
และกลอนดีๆ ให้แก่พวกเขา (al-Jāhiz, n.d.: 1/174)

และท่านยังส่งหนังสือไปยังแม่ทัพนายกองว่า

مروا الناس أن يخرجوا إلى الصحاري أيام الربيع فينظروا إلى آثار رحمة الله كيف
يجي الأرض بعد موتها. (سرور النفس بمدارك)

พวกท่านจงสั่งให้ประชาชนออกไปยังทะเลทรายในฤดูดอกไม้บานเพื่อให้พวกเขา
ได้สังเกตเห็นร่องรอยแห่งความเมตตาของอัลลอฮฺเพื่อจะรู้ว่าอัลลอฮฺมีวิธีฟื้นแผ่นดิน
ที่แห้งตายให้กลับมีชีวิตชีวาอย่างไร (al-Tifāshī, 1980: 1/219)

นอกจากนี้ ท่านเคาะลีฟะฮ์ยังเน้นย้ำให้ทุกคนร่ำเรียนวิชาชีพและพัฒนาศักยภาพของตัวเองให้มีความเชี่ยวชาญ ท่านกล่าวว่า

تعلموا المهنة فإنه يوشك أن يحتاج أحدكم إلى مهنته (إصلاح المال)

พวกท่านจงศึกษาวิชาชีพ เพราะถึงเวลาที่ทุกคนจะต้องมีวิชาชีพกันแล้ว (Ibn Abi al-Dunya, n.d.:1/313: 301)

อีกทั้งท่านยังออกกฎระเบียบบังคับผู้ประกอบการทุกคนจะต้องเข้ารับการอบรมด้านจริยธรรมและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการงานของพวกเขา ท่านกล่าวว่า

لا يتجر في سوقنا هذا إلا من تفقه وإلا أكل الربا شاء أم أبي (قوت القلوب)

จงอย่ามาค้าขายในตลาดของเราเว้นแต่ผู้ที่รู้กฎบัญญัติศาสนาเป็นอย่างดี เพราะหากไม่เช่นนั้นแล้ว เขาย่อมจะต้องกินดอกเบี้ยไม่ว่าจะมีเจตนาหรือไม่ก็ตาม (al-Makki, n.d.: 1/185)

ท่านได้ให้คำแนะนำแก่ประชาชนในการแสวงหาความรู้ว่าจะต้องมีคุณสมบัติ "3 ไม่"

คือ

1. ไม่อายุผู้อื่น
2. ไม่รู้ลึกเพียงพอ
3. ไม่นิยมความเขลา (Ibn Abi al-Dunya, n.d.: 1/135: 130)

และอีกตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่ในยุคเคาะลีฟะฮ์สุลฎันมีการศึกษาก็คือ การที่มีประชาชนผู้ด้อยการศึกษาในรัฐเข้าใจและยอมรับเป็นอย่างดีว่าการศึกษานั้นเป็นหน้าที่ของพลเมืองทุกคนและเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะต้องส่งบุตรหลานให้เรียนหนังสือ โดยพ่อแม่คนใดที่ไม่ให้การศึกษาแก่ลูกถือว่าเป็นพ่อแม่ที่ทรยศต่อลูกดังกรณีการพิพาทระหว่างสองพ่อลูกที่ให้เคาะลีฟะฮ์เป็นผู้ตัดสิน โดยผู้เป็นพ่อได้พาลูกมาหาท่านเคาะลีฟะฮ์พร้อมกับกล่าวว่า "ลูกฉันคนนี้ทรยศต่อฉัน" ท่านเคาะลีฟะฮ์จึงกล่าวแก่ผู้เป็นลูกว่า "เจ้าไม่กลัวอัลลอฮ์หรือที่ทรยศต่อพ่อเจ้า หน้าที่ของลูกนั้นจะต้องปฏิบัติต่อพ่ออย่างนั้น ต้องปฏิบัติต่อพ่ออย่างนี้ละ" ผู้เป็นลูกเลยกล่าวว่า "โอ้ ท่านอะมีร์ลุมินีน แล้วพ่อไม่มีหน้าที่ต้องปฏิบัติกับลูกเลยหรือ?" ท่านตอบว่า "ใช่ มีซิ เขาต้องคัดเลือกมารดาที่ดีให้เขา ต้องตั้งชื่อดีๆ ให้เขา และต้องสอนคัมภีร์อัลกุรอานแก่เขา" ลูกเลยตอบว่า "ฉันขอสาบานต่ออัลลอฮ์ว่า พ่อมิได้คิดสรรแม่ให้แก่ฉัน เพราะแม่เป็นเพียงทาสหญิงชาวอินเดียนที่ฉันซื้อมาด้วยราคาสี่ร้อยดิรฮัม และพ่อมิได้ตั้งชื่อที่ดีให้แก่ฉัน ท่านตั้งชื่อฉันว่า "ญุลน" (นกฮูก) และพ่อไม่เคยสอนคัมภีร์ของอัลลอฮ์ให้แก่ฉันแม้แต่คำเดียว" พ่อฟังผู้เป็นลูกพูดเสร็จ ท่านอุมัรก็หันมายังผู้เป็นพ่อด้วยความโกรธ พร้อมกับกล่าวว่า "ท่านบอกว่าเป็นลูกทรยศต่อฉันหรือ? ไม่ใช่หรือ ท่านนั้นแหละที่ทรยศต่อเขาก่อนที่จะทรยศต่อท่าน เจริญท่านออกไปได้แล้ว" (al-Samarqāndī, 1990: 130)

การส่งเสริมจากภาครัฐที่มีต่อการศึกษาและการมีปฏิริยาตอบสนองที่ดีจากประชาชน เช่นนี้เองที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการศึกษาที่ดีในสังคม ตลอดจนนำไปสู่การเกิดขึ้นของบัณฑิตรุ่นใหม่อย่างมากมายเช่น สะอิด อิบนุ อัล-มุสสัยิบ นักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งมะดีนะฮ์ (al-Suyūṭī, 1969:1/12) อบูอุสมาน อัล-บัศดีย์ แห่งกูฟะฮ์ (al-Baghdādī, n.d.: 4/403) ชูมามะฮ์ อัล-ญะมาฮียะ แห่งอียิปต์ อบูอัล-อัสวัค อัล-คอะลียะ บิคาแห่งวรรณคดีอาหรับชาวบาสราห์ (Ibn Sa'ad, 1968: 7/99) หรือแม้กระทั่งบุตรหลานชาวคริสเตียนที่เข้ารับอิสลามและร่ำเรียนจนกลายเป็นนักปราชญ์คนสำคัญในโลกอิสลามอย่างเช่น อัล-หะสัน อัล-บะเศาะรียะ แห่งเมืองบัศเราะฮ์ อิรัก (Ibn Athīr, n.d.: 1/373) เป็นต้น

4.1.3 การมีค่านิยม วัฒนธรรม และจริยธรรมทางเศรษฐกิจที่ดี

ค่านิยม วัฒนธรรม และจริยธรรมทางเศรษฐกิจอันประกอบด้วย ทศนะคัตต่อเงินทอง การทำงานหารายได้ การได้มาของรายได้ การออมทรัพย์ ตลอดจนแนวทางการใช้จ่ายทรัพย์ที่ได้มานับเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาชนสามารถประสบความสำเร็จในการทำงานและมีความสุขในชีวิต ซึ่งหากพวกเขามีค่านิยมและวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจที่ดี พวกเขาก็จะสามารถมีชีวิตอย่างพอเพียง สามารถบริหารรายได้และทรัพย์สินที่พวกเขาครอบครองให้เกิดประโยชน์แก่ตัวเองและสังคม คັນนิจียะฮ์ของประชาชนก็จะสูงขึ้น ทำให้เศรษฐกิจของประเทศเฟื่องฟู ประเทศชาติประสบความสำเร็จและสังคมเกิดสันติสุข และในทางกลับกันหากประชาชนมีค่านิยมและวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจอย่างผิด ๆ เช่นทำงานแบบข้าวสารกรอกหม้อ ใช้กินแบบทิ้งๆ ขว้างๆ หรือทำงานแบบคอย โขครอวาสนา ความยากจนและความกระวนกระวายไม่เป็นสุขในชีวิตก็เป็นสิ่งที่อยู่ควบคู่กับสังคมนั้นเสมอไป

จากการวิจัยพบว่าประชาชนภายใต้การนำของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ นั้นมีทศนะคัตที่ดีต่อเงินทองและทรัพย์สิน ซึ่งพวกเขาเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้นอกจากเป็นสิ่งจุนเจือการดำรงชีพในชีวิตประจำวันแล้ว มันยังเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกแก่พวกเขาในการแสดงออกถึงความภักดีต่อพระเจ้าที่เป็นเจ้านายที่เทิดทูนสูงสุด เป็นเครื่องมือให้พวกเขาสามารถดักดวงผลบุญและความโปรดปรานจากพระเจ้าที่เป็นเจ้านาย พวกเขาพร่ำแสวงหาและรำลึกถึง หากพวกเขาต้องการผลบุญมากพวกเขาก็จะต้องบริจาคทรัพย์สินสร้างประโยชน์แก่ผู้อื่นให้มาก ๆ นั่นก็คือพวกเขาจะต้องมูมานะทำงานเพื่อครอบครองทรัพย์สินให้ได้มากที่สุด อีกทั้งมุสลิมที่สมบูรณ์คือผู้ที่สามารถจ่ายภาษีชะกาตแก่สังคม และสามารถเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ ณ นครมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบียอันหมายความว่าพวกเขาจะต้องมีเงินเพื่อจะได้ไปปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา ส่วนในการได้มาของเงินนั้นพวกเขาเชื่อว่าทรัพย์สินนั้นมนุษย์เป็นเพียงผู้ขวนขวายแสวงหา แต่การจะได้มานั้นอัลลอฮ์เป็นผู้กำหนดให้ พวกเขาจึงต้องทำงานอย่างสุจริตและขยันขันแข็งตามที่อัลลอฮ์ทรงโปรดปรานและไม่ย่อท้อหรือหมดกำลังใจเมื่อไม่ได้ทรัพย์สินตามที่คาดหวัง พวกเขาจะหลีกเลี่ยงรายได้ที่มาจากการพนัน ยาเสพติด คอกเบี้ย การปล้นขโมย การหลอกลวง การหลีกเลี่ยงภาษี การขอรทาน และอบายมุขต่าง ๆ เพราะถือว่ารายได้จากสิ่งเหล่านี้เป็นเงินบาป

ที่มีแต่จะก่อโทษแก่ตัวเองและครอบครัว ส่วนวัฒนธรรมในการใช้จ่ายเงินทองนั้น พวกเขาจะระมัดระวังและใช้จ่ายอย่างประหยัด จะคิดก่อนจับจ่ายเสมอเพราะพวกเขาถือว่าในวันกิยามัตน์นั้นอัลลอฮ์จะทรงตรวจสอบเงินทุกคืนาร์หรือคิดริမ်ว่าใช้จ่ายไปในทางใด ใช้ไปในสิ่งที่อัลลอฮ์กริ้วหรือโปรดปรานหรือไม่ ซึ่งแม้แต่การฟุ่มเฟือยก็ถือว่าเป็นบาปแล้ว พวกเขาเชื่อว่าเงินคือตัวแปรสำคัญที่ทำให้เขาต้องตกนรกหรือได้เข้าสวรรค์ นอกจากนี้พวกเขายังถูกสอนให้พอใจในสิ่งที่มีอยู่ ทั้งในสิ่งอุปโภคและบริโภค ไม่กระวนกระวายอยากได้ในสิ่งที่ไม่สามารถหามาได้ ซึ่งพฤติกรรมเช่นนี้ทำให้ประชาชนผู้มีรายได้น้อยสามารถมีเงินออมเหลือไว้ใช้ในยามจำเป็นโดยไม่ต้องเป็นหนี้ผู้อื่น และเมื่อมีเงินเหลือใช้ เงินส่วนนั้นก็จะถูกนำไปใช้เพื่อช่วยเหลือผู้ยากไร้ เด็กกำพร้า คนด้อยโอกาสในสังคม เอลยสงคราม และอื่น ๆ อันเป็นการกระตุ้นและจูนเจือสภาพคล่องทางเศรษฐกิจให้กับสังคม

เคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยร อิบน์ อัล-ค็อฎฏัยบ رضي الله عنه กล่าวแสดงความคิดเห็นแก่ประชาชนเกี่ยวกับการทำงานว่า

لأن أموت بين شعبي جبل أطلب كفاف وجهي أحب إلي من أن أموت غازياً في سبيل الله. (صيد الخاطر)

แท้จริงแล้ว การให้ฉันเสียชีวิต ณ รอยต่อระหว่างสองยอดเขาในการทำงานเพื่อหาเงินมาปกป้องหน้าตาของตัวเองนั้นเป็นที่ชื่นชอบของฉันมากกว่าการเสียชีวิตในคราวนักรบในหนทางของอัลลอฮ์ (Ibn al-Jawzi, n.d.: 1/49)

และท่านกล่าวแก่บรรดานักศึกษากว่า

من عمل منكم حمدناه، ومن لم يعمل أقمناه، وقال: يا معشر القراء ارفعوا رؤوسكم ولا تزيدوا الخضوع على ما في القلب، استبقوا في الخيرات ولا تكونوا عيالاً على الناس، (حلية الأولياء)

บุคคลใดในหมู่พวกท่านที่ทำงานเราขอแสดงความยินดีด้วยกับเขา แต่บุคคลใดที่ไม่ทำงานเราก็จะกล่าวหาตีเคียด โอ้ นักศึกษาอัลกุรอานทั้งหลาย พวกท่านจงเงยศีรษะขึ้น จงอย่าเพิ่มการแสดงความออกถึงการถ่อมตัวออกนอกหัวใจ จงแข่งขันกันในการทำ ความดีและอย่าทำตัวเป็นภาระแก่ผู้อื่น (Abū Naʿīm al-Aṣbahānī, n.d. 7/71)

อัล-มิกริซีย (al-Miqriẓī) ได้กล่าวถึงมุมมองของประชาชนในสมัยเคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยร رضي الله عنه ที่มีต่อการเสียภาษีว่ามันเป็นการชำระทรัพย์สินให้สะอาดและเป็นการขจัดเกล้าตัวของพวกเขาให้รอดพ้นจากบาปและไฟนรก ท่านกล่าวว่า

وروي أن عمر بن الخطاب رضي الله عنه أتاه ناس من أهل الشام فقالوا: أصبنا دواب وأموالاً فنخذ منها صدقة تطهرنا بها، فقال: كيف أفعل ما لم يفعل من كان قبلي؟ وشاور، فقال علي بن أبي طالب رضي الله عنه: لا بأس به إن لم يأخذه من

بعديك، فأخذ عن العبد عشرة دراهم، وكذلك عن الفرس وعن المهجين ثمانية، وعن البرذون والبغل خمسة. (المواعظ والإعتبار)

มีรายงานว่าประชาชนจากขามกลุ่มหนึ่งได้มาหาท่านอุมัร พร้อมกับกล่าวว่า "พวกเรา มีสัตว์และทรัพย์สินสมบัติในครอบครองมากมาย ขอให้ท่านจงเอาไปใช้ในการ บริจาคทานเพื่อชำระเราให้สะอาดบริสุทธิ์" ท่านตอบว่า "จะให้ฉันทำในสิ่งที่คน ก่อนฉันไม่เคยทำได้อย่างไรกัน? แล้วท่านก็ปรึกษากัน ท่านอะลีย อิบนุ อับดุลอิบ เสนอว่า "ไม่เป็นไร แม้ว่า คนก่อนหน้าท่านไม่เคยทำก็ตาม" ท่านเลยเก็บภาษีจาก ทาสและม้า 10 ดิรฮัม จาก 8 ดิรฮัม จากและล่อ 5 ดิรฮัม (al-Miqriẓī, n.d.: 1/131)

อิหม่ามอะลีได้กล่าวอ้างเหตุการณ์ในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัร เพื่อแสดงว่าการ ขอลทานเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจและต้องห้ามในสมัยของท่านตลอดจนเป็นสิ่งหะรอมในกฎหมายอิสลามว่า

ท่านอุมัร ได้ยินเสียงคนหนึ่งกำลังขอลทานหลังจากละหมาดมัฆริบ ท่านจึงกล่าวแก่ ญาติคนหนึ่งของเขาว่า "ท่านจงให้อาหารค่าแก่คนนั้น" เขาจึงให้อาหารเขา ต่อมา ท่านได้ยินเขาขอลทานอีกครั้งที่สอง ท่านจึงกล่าวกับเขาว่า "ฉันไม่ได้บอกท่านว่า จงให้อาหารค่าแก่คนนั้นดอกหรือ? เขาตอบว่า "ฉันให้เขาแล้ว" ท่านอุมัรเลยเพ็ง มองดู ปรากฏว่าได้มือของเขามีถุงที่เต็มด้วยขนมปัง ท่านจึงกล่าวกับเขาว่า "ท่าน ไม่ใช่คนขอลทานนี้ หากเป็นพ่อค้าต่างหาก" แล้วท่านก็เอาถุงขนมปังและโปรยมัน ให้กับฝูงอูฐหลวม และตีเขาด้วยไม้เรียวพร้อมกับกล่าว "ทีหลังอย่าทำอีกนะ" ท่าน อะลีกล่าวว่า "หากการขอลทานของเขาไม่เป็นสิ่งหะรอม ท่านเคาะลีฟะฮ์ก็คง ไม่ตีและไม่ยึดเอาถุงของเขา (al-Ghazālī, n.d.:4/211)

สภาพการใช้ชีวิตของสลมาน อัล-ฟารีซี ขี้หลงประจําแคว้นมะดาอิน ก็เป็นอีกหนึ่ง ตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมและวัฒนธรรมในการทำงานและใช้จ่ายเงินทองของประชาชนใน สมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบนุ อัล-ค็อฏฏ็อบ เป็นอย่างดี ซึ่งแม้ว่าท่านมีเงินอุดหนุนประจำตัวจากรัฐมาก เป็นจำนวนสี่พันถึงหกพันดิรฮัมต่อปี แต่ท่านกลับไม่เคยคิดจะหาความสะดวกสบายกับเงินจำนวน ดังกล่าว ท่านนำเงินที่ได้ไปบริจาคทั้งหมด แล้วก็นำทำงานจักสานใบอินทผลัมเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว กระทั่งมาหยุดทำก็ต่อเมื่อได้รับคำสั่งห้ามจากเคาะลีฟะฮ์อุมัร ในตอนที่ดำรงตำแหน่งเป็นขี้หลงเพราะ เกรงจะกระทบกับการปฏิบัติหน้าที่ ท่านกล่าวแก่คนที่มาพบท่านว่า

أشترى خصوصاً بدرهم فأعمله فأبيعه بثلاثة دراهم فأعيد درهماً فيه وأنفق درهماً على عيالي وأتصدق بدرهم، ولو أن عمر بن الخطاب لم يأتني عنه ما انتهيت. (صفة الصفة)

ฉันซื้อไบอินทผลัมมาหนึ่งครีฮัมแล้วมาจักสานและขายไปด้วยราคาสามครีฮัม โดยหนึ่งครีฮัมฉันใช้เป็นทุนต่อ อีกหนึ่งครีฮัมใช้จ่ายเลี้ยงครอบครัว และอีกหนึ่งครีฮัมใช้บริจาคนเป็นกุศล หากแม้ว่าท่านเคาะลีฟะฮ์ไม่ห้ามฉัน ฉันก็จะคงทำต่อไปไม่หยุด (Ibn al-Jawzi, 1979: 1/541)

สังคมที่ประชาชนมีทัศนคติต่อการทำงานและมีวัฒนธรรมในการใช้จ่ายเงินเช่นนี้ย่อมเป็นสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจหรือฟื้นฟูเศรษฐกิจที่ตกต่ำให้กลับคืนสู่สภาพคล่องในเวลาทีรวดเร็ว เป็นสังคมที่ประชาชนส่วนใหญ่สามารถมีเศรษฐกิจพอเพียง เพราะสมาชิกมีความขยัน ประหยัด และเอื้ออาทรต่อผู้อื่น

4.1.4 การมีความสัมพันธ์อันดีญาติมิตรในระหว่างสมาชิกในสังคม

การที่ประชากรของประเทศมีความผูกพันต่อกันอันดีญาติมิตรก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งทีก่อให้เกิดสันติสุขในสังคมอย่างมั่นคงและราบรื่น เพราะเมื่อประชากรต่างมีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างดี ปัญหาต่างๆ ที่ส่วนใหญ่เกิดจากความขัดแย้ง การแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น ความอิจฉาริษยา การเบียดเบียน การไม่เข้าใจกัน และอื่น ๆ ก็จะเบาบางลง เพราะสาเหตุหลักของปัญหาดังกล่าวเกิดจากการไม่มีสัมพันธ์ภาพที่ดีและความห่างเหินระหว่างประชากรในสังคม

จากการวิจัย พบว่าประชากรของรัฐอิสลามในสมัยเคาะลีฟะฮ์สุอุมัร อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ ﷺ นั้นมีความสัมพันธ์เป็นอย่างดีระหว่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมที่อิสลามสร้างกรอบไว้ได้เป็นใจและเอื้อเป็นอย่างดีต่อการเกิดสัมพันธ์ภาพและไมตรีภาพระหว่างประชาชนในสังคม เช่น ทุกๆ วันประชาชนทุกคนต้องไปละหมาดพร้อมๆ กันที่มีสยิดวันละห้าเวลา ในทุกวันศุกร์ประชาชนเป็นจำนวนมากต้องมาฟังการอบรมและละหมาดร่วมกัน และในเดือนซุลหิจยะฮ์ ประชาชนมุสลิมจากทุกสารทิศทั่วโลกต่างต้องเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่นครมักกะฮ์และใช้ชีวิตร่วมกันที่นั่น ซึ่งกรอบทางสังคมเช่นนี้นับเป็นกรอบเพื่อสานสัมพันธ์ภาพระหว่างประชาชน ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และระดับโลก

ปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ประชาชนของเคาะลีฟะฮ์สุอุมัรมีความสัมพันธ์อันดีญาติมิตรก็คือการที่สมาชิกชั้นสูงในสังคมที่อยู่กระจัดกระจายตามหัวเมืองต่างๆ อาทิเช่น มะดีนะฮ์ มัคกะฮ์ ดามัสกัส ปาเลสไตน์ บัสเราะฮ์ กุฟะฮ์ ไคโร อาเล็กซานดาเรีย เยเมน หรือบาร์ทเรนต่างมีประวัติเคยร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน เป็นแนวร่วมในเหตุการณ์ต่างๆ ตั้งแต่สมัยนบี ﷺ และเคาะลีฟะฮ์อับดุลอะซีซ เช่นแนวร่วมบัยอะฮ์อัล-อะเกาะบะฮ์ แนวร่วมมุฮาญีรีน แนวร่วมบะดร์ แนวร่วมอุหุด แนวร่วมอัล-อะหุซาบ แนวร่วมค็อฮ์บ์ แนวร่วมตะบูก แนวร่วมหุนัยน-ฏอฮ์ฟ และแนวร่วมปราบปรามกลุ่มกบฏมุฮัลละมะฮ์ อัล-กัซซาบ เป็นต้น ซึ่งการเข้าร่วมทุกข์สุขหลายต่อหลายครั้งในเหตุการณ์ต่างๆ ดังกล่าวนี้ย่อมส่งผลให้ผู้เข้าร่วมต่างรู้จักสามัคคี เห็นอกเห็นใจ เชื่อมสานสัมพันธ์อย่าง

แน่นแฟ้นระหว่างตัวเขาและบุตรหลานตลอดไปหลังจากเสร็จสิ้นภารกิจ และยังไปกว่านั้นในหมู่ประชาชนดังกล่าวยังมีสมาชิกกลุ่มพี่น้องร่วมศรัทธา 90 มุฮาญิรีน-อันศ็อรฺที่ท่านนบี ﷺ ถูกมิตรเป็นคู่ ๆ ในปีที่ 1 ฮ.ศ. อยู่เป็นจำนวนมากซึ่งแม้ว่าจะมีบางคู่ที่เสียชีวิตทั้งคู่หรือคนใดคนหนึ่ง แต่ลูกหลานของทั้งสองฝ่ายต่างก็ย่อมจะเชื่อมสัมพันธ์ไปมาหาสู่หรือแต่งงานระหว่างกันเป็นอย่างดีเพราะว่าในอดีตนั้นบรรพบุรุษของพวกเขาเคยมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นถึงขนาดสามารถรับมรดกของกันและกันได้

สายสัมพันธ์ระหว่างสลมาน อัล-ฟาริสียกับอบูศุรคาอู เป็นหนึ่งตัวอย่างของการมีสายสัมพันธ์ฉันท์ญาติสนิทในหมู่ประชาชนของเกาะลึฟะฮฺฮุมมฺ ทั้งสองคือคู่พี่น้องที่ท่านนบี ﷺ จักให้ และเมื่ออาณาจักรอิสลามขยายกว้างไกล แม้ว่าจะอยู่คนละภาค แต่ทั้งสองต่างก็ไปมาหาสู่หรือส่งสาส์นไปมาระหว่างกันอย่างไม่ขาดสาย ดังที่อิบนุมันซูร (Ibn Manzūr, n.d.:1/1342) ได้ระบุว่าสลมาน อัล-ฟาริสีได้เดินเท้าจากอิรักไปยังชามเพื่อเยี่ยมอบูศุรคาอูที่นั่น หรือการที่อบูนะอีม อัล-อัศบะฮานียฺ (Abū Naʿīm al-Ashbahānī) ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเข้าเยี่ยมสลมาน อัล-ฟาริสีของอัล-อัซฮัซ อิบน์กัอยสุ และญะรีร อิบน์ อับดุลลอฮฺ อัล-บะญะลียฺซึ่งเป็นตัวแทนอบูศุรคาอูจากแคว้นชามว่า

جاء الأشعث بن قيس وجرير بن عبد الله البجلي إلى سلمان رضي الله عنهما، فدخل عليه في خص في ناحية المدائن، فأتياه فسلما عليه وحيياه، ثم قال: أنت سلمان الفارسي؟ قال: نعم، قال: أنت صاحب رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ قال: لا أدري، فارتابا وقال: لعله ليس الذي نريد. فقال لهما: أنا صاحبكما الذي تريدان، وقد رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم وجالسته، وإنما صاحبه من دخل معه الجنة، فما حاجتكما؟ قال: جنتناك من عند أخ لك بالشام، قال: من هو؟ قال: أبو الدرداء، قال: فأين هديته التي أرسل بها معكما؟ قال: ما أرسل معنا هدية، قال: اتقيا الله وأديا الأمانة، ما جاءني أحد من عنده إلا جاء معه بهدية، قال: لا ترفع علينا هذا إن لنا أموالاً فاحتكم فيها، فقال: ما أريد أموالكما، ولكن أريد الهدية التي بعث بها معكما، قال: لا والله ما بعث معنا بشيء، إلا أنه قال: إن فيكم رجلاً كان رسول الله صلى الله عليه وسلم، إذا خلا به لم يبيع أحداً غيره، فإذا أتيته فاقترناه مني السلام، قال: فأني هدية كنت أريد

منكما غير هذه؟ وأي هدية أفضل من السلام تحية من عند الله مباركة طيبة؟
(حلية الأولياء)

อัล-อัซฮัซ อิบน์กัอยสุ และญะรีร อิบน์ อับดุลลอฮฺ อัล-บะญะลียฺได้มาหาสลมาน ณ บ้านไม้แห่งหนึ่งในเมืองมะดาอิน ทั้งสองให้สละสลามและกล่าวคำทักทายต่อท่าน

พร้อมกับถามว่า "ท่านคือสลมาน อัล-ฟาริซีใช่ไหม? ท่านตอบว่า "ใช่" ทั้งสองถามอีกว่า "ท่านใช่ไหมที่เป็นสหายของท่านเราะสูดลอส?" ท่านตอบว่า "ไม่ทราบเหมือนกัน" ทั้งสองจึงล้มและกล่าวว่า "เขาคงไม่ใช่คนที่เรามาหากระมัง" ท่านจึงกล่าวว่า "ฉันคือสหายที่พวกท่านกำลังถามหา ฉันเคยเห็นท่านเราะสูดลอสและเคยอยู่ร่วมกันกับท่าน เพียงแต่ว่า ความหมายของคำว่า "สหายของท่าน" นั่นคือผู้ที่จะได้เข้าสวรรค์พร้อมกับท่าน พวกท่านมีฐานะอะไรหรือ?" ทั้งสองตอบว่า "เราเป็นตัวแทนมาจากสหายของท่านคนหนึ่งในเมืองซาม ท่านถามว่า "ใครหรือ?" ทั้งสองตอบว่า "อบูคัรอาอย่างไงล่ะ" ท่านถามว่า "แล้วไหนล่ะของฝากที่ถูกส่งมาที่พวกท่าน" ทั้งสองตอบว่า "ท่านไม่ได้ฝากอะไรมาเลย" ท่านกล่าวว่า "ท่านจงเกรงกลัวต่ออัลลอสด้วย ทุกคนที่ส่งตัวแทนมาหาฉันจะต้องมีของฝากด้วยเสมอ" ทั้งสองตอบว่า "ขอท่านอย่าได้ตำหนิเราในเรื่องนี้เลย เรามีเงินมากมาย ท่านจะเอาอะไรก็บอกมา" ท่านตอบว่า "ฉันไม่อยากจะทรัพย์สินสมบัติอะไรของพวกท่านหรอก แต่ฉันต้องการของฝากที่ส่งมากับพวกท่าน" ทั้งสองตอบว่า "ขอสาบานกับอัลลอส ท่านไม่ได้ฝากอะไรมาเลยจริงๆ นอกจากว่าท่านได้สั่งว่า "ในหมู่พวกเจ้านั้นมีชายคนหนึ่งซึ่งเมื่อท่านเราะสูดลอสได้อยู่กับเขาตามลำพังแล้ว ท่านไม่ต้องการผู้ใดอีกเลย เมื่อพวกท่านไปหาเขาก็จงบอกว่าคุณฝากสลามแก่เขาด้วย" ท่านกล่าวว่า "อ้าว แล้วมีของฝากอย่างอื่นอะไรอีกเล่าที่ฉันอยากได้จากพวกท่าน? และมีของฝากอะไรที่มีค่ามากไปกว่าสลามซึ่งเป็นคำที่มีเกียรติอย่างยิ่งจากอัลลอส" (Abi Na'im al-Ashbahani, 1405 A.H.: 1/107)

เช่นเดียวกันกับที่ท่านได้กล่าวถึงจดหมายที่สลมานส่งถึงอบูคัรอาซึ่งเป็นคำตอบแก่อบูคัรอาที่ได้ส่งจดหมายเชิญให้ท่านมาอยู่ที่ปาเลสไตน์ว่า "มาซิ มาอยู่ที่ดินแดนอันบริสุทธิ์" ซึ่งสลมานได้ตอบกลับว่า

แท้จริงนั้น แผ่นดินไม่ได้ชำระบาปใครให้บริสุทธิ์ แต่สิ่งที่ชำระคนให้บริสุทธิ์นั้นคือการกระทำของเขา

โอ...พี่น้องของฉัน...

ฉันได้ข่าวว่า ตอนนี้ท่านเป็นหมอรักษาคคนไข้อยู่ ขอให้ท่านใคร่ครองให้ดี ถ้าหากท่านเป็นหมอจริงๆ ก็เป็นสิ่งที่น่ายินดีสำหรับท่าน แต่หากท่านเป็นเพียงหมอหลอกๆ ก็จงระวังตัวให้ดี กล่าวว่าจะทำให้คนไข้เสียชีวิตแล้วท่านต้องเข้านรก (Ibn Manzūr, n.d.: 1/2682)

เหตุการณ์นี้ แม้ดูเหมือนว่าจะเกิดขึ้นในบั้นปลายชีวิตของทั้งสองหลังจากสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ไปแล้ว แต่มันสะท้อนถึงความสัมพันธ์ของทั้งสองก่อนหน้านั้นเป็นอย่างดี

เช่นเดียวกันกับความสัมพันธ์ระหว่างบิลาล อิบนุเราะบาหฺ ชาวคิรกีแห่งเอธิโอเปียผู้เคยทำหน้าที่เป็นมอซซิมในสมัยนบีมุหัมมัดﷺกับอบูรวิหะฮฺ อับดุลลอฮฺ อิบนุ อับดุลรอหฺมาน อัล-ค็อซอมียฺ คู่พี่น้องที่นบีﷺจัดให้ ทั้งสองคนนี้ไม่เคยคิดจะพลัดพรากจากกัน ซึ่งเมื่อบิลาลต้องการพักผ่อนตั้งถิ่นฐานอยู่ที่แคว้นชาม เขาได้ขอเคาะลีฟะฮฺอุมัยรฺก็จัดให้อบูรวิหะฮฺอยู่พร้อมกับเขา และยังขอให้จัดบัญชีเงินประจำตัวของอบูรวิหะฮฺให้อยู่กับเขาอีกเช่นกัน จึงทำให้สองตระกูลนี้มีถิ่นฐานในชามจนถึงปัจจุบันซึ่งอิบนุหะญูร อัล-อัสเกาะลานียฺ (Ibn Hajar al-'Asqalānī) กล่าวถึงเรื่องว่า

عن أم الدرداء عن أبي الدرداء قال لما رجع عمر من فتح بيت المقدس وسار إلى الجابية سأله بلال أن يقره بالشام ففعل فقال وأخي أبو رويحة أخي بيننا النبي صلى الله عليه وسلم فترل داريا في بني خولان فأقبل هو وأخوه إلى حي من خولان فقال: أتيناكم خاطبين قد كنا كافرين فهدانا الله عز وجل وملوكين فأعتقنا الله عز وجل وفقيرين فأغنانا الله عز وجل فإن تزوجونا فالحمد لله وإن تردونا فلا حول ولا قوة إلا بالله فزوجوهما. (الإصابة في تمييز الصحابة)

อุมมุดฺรฺคาอฺ ได้เล่าจากอบิดฺรฺคาอฺว่า หลังจากที่อุมัยรฺกลับจากพิชิตบัยตุลมุญักคิส (เยรูซาเล็ม) และเดินทางมาถึงญาบิยะฮฺ บิลาลได้ขออนุญาตจะตั้งถิ่นฐาน ณ แคว้นชาม ท่านอุมัยรฺจึงอนุญาตให้ เขาจึงกล่าวว่า "แล้วพี่น้องฉัน อบูรวิหะฮฺละ ท่านนบีได้จัดให้เราทั้งสองเป็นพี่น้องกันนี้" (ท่านอุมัยรฺ ไม่ตอบ) แล้วท่านได้แวะพักที่บ้านหลังหนึ่งในหมู่บ้านเคาลาน ต่อมา บิลาลและพี่น้องของเขา(อบูรวิหะฮฺ) ก็มาหาท่านในหมู่บ้านเคาลานนั้น บิลาลกล่าวว่า "เรามาหาท่านเพื่อเรียกร้อง เราทั้งสองเคยเป็นคนกาเฟรแล้วอัลลอฮฺก็ได้คลี่คลายใจชี้ทางนำแก่เรา เราทั้งสองเคยเป็นทาสแล้วอัลลอฮฺก็ปลดปล่อยให้เป็นไท เราทั้งสองเคยเป็นคนยากไร้แล้วอัลลอฮฺก็ให้เราั่งมี หากท่านให้เราอยู่ร่วมกันก็อัล-หัมดุลิลลาฮฺ แต่หากท่านไม่รับคำเรียกร้องของเรานี้ก็ศุควิสัย - ลาเหาลา วะลา กุ๊วะตะ อัล-ลา บิลลาฮฺ - "คณะของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยรฺจัดให้คนทั้งสองอยู่ด้วยกัน (al-'Asqalānī, n.d.:3/326)

การที่ประชาชนมีความรักใคร่กลมเกลียวฉันท์พี่น้องเช่นนี้ ย่อมนำพาไปสู่สันติสุขอย่างยั่งยืนในสังคม ตลอดจนเป็นปัจจัยที่ทรงผลในการลดปัญหาต่างๆ ให้เบาบางและหายไปจากสังคม

4.1.5 การมีจิตสำนึกในการเสียสละเพื่อผู้อื่นหรือส่วนรวม

การมีจิตสำนึกของประชาชนในการทำดีและเสียสละเพื่อผู้อื่นนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม เพราะเมื่อประชากรส่วนใหญ่ต่างทำดีและเสียสละต่อกันและกันแล้ว ปัญหาสังคมที่ส่วนใหญ่เกิดจากการเอารัดเอาเปรียบ เบียดเบียน รังแก ใช้อำนาจ ก็จะมีเบาบางและหายไป

ประชาชนจะมีความรักใคร่สามัคคี เห็นความสำคัญของเพื่อนร่วมสังคม ละเว้นความเห็นแก่ตัว ให้เกียรติ และรักเพื่อนร่วมชาติดังที่เขารักตัวเอง สังคมก็จะเกิดสันติสุขอย่างเป็นรูปธรรม

จากการวิจัย พบว่าประชากรของรัฐอิสลามในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ رضي الله عنه นั้นมีจิตสำนึกในการเสียสละเพื่อผู้อื่นสูงมาก มีบุคคลในลักษณะ "มีแต่ให้" อย่างมากมายในสังคม ซึ่งบุคคลเหล่านี้ยอมเสียสละความสุข ทรัพย์สิน หรือแม้แต่ชีวิตของตัวเองเพื่อส่วนรวม

หะกิม อิบน์ หิซาม คือประชาชนคนหนึ่งของเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ رضي الله عنه ที่มีลักษณะข้างต้นนี้ เขาไม่เคยรับเงินอุดหนุนประจำตัวจากรัฐเลย เพราะเขาเคยสาบานต่อหน้าท่านนบี ﷺ ว่าจะไม่ขอรับสิ่งบริจาคใดอีกต่อไปแล้วหลังจากที่ได้ขออุฐหนึ่งร้อยตัวจากท่านนบี ﷺ กระทั่งเคาะลีฟะฮ์ต้องให้คนอื่นเป็นพยานยืนยันว่าท่านให้เขาแล้ว แต่เขาเองที่เป็นฝ่ายไม่ขอรับเงินอุดหนุนด้วยความสมัครใจ หะกิม เล่าเรื่องของตัวเองว่า

سألت النبي صلى الله عليه وسلم بخين مئة من الإبل فأعطانيها، ثم سأله مئة فأعطانيها، ثم قال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: يا حكيم بن حزام: إن هذا المال خضرة حلوة، فمن أخذه بسخاوة نفس بورك له فيه، ومن أخذه بإشراف نفس لم يبارك له فيه، وكان كالذي يأكل ولا يشبع، واليد العليا خير من اليد السفلى، وابدأ بمن تعول. قال: فكان ابن حزام يقول: والذي بعثك بالحق لا أرى أحداً بعدك شيئاً. فكان عمر بن الخطاب يدعوه إلى عطائه، فيأبى أن يأخذه، فيقول عمر: أيها الناس: أشهدكم على حكيم أبي أدعوه إلى عطائه فيأبى أن يأخذه. (مختصر تاريخ دمشق)

ตอนสงครามหุญัยนุ ฉันได้ขออุฐจำนวนหนึ่งร้อยตัวจากท่านนบี ต่อมา ฉันได้ขอเพิ่มอีกหนึ่งร้อยตัวและท่านก็ให้แก่ฉัน ท่านเราะฮ์ฮุดลลอฮ์ได้กล่าวว่า โอ้ หะกิม แท้จริงทรัพย์สินสมบัตินั้นเป็นสิ่งหอมกรุ่นหวานชื่น ผู้ใดที่ได้มันมาด้วยความโล่งอกโล่งใจ มันก็เป็นการจำเริญสำหรับเขา แต่ผู้ใดที่ได้มันมาอย่างคับแคบจิตใจ มันก็ไม่เป็นการจำเริญสำหรับเขา เสมือนกับคนที่กินแล้วไม่รู้จักอิ่ม มีอบบนนั้นคิดว่ามีอยู่และจงเริ่มต้นทำกับผู้ที่ท่านดูแลก่อน หะกิม อิบน์ หิซาม กล่าวว่า "ขอสาบานกับอัลลลอฮ์ผู้ทรงแต่งตั้งท่านด้วยความสัตย์จะ ฉันจะไม่ขอจากสิ่งใดจากผู้ใดอีกแล้วหลังจากท่าน" และเมื่อท่านอุมัยรฺ เรียกเขาให้ไปรับเงินอุดหนุนประจำ แล้วเขาไม่ยอมรับ ท่านจึงกล่าวว่า "โอ้ ประชาชน ขอพวกท่านจงเป็นพยานต่อหน้าหะกิมด้วยเถิดว่าฉันเรียกให้เขามารับเงินอุดหนุนส่วนของเขาแล้ว แต่เขาปฏิเสธที่จะรับมัน" (Ibn Manzūr, n.d.: 1/976)

สลมาน อัล-ฟาริซียก็เป็นประชาชนตัวอย่างในด้านนี้เช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่าจะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นข้าหลวง ท่านก็ยังคงทำหน้าที่บริการผู้อื่นเสมอ ท่านไม่เคยเลือกงานบริการแม้ว่าจะเป็นงานหนักและคู่ค้าดื้อยก็ตาม ครั้งหนึ่ง ท่านเห็นชายชาวซามคนหนึ่งกำลังแบกโอ่ง ท่านจึงเรียกเขาและช่วยแบกโอ่งให้โดยที่เขาไม่รู้ว่าท่านคือข้าหลวง เมื่อชาวเมืองมะดีอินเห็นต่างก็ตกใจและบอกว่านี่คืออะมีร์ของเรา ชายคนนั้นตกใจและขอโทษ แต่ท่านกลับบอกว่าไม่เป็นไร ท่านตั้งใจจะช่วยแบกให้เขาจนถึงบ้าน แล้วท่านก็แบกต่อจนถึงบ้านของเขา ส่วนในด้านการเสียสละทรัพย์นั้น นอกจากท่านจะบริจาคเงินอุดหนุนประจำตัวทั้งหมด ท่านยังบริจาคครั้งหนึ่งของรายได้สุทธิที่ได้มาจากการทำงานหัตถกรรมจักสานไบอินทพลัมแก่ผู้ยากไร้ ท่านไม่เคยรังเกียจผู้ที่เป็นโรคที่สังคมรังเกียจ เพราะทุกครั้งที่ได้เงินมา ท่านมักจะซื้อเนื้อแล้วเชิญผู้ป่วยโรคเรื้อนมากินพร้อมกับท่านเสมอ (Ibn al-Jawzī, 1979: 1/543)

เช่นเดียวกันกับท่านหญิงไซนับ อิบนุด ญะหุซ ผู้ที่ได้รับขนานนามจากท่านนบีﷺว่าเป็นคน "มือยาว" (Ibn Athīr, n.d.: 3/358) ซึ่งในสำนวนอาหรับนั้นหมายถึงคนที่ชอบให้ทานและเสียสละเพื่อคนอื่น โดยในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺนั้นท่านได้นำเงินอุดหนุนส่วนตัวไปบริจาคแก่ผู้อื่นจนหมด ซึ่งอัล-ฆะฆะซาลี (al-Ghazālī) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

وروي أن عمر رضي الله عنه أرسل إلى زينب بنت جحش بعطائها فقالت: ما هذا؟ قالوا: أرسل إليك عمر بن الخطاب، قالت: غفر الله له، ثم سلت سترًا كان لها فقطعه وجعلته صررًا وقسمته في أهل بيتها ورحمها وأيتامها، ثم رفعت يديها وقالت اللهم لا يدركني عطاء عمر بعد عامي هذا. فكانت أول نساء رسول الله صلى الله عليه وسلم خوقًا به. (إحياء علوم الدين)

มีรายงานว่าท่านอุมัยรฺได้ส่งเงินอุดหนุนประจำตัวไปมอบแก่ท่านหญิงไซนับ อิบนุด ญะหุซ นางถามว่า "นี่ มันอะไรกัน?" พวกเขาตอบว่า "ท่านอุมัยรฺส่งมาให้ท่าน" นางกล่าวว่า "ขออัลลอฮ์ทรงประทานโทษให้แก่ท่าน" จากนั้นนางก็ได้ตัดผ้ามาใส่เงินเป็นห่อๆ แล้วแจกให้คนในบ้าน ญาติๆ และลูกกำพร้าที่อยู่ใต้การดูแลของท่าน ต่อมา ท่านได้ยกมือขอคู่ว่า "โอ้ อัลลอฮ์ ขอได้โปรดอย่าให้เงินอุดหนุนของอุมัยรฺถึงมือฉันอีกต่อไปหลังจากปีนี้" (ซึ่งนางก็ได้เสียชีวิตลงก่อนจะถึงเงินอุดหนุนจะมาถึงในปีต่อไป) นางจึงเป็นภรรยาคนแรกของท่านเราะซูลﷺ ที่เสียชีวิตตามท่านไป (al-Ghazālī, n.d.: 2/422)

ทั้งนี้ ท่านหญิงอาอิชะฮ์ ได้กล่าวถึงนางว่า

ما رأيت امرأة قط خيراً في الدين من زينب، وأتقى الله، وأصدق حديثاً وأوصل للرحم، وأعظم أمانة وصدقة. قالت: فكانت زينب أطولنا يداً لأنها كانت تعمل بيدها، وتتصدق. (أسدالغاية)

ฉันไม่เคยเห็นหญิงคนใดที่ดีในด้านศาสนา ย้ำเกรงต่ออัลลอฮ์ มีสัจวาจา เชื่อมสานกับญาติมิตร มีความรับผิดชอบ และชอบบริจาคเพื่อการกุศลมากไปกว่าไหนเลย และนางยังกล่าวว่า "ไหน่บคนมือยาวที่สุดในหมู่พวกเรา เพราะนางทำงานด้วยมือของตนเองและบริจาคแก่คนอื่น" (Ibn Athīr, n.d.: 3/358)

ครอบครัวของสะอีด อิบน์ อามิร ข้าหลวงประจำแคว้นหิมสฺกัเช่นเดียวกัน ท่านยอมใช้ชีวิตเพื่อบริการประชาชนด้วยความทุกข์ยาก และภรรยาของท่านก็เช่นเดียวกัน นางยอมกระทำตามความเห็นของสามีด้วยการนำเงินรายได้ส่วนตัวไปบริจาคให้แก่ประชาชนแม้ว่านางเองมีความจำเป็นต้องใช้เงินจำนวนดังกล่าวก็ตาม อัล-มัศอูดีได้บันทึกว่าหลังจากที่ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยร ได้ทราบถึงความยากลำบากของสะอีด อิบน์ อามิร ข้าหลวงประจำแคว้นหิมสฺกัที่ต้องรับผิดชอบภาระกิจการงานในบ้านด้วยตัวเองเพราะไม่มีคนใช้ ท่านเลยส่งเงินจำนวนหนึ่งพันดีนารุมอบให้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ภรรยาท่านเลยดีใจมากพร้อมกับกล่าวว่าบัดนี้อัลลอฮ์ได้ให้ท่านสุขสบายแล้วเพราะผลจากการทำงานรับใช้ประเทศชาติของท่าน แต่ปรากฏว่าท่านสะอีดได้เสนอให้นางนำสินทรัพย์ดังกล่าวไปมอบให้ผู้ที่ลำบากกว่า ซึ่งนางก็ทำตาม โดยทำเป็นห่อหลายห่อแล้วมอบให้ผู้ที่ท่านไว้ใจให้นำไปให้เด็กกำพร้า คนจน เมื่อเหลือเพียงเล็กน้อยจึงมอบให้ภรรยา และสั่งให้เธอนำไปบริจาคให้แก่คนอื่น ภรรยาจึงถามว่าทำไมไม่มอบเงินส่วนนั้นให้นางไปซื้อทาสมารับใช้ ท่านสะอีดตอบว่า ในภายหน้าเจ้าจะพบกับสิ่งที่จำเป็นยิ่งกว่านี้อีก (al-Mas'ūdī , 1983: 314)

นอกจากการเสียสละเพื่อเชิดชูคุณธรรมในสังคมแล้ว ประชาชนของเคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยร ยังมีจิตสำนึกในการเสียสละที่สำคัญยิ่งกว่า นั่นก็คือการเสียสละชีวิตและทรัพย์สินเพื่อปกป้องชาติและพิทักษ์ความชอบธรรม จะเห็นได้จากการที่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ยอมลาออกจากตำแหน่งเพื่อออกไปต่อสู้กับข้าศึกด้วยตัวเอง เช่นกรณีท่านอุสมาน อิบน์ อะบีลอาส ที่เป็นถึงข้าหลวงผู้โดดเด่นประจำแคว้นฏออิฟ (Ta'if) ที่ปฏิบัติหน้าที่ติดต่อกันมาตั้งแต่สมัยนบี ﷺ อนุบักกร จนถึงสมัยฮุฎัยร โดยเมื่อทำงานเป็นข้าหลวงให้ท่านฮุฎัยร ได้ 2 ปี ท่านก็ได้ขอลาออกไปเป็นทหารเพื่อปกป้องรัฐด้วยชีวิต (al-Ṣallābī, n.d.: 287) หรือดงกรณีอัล-อะลาอฺ อิบน์ อัล-หะญาเราะเราะมียฺ (al-'Ala' ibn al-Hatharāmī) ข้าหลวงประจำแคว้นบาห์เรนที่อาสาออกรบด้วยตัวเองในการต่อสู้กับกองทัพเปอร์เซีย (al-Ṣallābī, n.d.: 289) อุบาอะฮ์ อิบน์ อัลศอमित ('Ubadah ibn al-Sāmit) ลาออกจากความเป็นข้าหลวงประจำเมืองหิมสฺ (Hims) ไปรบจนกระทั่งสามารถพิชิตเมืองหลายเมืองเช่นอัล-ลาซิกียะฮ์ (al-Lasiqiyah) ฉับละฮ์ (Jablah) และฏ็อรุฏ (Tartus) ในปี ฮ.ศ. 17 เป็นต้น

เช่นเดียวกันกับเหล่าทหารหาญที่ยอมเสียสละทุกสิ่งเพื่อชาติ ด้วยการปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ ดังกรณีในสงครามกอคิสิยะฮุ พวกเขาทำการสู้รบอย่างไม่เหน็ดเหนื่อยและไม่พักรบแม้ว่าจะล่วงเลยถึงยามค่ำคืนที่มีมืดมิด จนกระทั่งแม้แต่อบูมิหญูน อัล-ซะกะกะฟียะฮ์ที่โคนคุมขังยังได้อ้อนวอนสัลมา ผู้คุมห้องขังให้ช่วยปลดโซ่ตรวนชั่วคราวเพื่อจะออกไปรบ จนเธอยอมปลดให้แล้วเขาก็ได้ออกไปต่อสู้อย่างกล้าหาญ สามารถฆ่าข้าศึกมากมาย และเมื่อเสร็จสิ้นภารกิจ เขาก็มามอบตัวเข้าห้องขังตามเดิม (al-Mas'ūdiy , 1983: 323)

อัล-ศ็อลลาบีเย (al-Sallābī, n.d.: 289) ได้ตั้งข้อสังเกตถึงสาเหตุที่พบชุมชนชาวเยเมนกระจัดกระจายตามแคว้นต่าง ๆ เช่นอิรัก ซาม อียิปต์นั้นก็เพราะพวกเขาชอบมีส่วนร่วมเป็นกองกำลังอาสาสมัครช่วยปกป้องและรักษาความสงบเรียบร้อยให้แก่รัฐ ตลอดจนเป็นแนวร่วมในสงครามพิชิตเมืองต่างๆ เมื่อรัฐอิสลามสามารถพิชิตเมืองเหล่านี้ได้ พวกเขาก็ได้รับการจัดสรรพื้นที่ในนิคมแห่งใหม่ร่วมกับทหารคนอื่น ๆ

และเหตุการณ์ที่แสดงถึงความเสียสละและความสมัครสมานสามัคคีของประชาชนทั่วอาณาจักรรัฐก็คือการร่วมมือร่วมใจช่วยบรรเทาภัยแล้งที่เกิดกับชาวเมืองมะดีนะฮ์ในปี ฮ.ศ. 8. ซึ่งปรากฏว่าได้มีการส่งความช่วยเหลือมาจากแคว้นต่างๆ เช่น อบูอูบัยดะฮ์ส่งเครื่องบริโภคน้ำจากแคว้นซามที่ลำเลียงด้วยการวางอูฐถึงจำนวนสี่พันตัว อุมูฆาส่งสินค้ามาจากบะเราะฮ์เช่นเดียวกับอบูอูบัยดะฮ์ สะอูดุ อิบนุอบีวิกก็อศ ส่งความช่วยเหลือมาจากกุฟะฮ์ มูอาวิยะฮ์ส่งความช่วยเหลือมาจากซาม (Ibn Athīr, n.d.: 1/448) ส่วนชาวอียิปต์นั้นถึงกับร่วมแรงร่วมใจช่วยกันขุดคลองเป็นเวลาถึงแปดเดือน (al-Qashqashandī, 1985: 1/43) เพื่อส่งสินค้ามาทางเรือจากอียิปต์มายังมะดีนะฮ์อันเป็นแก้ปัญหาการขาดแคลนอาหารอย่างฉิวเพราะอียิปต์ถือเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของตะวันออกกลาง ซึ่งทันทีที่คลองจะมีรูมุมนั้นนี้ใช้ลำเลียงสินค้าได้ปรากฏว่าราคาสินค้าที่ตลาดมะดีนะฮ์ก็ลดลงเท่ากับราคาสินค้าที่ตลาดอียิปต์ทันที ส่วนการแก้ปัญหาเฉพาะหน้านั้น อัมรุ อิบนุ อัล-อาศได้ส่งอาหารด้วยขบวนเรือที่ยาวเหยียดตลอดระยะทางตั้งแต่อียิปต์ถึงมะดีนะฮ์เลขที่เดียว ซึ่งภาพเหตุการณ์สำคัญนี้ได้ถูกนักประวัติศาสตร์บันทึกในมุมมองต่าง ๆ แตกต่างกันไป

อิบนุอะซีร์ (Ibn Athīr) กล่าวว่า

وكتب عمر إلى أمراء الأمصار يستغيثهم لأهل المدينة ومن حولها ويستمددهم، فكان أول من قدم عليه أبو عبيدة بن الجراح بأربعة آلاف راحلة من طعام، فولاه قسمتها فيمن حول المدينة، فقسمها وانصرف إلى عمله، وتتابع الناس واستغنى أهل الحجاز، وأصلح عمرو بن العاص بحر القلزم وأرسل فيه الطعام إلى المدينة، فصار الطعام بالمدينة كسعر مصر، ولم ير أهل المدينة بعد الرمادة مثلها حتى حبس عنهم البحر مع مقتل عثمان، فذلوا وتقاصروا، . (الكامل في التاريخ)

ท่านอุมร์ ได้ส่งหนังสือไปยังเจ้าเมืองต่าง ๆ เพื่อขอความช่วยเหลือในแก่ชาวเมืองมะดีนะฮ์และประชาชนที่อยู่รอบๆ ซึ่งคนแรกที่มาถึง คือ อับดุลยัคซิบ อิบน์ อัล-จรรรอหฺ ด้วยอาหารจำนวนสี่พันพาทนะ ท่านอุมร์จึงมอบให้ท่านเองเป็นผู้แจกจ่ายให้แก่ประชาชนรอบๆ มะดีนะฮ์ ท่านเลยทำการแจกจ่ายแล้วก็กลับไปปฏิบัติหน้าที่ตามเดิม จากนั้นฝูงชนก็ส่งความช่วยเหลือเข้ามาไม่หยุดหย่อนจนทำให้ชาวหิญาซมีอาหารอย่างเพียงพอ ส่วนอุมร์ อิบน์ อัล-อาศน์ได้พัฒนาเส้นทางการขนส่งทางทะเลอัล-ก็อลซัมและลำเลียงอาหารไปสู่มะดีนะฮ์ กระทั่งอาหารที่มะดีนะฮ์มีราคาเท่ากับที่อียิปต์ และหลังจากนั้นชาวเมืองมะดีนะฮ์ก็ไม่เคยประสบกับเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นในปีเราะมาอะฮ์ (ปีแห่งความแห้งแล้งหรือปีฝุ่น) อีกเลยจนกระทั่งคลองคังกล่าว ได้ถูกตัดขาดพร้อมๆ กับการฆาตกรรมท่านอุสมาน (Ibn Athīr, n.d.: 1/448)

อิบน์ซับบะฮ์ (Ibn Shabbah) กล่าวว่า

فكتب إليه أبو موسى: أما بعد فإني قد وجهت إليك عيرا تحمل الدقيق والزيت والسمن والشحم والمال. وكتب إليه سعد ومعاوية بمثل ذلك. وكتب إليه عمرو بن العاص: وقد وجهت السفين ترى بعضها في إثر بعض. فقدم ذلك عليه فقال: الحمد لله، ما كان الله ليضيع هؤلاء، ثم دعا محمد بن مسلمة، وعبد الله بن الأرقم، فوجه ابن الأرقم إلى قيس وتميم وطى وأسد بنجد، ووجه محمد بن مسلمة إلى طريق الشام إلى غطفان وأدنى قضاة ولحم وجدام. (تاريخ المدينة)

อับมุซาได้ส่งหนังสือถึงท่านอุมร์ว่า บัดนี้ ฉันได้ส่งคาราวานอูฐที่บรรทุกทุกเป้ง น้ำมัน ไขมัน เนย และเงินมาแก่ท่านแล้ว สะอูดและมูอาวิยะฮ์ได้ส่งหนังสือตอบมาในทำนองเดียวกัน ส่วนอุมร์ อิบน์ อัล-อาศได้ส่งหนังสือว่า ฉันได้ส่งขบวนเรือที่ติดต่อกันอย่างไม่ขาดระยะมาแก่ท่านแล้ว แล้วสิ่งทั้งหมดก็มาถึงท่าน ท่านกล่าวว่า อัล-หัมดุลิลลาฮ์ อัลลอฮ์ไม่ทรงทอดทิ้งพวกเขาหรอก" จากนั้น ท่านได้เรียกมูหัมมัด และอับดุลลอฮ์ อิบน์ อัล-อิร์ก็อมมาหา แล้วท่านก็ส่งอิบน์ อัล-อิร์ก็อมไปแจกจ่ายให้แก่เผ่าก็อยศุ ตะมิม ฏ็อยอฺ และอะสัดที่เขตนะญด์ และส่งมูหัมมัด อิบน์มุสลิมะฮ์ ไปตามเส้นทางสายซามเพื่อแจกจ่ายให้แก่เผ่าเกาะญาอะฟาน เกาะฏออะฮ์ได้ ลักมู และญะซาม (Ibn Shabbah, n.d.: 2/744)

เมื่อประชาชนทั่วอาณาจักรมีจิตสำนึกในการเสียสละแก่ผู้อื่นอย่างมากมาเช่นนี้แล้ว สังคมในรัฐนั้นก็ย่อมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเป็นที่พักของกันและกัน และประชาชนที่นั่นก็มีชีวิตอย่างอบอุ่นและอยู่กันอย่างมีความสุข

4.1.6 การมีคนที่ เป็นบุคคลตัวอย่างเป็นจำนวนมากในสังคม

การมีบุคคลตัวอย่างหรือคนดีศรีสังคมที่เป็นแบบอย่างอันดีงามให้แก่ผู้อื่นเป็นจำนวนมาก เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าในประเทศนั้นมีประชาชนที่ดีและเป็นประเทศที่ประสบผลสำเร็จในการปกครอง เพราะบุคคลตัวอย่างถือเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่สำคัญ คึงสังเกตเห็นว่าบางทีบุคคลตัวอย่างที่ประชาชนนับถือเพียงคนเดียวสามารถชี้นำหรือ โน้มน้าวประชาชนเป็นล้านๆ คนให้ประพฤติตามเขาได้ สำเร็จอย่างง่ายดายเสมือนกับ "ผึ้งนางพญา" ในหมู่ผึ้ง ค้างคาวเหตุนี้เอง รัฐบาลฝ่ายปกครองจึงพยายามเสริมสร้างประชาชนให้เป็นวีรชนหรือเป็นคนดีศรีสังคมเพื่อใช้เป็นตัวอย่างแก่คนอื่นๆ ซึ่งเมื่อมีคนเหล่านี้เป็นจำนวนมาก โอกาสที่ประชาชนส่วนใหญ่จะพลอยประพฤติดีตามพวกเขา ก็จะมีสูง สันติสุขจะเกิดขึ้นและปัญหาต่างๆ ก็จะเบาบางและหมดสิ้นไป

จากการวิจัย พบว่าในรัฐอิสลามของเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบนุ อัล-ค็อฎฏ็อบนั้น มีประชาชนที่เป็นบุคคลตัวอย่างหรือเป็นคนดีศรีสังคมเป็นจำนวนมาก เพราะประชาชนส่วนใหญ่ของรัฐ ประกอบด้วยบุคคลสามกลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มเศาะหาบะฮ์ กลุ่มตาบิอิน และกลุ่มประชาชนทั่วไปที่ นอกเหนือจากสองกลุ่มดังกล่าว

กลุ่มเศาะหาบะฮ์ คือ กลุ่มอาวุโสที่ได้รับการยกย่องและให้เกียรติเป็นอย่างสูงจากสังคม พวกเขาคือมุสลิมที่มีชีวิตร่วมสมัยกับท่านนบีมุหัมมัด ﷺ (Ibn al-Ṣalāh, 1970: 1/297) ซึ่งแบ่งออกเป็น 12 รุ่นด้วยกัน คือ

1. มุสลิมรุ่นแรก เช่นอับูบักร์ อัล-คิตติบ อะลีย อิบนุ อับีฏอลิบ เป็นต้น
2. ผู้ที่เข้ารับอิสลามหลังเคาะลีฟะฮ์อุมัร
3. ผู้ที่อพยพไปยังเอธิโอเปีย
4. ผู้เข้าร่วมสาบานตนอัล-บัยอะฮ์ อัล-อะเกาะบะฮ์ ครั้งที่ 1
5. ผู้เข้าร่วมสาบานตนอัล-บัยอะฮ์ อัล-อะเกาะบะฮ์ ครั้งที่ 2
6. ผู้อพยพมายังมะดีนะฮ์ก่อนท่านนบี ﷺ
7. ผู้เข้าร่วมสงครามบะดร์
8. ผู้อพยพมายังมะดีนะฮ์หลังจากสงครามบะดร์
9. ผู้เข้าร่วมสาบานตนอัล-บัยอะฮ์ อัล-ริฎวาน
10. ผู้อพยพมายังมะดีนะฮ์หลังจากการสาบานตนอัล-บัยอะฮ์ อัล-ริฎวาน
11. ผู้เข้ารับอิสลามหลังจากท่านนบีพิชิตเมืองมกกะฮ์
12. เด็กเล็กและเด็ก โตที่เห็นท่านนบีในวันพิชิตเมืองมกกะฮ์และในคอนฮัจญ์อัล-วะ

คาอู (ฮัจญ์อ้อลา) (Archef Multaqā Abl al-Ḥadīth, n.d.: 1/12768)

ทั้งนี้ กลุ่มผู้ที่มีเกียรติเป็น "สหายของท่านนบี ﷺ" เหล่านี้ ในตอนที่ท่านนบี ﷺ สิ้นชีวิต นั้นมีจำนวนมากว่าหนึ่งแสนคน โดยบางรายงานระบุว่า หนึ่งในแสนสี่หมื่น บางรายงานระบุว่า หนึ่งในแสน

สองหมื่นสี่พัน และบางรายงานระบุว่าหนึ่งแสนหนึ่งหมื่นสี่พัน (Ghazā' al-Bāb, n.d.: 1/37) ทั้งนี้ แม้ว่ากลุ่มคนเหล่านี้จะมีการสูญเสียชีวิตบ้างในช่วงเวลา 3 ปีที่ท่านอุมัยยิดเป็นเคาะลีฟะฮ์ เช่นในสงครามปราบปรามกบฏมุสลิมยะมะฮ์ หรือในสงครามฮัรุม แต่จำนวนที่คงเหลือในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัยยิดยังคงมีอยู่เป็นจำนวนมาก พวกเขาจะจัดกระจายอยู่ตามแคว้นต่างๆ ของอาณาจักรอันกว้างใหญ่ เช่นเยเมน มักกะฮ์ ฏอฮ์ฟ ปาเลสไตน์ คามัสกัส อิรัก บาห์เรน และอียิปต์ เป็นต้น พวกเขาถือเป็นผู้อาวุโสของรัฐ เป็นที่ปรึกษาของเจ้าหน้าที่บ้านเมือง และเป็นผู้ที่ประชาชนทั่วไปให้เคารพนับถือและอยากพบเจอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดานักศึกษาที่ต่างต้องการที่จะสัมผัสกับพวกเขาเพื่อใช้เป็นอ้างอิงทางวิชาการ ดังสังเกตว่ามีนักศึกษาหลายคนที่เดินทางในทะเลทรายเป็นเวลายาวนานเพื่อค้นหาพวกเขา หรือเมื่อคนแปลกหน้ามาเจอกับพวกเขา คำแรกที่พวกเขาจะถูกถามหลังจากถามชื่อก็คือ "ท่านคือเศาะหาบะฮ์สุไ่ใหม่?" นอกจากนี้ พวกเขายังได้เป็นตัวอย่างแก่เฉพาะเพียงคนร่วมสมัยกับพวกเขาเท่านั้น หากยังเป็นตัวอย่างที่ดีแก่มุสลิมทั่วโลกทุกกาลสมัย พวกเขาได้รับยศ "เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุ" (ผู้ที่อัลลอฮ์ทรงโปรดปราน) จากอัลลอฮ์ (อัล-บัยฮินะฮ์ : 8) ดังนั้น จึงเป็นธรรมเนียมของชาวมุสลิมทั่วโลกเมื่อเอ่ยชื่อของพวกเขาแล้วจะต้องกล่าวว่า"เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุ" เสมอ

ส่วนประชาชนกลุ่มที่สองก็คือกลุ่มตาบิฮีน (ผู้ติดตามเศาะหาบะฮ์) คือ มุสลิมผู้เป็นลูกๆ ของเศาะหาบะฮ์หรือมุสลิมผู้ที่มีโอกาสพบเห็นและคลุกคลีกับเศาะหาบะฮ์ (Ibn al-Salāh, 1970: 1/317) ซึ่งกลุ่มนี้มีจำนวนมากกว่าเศาะหาบะฮ์ เพราะชนรุ่นลูกหลานย่อมมีจำนวนมากกว่าชนรุ่นพ่อแม่ อีกทั้งคนอาหรับ คนมุสลิมหรือคนในสมัยก่อน โดยทั่วไปนั้นนิยมการมีบุตรมาก นอกจากนั้น บรรดาเศาะหาบะฮ์นั้นต่างกระจายกระจายอพยพไปตั้งถิ่นฐานทั่วอาณาจักรและคลุกคลีกับบุคคลใหม่ๆ ตลอดเวลา จึงทำให้เกิดคนระดับตาบิฮีนเป็นจำนวนมาก

เคาะลีฟะฮ์อุมัยยิด อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ ยังมึนโยบายเชิดชูคนดีศรีสังคม โดยการคัดเฟ้นบุคคลดีเด่นประจำแคว้นและประกาศให้ประชาชนทั่วไปทราบ อย่างเช่นครั้งหนึ่ง ตระกูลอัล-สุละมียะ ได้กลายเป็นผู้ชนะจากทั่วอาณาจักรรัฐ ซึ่งนโยบายเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจแก่วงศ์ตระกูล ทำให้พวกเขาพยายามยึดมั่นในความดีตลอดไป ตลอดจนทำให้วงศ์ตระกูลอื่น ๆ พยายามแข่งขันและยึดเป็นแบบอย่าง ดังที่อิบนุมานซุร (Ibn Manzūr) กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

ومتها أن عمر بن الخطاب كتب إلى أهل الكوفة وأهل البصرة وأهل مصر وأهل الشام أن ابعثوا إلي من كل بلد بأفضله رجلاً: فبعث أهل الكوفة عتبة بن فرقد السلمي، وبعث أهل البصرة مجاشع بن مسعود السلمي، وبعث أهل مصر معن بن زيد بن الأخنس السلمي، وبعث أهل الشام أبا الأعور السلمي. فصار في هذه الأمصار كلهم لسليم. (مختصر تاريخ دمشق)

และอีก (ความภาคภูมิใจ) อันหนึ่ง (ของตระกูลอัล-สุละมีย) ก็คือการที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ อิบน์ อัล-ค็อฏฏ็อบ ได้มีหนังสือมายังประชาชนชาวกุฟะฮฺ ชาวบัสเราะฮฺ ชาวอียิปต์ ชาวซาม ว่า "ขอให้พวกท่านจงส่งตัวคนดีที่สุดจากทุกเมืองมาให้แก่ฉัน" แล้วประชาชนชาวกุฟะฮฺก็ส่งตัวอูตบะฮฺ อิบน์ฟูรกออด อัล-สุละมีย ชาวบัสเราะฮฺได้ส่งตัวมะญาฮิ อิบน์มัสอูด อัล-สุละมีย ชาวอียิปต์ได้ส่งตัวมูอีน อิบน์ ซัยคฺ อิบน์ อัล-อัครันัส อัล-สุละมีย และชาวซามได้ส่งตัวอูบอูด-อะวัร อัล-สุละมีย ซึ่งปรากฏตระกูลอัล-สุละมีย ได้เป็นตัวแทนจากภูมิภาคนี้ทั้งหมด (Ibn Manzūr, n.d.: 1/117)

ในขณะที่กำลังค้นหาตัวผู้มาดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงนั้น เคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ ได้กล่าวถึงสุดยอดคนดีศรีสังคมในแคว้นซามที่ทุกคนล้วนมีศักยภาพพร้อมที่จะเป็นผู้นำของประชาชาติว่า

بالشام أربعون رجلاً، ما منهم رجل كان يلي أمر الأمة إلا أجزأه، فأرسل إليهم، فجاء رهط منهم، فيهم: أبو موسى الأشعري، (مختصر تاريخ دمشق)

ที่แคว้นซามนั้น มีชายสี่สิบคนที่มีคุณสมบัติพร้อมที่จะเป็นผู้นำของมหาชนได้อย่างสมบูรณ์" ท่านจึงส่งหนังสือเชิญตัวมา แล้วก็มีคนกลุ่มหนึ่งเดินทางมาพบท่าน ซึ่งหนึ่งในจำนวนนั้น คือ อูมูซา อัล-อัคระรียฺ (Ibn Manzūr, n.d.: 4/343)

หากในแคว้นซามเพียงแคว้นเดียว มีผู้ที่มีคุณสมบัติพร้อมที่จะเป็นผู้นำระดับชาติถึงสี่สิบคนแล้ว ที่มะดีนะฮ์ มักกะฮฺ ฏอฮิฟ เยเมน บาบะเรน อีรัก อียิปต์ และทั่วทั้งอาณาจักรก็คงมีคนเช่นนี้เป็นร้อยๆ คน และเมื่อในรัฐของเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ มีบรรดาเสาะหาบะฮฺและดาบิอิน คนดีศรีสังคมเป็นจำนวนแสนๆ คนเช่นนี้ ย่อมเป็นที่แน่ใจว่ารัฐของท่านจะต้องเป็นรัฐที่มั่นคงและสันติสุข

4.2 การมีกฎหมายและรัฐธรรมนูญที่ดี

การมีกฎหมายและรัฐธรรมนูญที่ค้ำประกันเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดสันติสุข เพราะกฎหมายและรัฐธรรมนูญเป็นกรอบในการกำหนดและควบคุมพฤติกรรมของประชาชน หากประเทศใดมีกฎหมายและรัฐธรรมนูญที่ดี ประเทศนั้นก็จะมี ความราบรื่นและมีสันติสุข แต่หากประเทศใดไม่มีกฎหมายและรัฐธรรมนูญที่ดี ประเทศนั้นก็จะมีแต่ความสับสนวุ่นวายและขาดความสงบสุข

รัฐธรรมนูญของเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ อิบน์ อับดุลมุลก์มีคัมภีร์อัลกุรอานเป็นรัฐธรรมนูญสูงสุดของรัฐ มีจริยวัตรของนบีมุหัมมัดเป็นบทบัญญัติและเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ กฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ของรัฐจะต้องไม่ขัดแย้งกับคัมภีร์อัลกุรอานและจริยวัตรของนบีมุหัมมัด การปฏิบัติตามกฎหมายถือเป็นการแสดงความภักดีต่ออัลลอฮ์และเชื่อฟังต่อท่านนบีมุหัมมัด และการละเมิดฝ่าฝืนหรือการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายถือเป็นการรังแกประชาชนและบ่อนทำลายประเทศชาติ ดังปรากฏในศาสน์ที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺกล่าวในเรื่องการเก็บภาษีชะกาตว่า

خذ الصدقة من المسلمين طهرة لأعمالهم، وزكاة لأموالهم، وحكما من أحكام الله العداء فيها حيف وظلم للمسلمين، والتقصير عنها مداةنة في الحق، وخيابة للأمانة
 จงเก็บทรัพย์สินเศาะดะเกาะฮ์จากประชาชนมุสลิมเพื่อเป็นการขจัดเกลางานของ พวกเขาให้บริสุทธิ์ และถือเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ของอัลลอฮ์ การละเมิดหรือไม่ปฏิบัติตามถือเป็นการทรมานต่อปวงประชามุสลิม และการละเลยเพิกเฉยถือเป็นการไม่ให้ความเคารพต่อสัจธรรม และเป็นการทำลาย ความไว้วางใจ(al-San‘ānī, 1403 A.H.: 4/16: 6822)

ทั้งนี้ คัมภีร์อัลกุรอานที่เป็นคัมภีร์รัฐธรรมนูญและเป็นที่มาของกฎหมายรัฐอิสลามนั้นมีลักษณะเป็นรัฐธรรมนูญที่ดีและสมบูรณ์ทุกประการ คือ

4.2.1 การสนองเจตนารมณ์และผลประโยชน์ของประชาชน

เป้าหมายสำคัญของรัฐธรรมนูญและกฎหมายอิสลามคือ การรักษาสิทธิประโยชน์และคุ้มครองความต้องการของมนุษย์จากโลกนี้ถึงโลกหน้า ซึ่งมีสามระดับด้วยกัน คือ

ก. ระดับภาวะรูริยะฮ์ หรือระดับจำเป็นเร่งด่วน หมายถึง คุ้มครองสิ่งที่จำเป็นเร่งด่วนซึ่งหากเกิดขาดตกบกพร่องแล้วจะทำให้การดำรงชีวิตของมนุษย์ในโลกนี้และโลกหน้าพลอยบกพร่องไปด้วย อันได้แก่ ศาสนา ชีวิต สติปัญญา วงศ์ตระกูล และทรัพย์สินสมบัติ

ข. ระดับหาญยะฮฺ หรือระดับจำเป็น หมายถึงคุ้มครองปัจจัยที่เป็นสิ่งจำเป็นหลักของชีวิตมนุษย์ เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค เป็นต้น

ค. ระดับหัตสินียะฮฺ หรือระดับเต็มความสมบูรณ์ หมายถึงคุ้มครองปัจจัยที่เป็นสิ่งประดับประดาของชีวิตที่ไม่อยู่ในข่ายของความพุ่มเฟือย เช่น เครื่องประดับตกแต่งร่างกาย เฟอร์นิเจอร์ในบ้านเรือน การท่องเที่ยว เป็นต้น (al-Shāḡibī, 1991: 1/4-7)

ทั้งนี้ จุดที่เป็นการแตกต่างระหว่างเป้าหมายของรัฐธรรมนูญอิสลามกับรัฐธรรมนูญทั่วไปก็คือ รัฐธรรมนูญอิสลามนั้นเพิ่มความคุ้มครองต่อมนุษย์ในโลกหน้าและวางระดับความสำคัญของศาสนาาก่อนสิ่งอื่นใด เพราะศาสนาเป็นสื่อสำคัญที่จะนำพามนุษย์ให้ประสบความสุขในโลกหน้า

อัลลอฮฺ ﷻ ได้ชี้แจงภารกิจของนบี มุฮัมมัด ﷺ ซึ่งฉายให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายอิสลามว่าได้ส่งศาสดามาเป็นแบบอย่างให้มนุษย์ได้ปฏิบัติในสิ่งดี ๆ และมีประโยชน์ ห้ามสิ่งชั่วช้าเลวทรามที่เกิดโทษต่อพวกเขา ตลอดจนเพื่อยกเลิกจารีตประเพณีหรือบางบทบัญญัติที่สร้างความอึดอัดยุ่งยากให้กับพวกเขา พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ

إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ ۗ

الأعراف: ١٥٧

ความว่า : และท่าน (นบี) ได้อนุมัติสิ่งที่ดี ๆ และหักห้ามสิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ แก่พวกเขา และยังปลดพันธนาการและโซ่ตรวนที่มัดตรึงตัวพวกเขา

(อัล-อะร็อฟ : 157)

และอัลลอฮฺ ﷻ ยังได้กล่าวถึงจุดประสงค์โดยรวมของกฎหมายอิสลามว่าต้องการอำนวยความสะดวกให้แก่ปวงมนุษย์ มิใช่เพื่อให้เกิดความยากลำบากแต่ประการใด พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ ۗ

البقرة: ١٨٥

ความว่า : อัลลอฮฺทรงประสงค์ให้เกิดความสะดวกสบายและไม่ประสงค์ให้เกิดความยุ่งยากลำบากแก่ผู้เจ้า

(อัล-บะเกาะเราะฮฺ : 175)

และยังตรัสว่า ในกฎหมายของศาสนานั้น ไม่ได้ก่อให้เกิดความลำบากแต่ประการใด ซึ่งพระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۗ

الحج: ٧٨

ความว่า : และพระองค์ไม่เคยสร้างความยากลำบากแก่ผู้เจ้าในเรื่องศาสนา

(อัล-หัจญ์ : 78)

พระองค์กล่าวถึงจุดประสงค์ของกฎหมายอาญาว่าทรงบัญญัติมาเพื่อให้ปวงมนุษย์ได้มีชีวิตบนโลกนี้อย่างปลอดภัย พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ﴾

البقرة: 179

ความว่า : และสำหรับสุเจ้าแล้ว โทษประหารชีวิตต่อฆาตกรที่ฆ่าผู้อื่นนั้นเป็นการพิทักษ์ชีวิตผู้อื่น โอ้ผู้มีสติปัญญาทั้งหลาย

(อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 179)

พระองค์ยังกล่าวถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายอิสลามด้านเศรษฐกิจว่าได้บัญญัติเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและไม่เกิดการกักตุนผลประโยชน์ของมหาชนในกลุ่มคนเพียงไม่กี่คน พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ ﴾

الحشر: 7

ความว่า : เพื่อไม่ให้มัน (ความมั่งคั่ง) หมุนเวียนอยู่เฉพาะในแวดวงคนร่ำรวยในหมู่สุเจ้าเท่านั้น

(อัล-หะซฺร : 7)

จะสังเกตเห็นว่า ทุกเป้าหมายของบทบัญญัติในด้านต่าง ๆ ล้วนสอดคล้องกับความต้องการของมนุษย์และเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของพวกเขา เพราะมนุษย์ทุกคนล้วน ต้องการมีชีวิตอย่างปลอดภัยและมีสุข ต้องการเห็นความสงบในบ้านเมือง ต้องการเห็นความเป็นธรรมทางสังคมและเศรษฐกิจ ไม่ต้องการเห็นการเบียดเบียนกดขี่ข่มเหง ตลอดจนต้องการความสะดวกสบายและไม่ต้องการความยากลำบาก อีกทั้งรัฐธรรมนูญอิสลามนั้นผู้บัญญัติคือพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า มีใจมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งชาวมุสลิมต่างเชื่อมั่นว่ามันย่อมตอบสนองผลประโยชน์ของมนุษย์มากกว่า เพราะพระเจ้าย่อมรู้ดีถึงความต้องการของมนุษย์ที่พระองค์ทรงสร้าง พระเจ้าไม่ประสงค์ผลประโยชน์ใด ๆ จากมนุษย์ พระองค์ทรงยุติธรรมต่อมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาเหมือนกันหมด พวกเขาจึงไม่ต้องกังวลว่าจะมีช่องโหว่ทางกฎหมายที่เอื้อผลประโยชน์ให้กับกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดเป็นการเฉพาะดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสถึงความเป็นมาตรฐานเดียวกันของบทบัญญัติอิสลามว่า

﴿ شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ﴾

الشورى: 13

ความว่า : พระองค์ได้ทรงบัญญัติกฎศาสนาแก่ผู้เจ้าจากสิ่งที่ศาสดาโนห์เคยสั่งเสีย สิ่งที่เราได้คลประทานแก่เจ้า สิ่งที่ศาสดาอิบรอฮิม ศาสดามูซาและศาสดาอีสาเคยสั่งเสียมาแล้วในการให้ฟื้นฟูศาสนานี้และอย่าได้แตกแยกกันในศาสนา

(อัล-ซุรอ : 13)

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสถึงความรอบรู้ของพระองค์ในเรื่องของมนุษย์และความลับในจักรวาลที่พระองค์ทรงสร้างว่า

﴿ اَلَّذِي يَعْلَمُ اَنْتَ اَللّٰهُ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَاَنْتَ اَللّٰهُ عَلَّمَهُ ۙ ﴾

﴿ ۷۸ ﴾ اَلْغٰیۡبِ ۙ

التوبة : ۷۸

ความว่า : พวกเขามีได้รู้คอกหรือว่าอัลลอฮ์นั้นทรงรู้ความเร้นลับและการกระซิบแผ่วเบาของพวกเขา และอัลลอฮ์นั้นคือผู้ทรงรอบรู้ยิ่งในสิ่งที่เร้นลับทั้งหลาย

(อัล-เตาบัต : 78)

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ยกคำกล่าวของศาสดาอีสา (เยชู) ที่พูดยอมรับกับพระองค์ว่า

﴿ تَعَلَّمَ مَا فِي نَفْسِي وَلَا اَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّمُ الْغٰیۡبِ ۙ ﴾

المائدة : ۱۱۶

ความว่า : พระองค์ที่รู้สิ่งในตัวข้า ส่วนข้านั้นไม่รู้สิ่งในตัวพระองค์ แท้จริงพระองค์นั้นคือผู้ทรงรอบรู้ยิ่งในสิ่งที่เร้นลับทั้งหลาย

(อัล-มาอิดะฮ์ : 116)

อัลลอฮ์ได้ได้ตรัสถึงการบัญญัติของพระองค์ว่าได้ทรงบัญญัติบนความถูกต้องเที่ยงธรรมว่า

﴿ وَاَللّٰهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ اِنَّ اَللّٰهَ هُوَ

﴿ ۲۰ ﴾ اَلْغٰفِرُ ۙ

غافر : ۲۰

ความว่า : และอัลลอฮ์ได้ทรงตัดสินด้วยความสัจจริง ส่วนผู้ที่พวกเขาร้องขอ นอกเหนือจากพระองค์นั้นไม่ได้ตัดสินด้วยประการใดเลย แท้จริง อัลลอฮ์นั้นคือผู้ทรงไต่ยืน ผู้ทรงมองเห็นยิ่ง (ฆอฟีร : 20)

4.2.2 การยกระดับและพัฒนาประชาชนสู่ความเจริญ

ในคัมภีร์อัลกุรอาน มีบทบัญญัติที่มุ่งมั่นเพื่อพัฒนาและยกระดับประชาชนให้มีความเจริญในทุก ๆ ด้าน เช่น ให้ประชาชนมีการศึกษา มีสุขภาพดี มีฐานะทางการเงินที่ดี มีความรับผิดชอบ มีจรรยาบรรณที่สวงามเป็นที่ชื่นหน้าชื่นตาของผู้คบค้าสมาคม มีความสัมพันธ์ที่ดีกับต่างประเทศ และอื่น ๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ด้านการศึกษา

อัลลอฮ์ได้กล่าวส่งเสริมการศึกษาเป็นอันดับแรกในคัมภีร์อัลกุรอาน เพราะการศึกษาคือหัวใจของการพัฒนา อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝١﴾

العلق : ๑

ความว่า : จงอ่านซิ ด้วยพระนามของพระเจ้าของเจ้าผู้ทรงสร้าง

(อัล-อะลัก : 1)

พระองค์ยังได้ตรัสว่า

﴿ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا ۝١١٤﴾

طه : ๑๑๔

ความว่า : จงกล่าวซิ (โอ้ มุหัมมัด) ว่า โอ้พระเจ้าของฉัน ขอทรงโปรดเพิ่มเติมความรู้ให้แก่ฉันด้วยเถิด

(ฏอฮา : 114)

พระองค์ได้ตรัสส่งเสริมการศึกษาคูงานและการวิเคราะห์วิจัยว่า

﴿ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ

الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝٢٠﴾

العنكبوت : ๒๐

ความว่า : จงกล่าวซิ (โอ้ มุหัมมัด) ว่า ดูเจ้าจงออกเดินทางไปในแผ่นดินแล้วจงพิจารณาวิเคราะห์ดูว่าพระองค์ทรงเริ่มการสร้างโลกอย่างไร จากนั้นอัลลอฮ์ทรงฟื้นคืนชีพในปรโลก แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงอำนาจเหนือทุกสิ่ง

(อัล-อังกะบุต : 20)

2) ด้านการเมือง

อัลลอฮ์ได้บัญญัติระบบการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน โดยได้บังคับให้ผู้ปกครองต้องมีความยุติธรรมในการบริหารปกครองบ้านเมือง เขาจะต้องไม่ปกครองตามอำเภอใจ จะต้องยึดคำสั่งของอัลลอฮ์เป็นหลัก ต้องไม่เบียดเบียนออกจากกฎหมายของพระองค์ ตลอดจนต้องไม่ออกคำสั่งในสิ่งที่ค้านกับคำสั่งของอัลลอฮ์ และในเวลาเดียวกันก็ได้บังคับให้ประชาชนจะต้องเชื่อฟังผู้ปกครองตราบใดที่เขาปกครองด้วยกฎหมายของอัลลอฮ์และแบบฉบับของเราะสูลของพระองค์

พระองค์ได้ตรัสถึงหน้าที่ของผู้ปกครองว่า

﴿ يٰۤاٰدٰوُدْ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيْفَةً فِى الْاَرْضِ فَاَحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى ۝۶۶﴾

﴿ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۝۶۷﴾

ص: ۶۶

ความว่า : โอ้ ดาวิดเอ๋ย เราได้แต่งตั้งเจ้าให้เป็นเคาะลีฟะฮฺบนแผ่นดินนี้ ดังนั้นจงปกครองประชาชนด้วยความซื่อสัตย์และอย่ากระทำตามอำเภอใจ เพราะมันจะทำให้เจ้าหันเหออกจากหนทางของอัลลอฮ์

(ศอศ : 36)

พระองค์ทรงบัญญัติให้ผู้ปกครองตั้งมั่นบนความสุจริตและความยุติธรรม ให้ปกครองประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน ปราศจากอคติต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือลำเอียงต่อประชาชนพวกใดพวกหนึ่ง แม้ว่าจะเป็นญาติสนิทหรือคนใกล้ชิดก็ตาม ดังที่อัลลอฮ์ได้ได้ตรัสในอัลกุรอานว่า

﴿ ۞ اِنَّ اللّٰهَ يٰۤاْمُرُكُمْ اَنْ تُوَدُّوْا الْاٰمَنٰتِ اِلٰى اٰهْلِهَا وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوْا بِالْعَدْلِ ۝۵۸﴾

﴿ تَحْكُمُوْا بِالْعَدْلِ ۝۵۸﴾

النساء: ๕๘

ความว่า : แท้จริงอัลลอฮ์ทรงใช้ให้สุเจ้าปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายต่อเจ้าของสิทธิ และเมื่อสุเจ้าปกครองมนุษย์สุเจ้าจะต้องปกครองด้วยความยุติธรรม

(อัล-นีสอาอ : 58)

อัลลอฮ์ยังได้ตรัสว่า

﴿ ۞ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءٰمَنُوْا كُوْنُوْا قَوٰمِيْنَ بِالْقِسْطِ شٰهَدَآءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰى ۝۵۹﴾

﴿ اَنْفُسِكُمْ اَوْ اَوْلَادِيْنَ وَالْاَقْرَبِيْنَ اِنْ يَكُنْ غَنِيًّا اَوْ فَقِيْرًا فَاَللّٰهُ اَوْلٰى بِهَمَّا ۝۶۰﴾

فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىَٰ أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلَوُّوا أَوْ نَعَرْتُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾

النساء: ١٣٥

ความว่า : โอ้ บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเป็นผู้ที่ดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม จง
เป็นพยานเพื่ออัลลอฮ์แม้ว่าจะเกิดผลเสียแก่ตัวของสุเจ้า ผู้บังเกิดเกล้าทั้งสอง
และญาติสนิทเองก็ตาม แม้ว่าพวกเขาเป็นคนมั่งมีหรือคนยากจน อัลลอฮ์นั้นก็
สำคัญกว่าเสมอ คังนั้น จงอย่าปฏิบัติตามความใฝ่ดำในการให้ความยุติธรรม
และหากสุเจ้าบิดเบือนหรือผินหลังให้ แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรอบรู้อย่างดีถ้วนใน
สิ่งที่สุเจ้ากระทำกัน

(อัล-นีสอา : 135)

อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا
يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ ءَلَّا تَعْدِلُوا ءَعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ
وَءَاتِقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

المائدة: ٨

ความว่า : โอ้ บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเป็นคนยืนหยัดปฏิบัติหน้าที่เพื่อ
อัลลอฮ์ จงเป็นพยานด้วยความเที่ยงธรรม และจงอย่าให้การมีอคติต่อพวกใด ๆ
มาทำให้สุเจ้าไม่ยุติธรรม จงมีความยุติธรรมเถิด มันเป็นเรื่องที่ใกล้กับความยำ
เกรงมากกว่า และพึงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้น เป็นผู้ทรงรอบรู้
อย่างละเอียดในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำกัน

(อัล-มาอิดะฮ์ : 8)

และในส่วนของประชาชนนั้น พระองค์มีบัญชาญาติให้พวกเขาตั้งมั่นในระเบียบวินัยและ
เชื่อฟังคำสั่งของผู้ปกครองว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِيَ الْأَمْرِ مِنكُمْ فَإِن تَنَزَعْتُمْ فِي
شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَىٰ اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ
وَءَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾

النساء: ٥٩

ความว่า : ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเชื่อฟังอัลลอฮ์ และเชื่อฟังเราะสูเถิด และ
ผู้ปกครองในหมู่พวกเจ้าด้วย แต่ถ้าพวกเขาขัดแย้งกันในเรื่องใด ก็จงนำสิ่งนั้น

กลับไปยังอัลลอฮ์และเราะฮ์สูลหากพวกเจ้าศรัทธาต่ออัลลอฮ์และวันปรโลก นั้น
แหละเป็นสิ่งที่ดีกว่าและเป็นวิธีแก้ปัญหาก็สวยงามยิ่ง

(อันนิสาอ : 59)

และครั้นเมื่อการคิดสินบนแก่เจ้าหน้าที่รัฐนั้นเป็นภัยอย่างใหญ่หลวง พระองค์จึงทรงมี
คำสั่งเป็นการเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

﴿ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا

فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِإِلَافٍ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾

البقرة : 188

ความว่า : และพวกเจ้าจงอย่ากินทรัพย์สินสมบัติของพวกเจ้าด้วยกันโดยมิชอบ
และจงอย่าจ่ายมันให้แก่ผู้พิพากษาเพื่อที่พวกเจ้าได้กินส่วนหนึ่งจากทรัพย์สิน
สมบัติของผู้อื่นด้วยการกระทำบาปทั้ง ๆ โดยที่พวกเจ้ารู้ดี

(อัล-บะเกาะเราะฮ์ :

188)

นอกจากนี้ ยังมีบัญญัติกำชับให้รัฐและประชาชนร่วมมือกันพัฒนาบ้านเมืองสู่ความเจริญและ
ความดีงามตลอดไป พระองค์บัญญัติว่า

﴿ وَلَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

﴿١٠٤﴾ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾

آل عمران : 104

ความว่า : และจงก่อตั้งจากพวกเจ้าซึ่งคณะหนึ่งที่เชิญชวนสู่ความดี ใช้ให้
กระทำสิ่งที่ชอบ และห้ามปรามความชั่วร้าย ซึ่งชนเหล่านี้แหละคือผู้ได้รับ
ความสำเร็จ

(อาลิอิมรอน : 104)

3) ด้านเศรษฐกิจ

ในคัมภีร์อัลกุรอาน มีกฎระเบียบทางการเงินที่กระตุ้นมนุษย์ให้หารายได้และปกป้อง
ทุนนอมทรัพย์สินสมบัติ ตลอดจนห้ามการแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ

อัลลอฮ์ได้ได้ตรัสกระตุ้นให้มนุษย์พยายามหารายได้เพิ่มว่า

﴿ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْسُوا فِي مَنَاقِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ

النُّشُورُ ﴿١٥﴾

المالك : 15

ความว่า : พระองค์คือผู้ทรงทำให้แผ่นดินราบเรียบแก่สุเจ้า ดังนั้นสุเจ้าจึง
สัจจรไปตามไหล่ของมัน และจงบริโภคน้ำปิ้งจิบยังชีพจากพระองค์ และการพื้น
กินชีพจะมีแค่พระองค์เท่านั้น

(อัล-มุลก : 15)

และพระองค์ยังได้ตรัสว่า

﴿ فَأَإِذَا فُضِّيتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا

اللَّهِ كَبِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾

الجمعة: ١٠

ความว่า : และเมื่อการละหมาดได้ถูกปฏิบัติเสร็จสิ้นแล้ว สุเจ้าก็จงกระจาย
ออกไปในแผ่นดิน และจงค้นคว้าหาความโปรดปรานของอัลลอฮ์ และจงรำลึก
ถึงอัลลอฮ์ให้มากๆ เพื่อว่าสุเจ้าจะเป็นผู้มั่งคั่ง

(อัล-อุมมัต : 10)

นอกจากนี้ พระองค์ยังได้ได้ตรัสถึงการรักษาทรัพย์สมบัติว่า

﴿ وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا

لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٥﴾

النساء: ٥

ความว่า : และสุเจ้าจงอย่ามอบทรัพย์สมบัติที่อัลลอฮ์ทำเป็นปัจจัยยังชีพแก่สุ
เจ้าให้แก่คนโง่เขลาเขาปัญญา (อันนิสาอ : 5)

และพระองค์ยังห้ามมิให้มอบทรัพย์สมบัติคืนให้แก่เด็กกำพร้าจนกว่าพวกเขาจะเติบโต
ใหญ่ มีสามัญสำนึกที่ดี และไม่เป็นผู้อุปถัมภ์ทางปัญญา พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ وَأَبِلُوا الْيَتَامَى حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِّنْهُمْ رُّشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ

أَمْوَالَهُمْ ﴿٦﴾

النساء: ٦

ความว่า : และสุเจ้าจงทดสอบเด็กกำพร้าดู จนกระทั่งพวกเขาบรรลุนิติภาวะ
ถ้าพวกเขาเห็นว่าพวกเขามีปัญญารู้ผิดรู้ถูกแล้วก็จงมอบทรัพย์ของพวกเขา
ให้แก่พวกเขาไป

(อันนิสาอ : 6)

อีกทั้งพระองค์ยังกำชับให้มนุษย์ใช้จ่ายในระดับปานกลาง โดยพระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا ﴾

﴿ مَحْسُورًا ﴿٢٩﴾ ﴾

الإسراء: ٢٩

ความว่า : และจงอย่าทำมือแข็งห้อยตรงอยู่ที่คอของเจ้าและอย่าแบมันจนหมดสิ้น จนทำให้เจ้าต้องกลายเป็นผู้ถูกประณามและเป็นคน โศกเศร้าเสียใจ

(อัล-อิสรออู : 29)

และพระองค์ได้ตรัสชมเชยคนที่มีค่านิยมที่ดีในการใช้จ่ายทรัพย์สินว่า

﴿ وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا ﴾

﴿ ﴿٦٧﴾ ﴾

الفرقان: ٦٧

ความว่า : และคือผู้ที่เมื่อพวกเขาใช้จ่าย พวกเขาไม่ฟุ่มเฟือยและไม่ตระหนี่ และเขาใช้จ่ายอยู่ในระดับปานกลางระหว่างทั้งสองนิสัยนั้น

(อัล-ฟุรกอน : 67)

และได้ตรัสคำหยาบอย่างรุนแรงต่อคนฟุ่มเฟือยว่า

﴿ إِنَّ الْمُبْدِرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيْطَانِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴾

﴿ ﴿٢٧﴾ ﴾

الإسراء: ٢٧

ความว่า : แท้จริงแล้ว บรรดาผู้ที่สุรุษสุรายนั้นเป็นมิตรของชัยฏอน และชัยฏอนนั้นเป็นผู้เนรคุณต่อพระเจ้า

(อัล-อิสรออู : 27)

พระองค์ทรงห้ามมิให้แสวงหาผลประโยชน์จากผู้อื่น โดยมีขอบไม่ว่าจะโดยทางใดทางสิ้น พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ ﴾

النساء: ٢٩

ความว่า : ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงอย่ากินทรัพย์สินในหมู่พวกเจ้ากันเองโดยมิชอบ

(อันนิสาอู : 29)

จะสังเกตทุกอย่างที่กล่าวมานี้ ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมให้เพิ่มพูนรายได้ การบังคับให้ประหยัดและห้ามการฟุ่มเฟือยการกีดกันคนโง่เขลาเบาปัญญาให้มีอำนาจในการบริหารทรัพย์สินสมบัติของตัวเอง ตลอดจนห้ามการหาเงินด้วยทางที่มิชอบ ล้วนแต่เป็นฐานของพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญยิ่ง

4) ด้านสังคม

ในอัลกุรอานมีกฎหมายทางสังคมที่เสริมสร้างสังคมให้รักใคร่ จุนเจือ และคำจูนซึ่งกันและกันราวกับว่าเป็นครอบครัวเดียวกัน อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ
وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ
بِالْجُنُبِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ
مُخْتَالًا فَخُورًا ﴾ (๓๖)

النساء : ๓๖

ความว่า : และจงเคารพสักการะอัลลอฮ์ และจงอย่าเทียบเคียงพระองค์ด้วยสิ่งใดๆ และจงทำดีต่อบิดามารดา ญาติสนิท เด็กกำพร้า ผู้ขัดสน เพื่อนบ้านที่ใกล้เคียง เพื่อนบ้านที่ห่างไกล ผู้เดินทาง และผู้ที่อยู่ในความรับผิดชอบของเจ้า แท้จริงแล้วอัลลอฮ์นั้นไม่ทรงชอบผู้โสโอ้อวด

(อันนิสาอู : 36)

โดยในอายัตนี้ พระองค์ได้กระชับให้มนุษย์ทำดีต่อบิดามารดา ญาติ ๆ เด็กกำพร้า ผู้ยากไร้อนาถา เพื่อนบ้านทั้งที่อยู่ใกล้เคียงและอยู่ห่างออกไป คนสนิทอันหมายถึงภรรยาหรือบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดจะด้วยเหตุใดก็ตาม คนแปลกหน้า และผู้ที่อยู่ใต้การครอบครองไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์

พระองค์ยังเน้นการให้อภัยและอโหสิแก่กันและกันว่า

﴿ وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَن عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ
الظَّالِمِينَ ﴾ (๔๐)

الشورى : ๔๐

ความว่า : และโทษของความชั่วก็คือความเลวร้ายเช่นเดียวกัน ดังนั้น หากผู้ใดยกโทษและทำดี รางวัลของเขานั้นเป็นหน้าที่ของอัลลอฮ์ แท้จริงแล้วพระองค์นั้นไม่ทรงโปรดปรานคนโฉดชั่ว

(อิซซุรอ : 40)

และพระองค์ยังได้ตรัสว่า

﴿ وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ
وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴾ (๒๔) فصلت : ๒๔

ความว่า : และความดีกับความชั่วนั้นมันไม่เท่าเทียมหรอก จึงตอบ ได้ด้วยวิธีดี
ที่สุด แล้วเมื่อนั้น ผู้ที่มีความอริระหว่างเจ้ากับเขาก็กลับกลายเป็นมิตรที่สนิท
กัน

(ฟุศสิลัต : 34)

และอัลลอฮ์ได้ห้ามการกระทำไม่ดีที่เป็นสาเหตุให้ผู้คนที่ต้องแตกแยกและทะเลาะ
เบาะแว้งทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นการถูกผู้อื่น การนิทาหลัง การล้อเลียน ตลอดจนการมองคนใน
แง่ร้ายว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ
مِّن نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِاللِّقَابِ بئسَ
الِاسْمُ الفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُم الظَّالِمُونَ ﴿١١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
ءَامَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ
ببَعْضِكُمْ بَعْضًا أَيُّحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا
اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾

الحجرات: 11 - 12

ความว่า : โอ้ศรัทธาชนทั้งหลาย ชนกลุ่มหนึ่งจงอย่าได้เยาะเย้ยชนอีกกลุ่มหนึ่ง
บางที่ชนกลุ่มที่ถูกเยาะเย้ยนั้นอาจจะดีกว่าชนกลุ่มที่เยาะเย้ย และสตรีกลุ่มหนึ่ง
จงอย่าได้เยาะเย้ยสตรีอีกกลุ่มหนึ่งบางที่สตรีกลุ่มที่ถูกเยาะเย้ยนั้นอาจจะดีกว่า
สตรีกลุ่มที่เยาะเย้ย และพวกเจ้าจงอย่าได้ตำหนิตัวเองและอย่าได้เรียกกันด้วย
ฉายาที่ไม่ชอบ ชื่อที่เลวทรามที่สุดคือชื่อที่เลวหลังจากการศรัทธา ดังนั้นหาก
ผู้ใดไม่สำนึกผิด พวกเขาก็คือบรรดาผู้อธรรม

โอ้ศรัทธาชนทั้งหลาย พวกเจ้าจงปลีกตัวให้พ้นจากความระแวง เพราะความ
ระแวงส่วนหนึ่งนั้นเป็นบาป และพวกเจ้าจงอย่าสอดแนม และบางคนในหมู่
พวกเจ้าจงอย่าสนิทสนมซึ่งกันและกัน สมาชิกของพวกเจ้านั้นชอบที่จะกินเนื้อที่
น้องของเขาที่ตายไปแล้วกระนั้นหรือซึ่งพวกเจ้าย่อมไม่ชอบมัน และจงอย่า
เกรงอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงอภัยโทษผู้ทรงเมตตาเสมอ

(อัล-หุญรูด : 11-12)

5) ด้านประกันสังคมและสังคมสงเคราะห์

อัลลอฮ์ได้ตรัสถึงความต้องการของมนุษย์ต่อการมีหลักประกันในชีวิตว่า

﴿ أَيُّودُ أَحَدِكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّنْ نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَةٌ ضِعْفَهُ
فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ ﴾

البقرة: ๒๖๖

ความว่า : มีคนใดในหมู่ผู้เจ้าขอบ้างไหมที่จะมีสวนอินทผลัมและองุ่นแห่งหนึ่งซึ่งเบื้องล่างของสวนนั้นมีแม่น้ำหลายสายไหลผ่าน โดยผลไม้ทั้งหมดในสวนนั้นเป็นของเขา และเขาได้เข้าสู่วัยแก่ชราแล้วยังมีลูกเล็ก ๆ ที่อ่อนแออยู่ แต่แล้วก็ปรากฏมีลมพายุร้อนพัดไฟมาเผาสวนนั้น?

(อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 266)

พระองค์จึงทรงได้มีบัญญัติในเรื่องสังคมสงเคราะห์ว่า

﴿ إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمَوْلَاةِ فَلَوْ لَهُمْ
وَفِي الرِّقَابِ وَالْفُرْمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾

التوبة: ๖๐

ความว่า : แท้จริง ทานทั้งหลายนั้น กำหนดไว้ให้สำหรับผู้ยากจน ผู้ขัดสน เจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินงาน ผู้มีใจรักต่ออิสลาม เพื่อการไถ่ทาสและปลดหนี้ให้ลูกหนี้ เพื่อใช้ในหนทางของอัลลอฮ์และช่วยเหลือผู้ไร้ที่อยู่อาศัย อันเป็นบัญญัติข้อบังคับจากอัลลอฮ์ และอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้ ผู้ทรงปรีชาญาณ

(อัล-เตอะบะฮ์ : 60)

และพระองค์ยังคิดเคียดอย่างรุนแรงต่อผู้ที่ไม่เลิยวแลสังคมว่าเป็นคนที่ไม่จริงใจกับ

ศาสนา พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْإِيمَانِ ۚ فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ آلَيْتِهِ
وَلَا يُحِضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمَسْكِينِ ﴾

الماعون: ๑-๓

ความว่า : เจ้าไม่สังเกตเห็นคนที่ไม่จริงใจกับศาสนาออกหรือ นั่นก็คือคนที่ไม่เลิยวแลเด็กกำพร้า และไม่ส่งเสริมการบริจาคอาหารให้แก่คนยากจน

(อัล-มาอูน : 1-3)

6) ด้านการต่างประเทศ

ในคัมภีร์อัลกุรอาน มีบัญญัติเกี่ยวกับการเสริมสร้างสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ ตลอดจนการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ

أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفُسُكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

الحجرات: ١٣

ความว่า : โอ้อวมวลมนุษย์ทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างสุเจ้ามาจากหนึ่งชายและหนึ่งหญิง และเราได้ทำสุเจ้าให้เป็นเชื้อชาติและมีหลากหลายเผ่าพันธุ์ เพื่อให้สุเจ้าได้ทำความรู้จักซึ่งกันและกัน แท้จริงผู้มีเกียรติยิ่งในหมู่สุเจ้า ณ อัลลอฮ์นั้น คือผู้ที่มีความขำเกรงมากที่สุด แท้จริงแล้วอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน

(อัล-หุญรอต : 13)

7) ด้านความเจริญทางวัตถุ

อัลลอฮ์ผู้ทรงบัญญัติให้มนุษย์ทำการสรรหาและพัฒนาสิ่งดี ๆ ให้แก่ชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้าอาหาร อาหาร ที่อยู่อาศัย ยานพาหนะ และอื่น ๆ ว่า

﴿ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ ﴿٣٢﴾

الأعراف: ٣٢

ความว่า : จงกล่าวซิ (มุหัมมัด) ว่า ผู้ใดเล่าที่มาหักห้ามอาหารเครื่องประดับของอัลลอฮ์และสิ่งอุปโภคบริโภคที่ดี ๆ ที่พระองค์ทรงสร้างออกมาสำหรับปวงบ่าวของพระองค์

(อัล-อะร็อฟ : 32)

จะสังเกตเห็นว่า บทบัญญัติในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นล้วนเป็นฐานรองรับการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ที่สำคัญอย่างสมบูรณ์

4.2.3 การมีความมั่นคง ชัดเจน และมีความยึดหยุ่นในตัวเอง

ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของรัฐธรรมนูญอิสลามอีกประการหนึ่งก็คือ การมีความมั่นคงถาวรและมีความยึดหยุ่นในตัวเองในเวลาอันเดียวกัน กล่าวคือมีความมั่นคงในหลักการ และ

ยึดหยุ่นในวิธีการปฏิบัติเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของวิธีการปฏิบัติหรือความฉุกเฉินที่อาจจะเกิดขึ้น เป็นครั้งคราวโดยไม่ต้องแก้ไขตัวแม่บทหรือร่างรัฐธรรมนูญใหม่แต่ประการใด ดังตัวอย่างเช่น ในเรื่อง ระบอบปกครองประเทศ สิ่งที่รัฐธรรมนูญของรัฐอิสลามได้บัญญัติเป็นหลักการอย่างชัดเจนก็คือให้ ปกครองด้วยความยุติธรรม ดังที่มีระบุในอัลกุรอานว่า

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ

تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ ﴾

النساء: ๕๘

ความว่า : แท้จริงอัลลอฮ์ทรงใช้ให้สูเจ้าปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายต่อ เจ้าของสิทธิ และเมื่อสูเจ้าปกครองมนุษย์สูเจ้าจะต้องปกครองด้วยความ ยุติธรรม

(อัล-นีสอาอ์ : 58)

หมายถึงว่า พระเจ้ามีบัญชาให้มนุษย์ทำการปกครองบ้านเมืองด้วยความยุติธรรม แต่ใน ส่วนวิธีการเพื่อบรรลุความยุติธรรมนั้น อัลกุรอานไม่ได้ระบุว่าจะต้องมีผู้นำที่มาจาก การเลือกตั้งหรือการ แต่งตั้ง ผู้นำแต่ละคนดำรงตำแหน่งได้กี่สมัย ต้องมีพรรคการเมืองหรือไม่ มีพรรคการเมืองพรรคเดียว หรือหลายพรรค ซึ่งอิสลามถือว่าสิ่งดังกล่าวคือสิ่งปลีกย่อยและเป็นหน้าที่ของประชาชนในประเทศนั้น ประชุมร่วมกันเพื่อตัดสินใจว่าจะใช้วิธีการใดเพื่อให้บรรลุถึงความยุติธรรมที่อัลลอฮ์ทรงใช้ ดัง สังเกตเห็นว่าท่านอับูบักร์ อัล-ศิกคิฎ็อยน์ขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮ์ด้วยวิธีการเลือกตั้ง ส่วนท่าน อุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อยบ์ขึ้นดำรงตำแหน่งด้วยวิธีการแต่งตั้ง ต่อมาท่านอุสมาน อิบน์ อ็ฟฟานก็ มาจากวิธีการเลือกตั้ง ซึ่งในเรื่องนี้ ท่านอุมร์เองได้กล่าวแก่ประชาชนเมื่อได้รับการร้องขอให้แต่งตั้งผู้สืบ ตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ว่า

وَأَنْظِرْ فَإِنْ اسْتَخْلَفَ فَقَدْ اسْتَخْلَفَ مِنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي، وَإِنْ أتركَ فَقَدْ تَرَكَ مِنْ هُوَ

خَيْرٌ مِنِّي، وَلَنْ يَضِيعَ اللَّهُ دِينَهُ (تاريخ الطبري)

ฉันกำลังคิดอยู่ หากฉันแต่งตั้งผู้สืบทอด คนที่คิดว่าฉัน (อับูบักร์) ก็เคยแต่งตั้งมาแล้ว และหากฉันไม่แต่งตั้งใคร ๆ คนที่คิดว่าฉัน (นบีมุหัมมัด) ก็ไม่เคยแต่งตั้งมาแล้ว และอัลลอฮ์นั้นไม่ทรงทอดทิ้งศาสนาของพระองค์หรอก (al-Tabari, 1988: 2/580)

เช่นเดียวกันกับเรื่องการประชุม สิ่งที่รัฐธรรมนูญของรัฐได้บัญญัติไว้ คือให้จัดการ ประชุมร่วมระหว่างผู้นำกับประชาชน ดังที่มีระบุในอัลกุรอานว่า

﴿ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ ﴾

آل عمران: ๑๕๙

ความว่า : และเจ้าจงประชุมกับพวกเขาในเรื่องต่าง ๆ

(อาลิอิมรอน : 159)

แต่ส่วนระเบียบวิธีการประชุมนั้น ในอัลกุรอานไม่ได้ระบุเจาะจงวิธีการ จึงปล่อยให้ เป็นหน้าที่ของประชาชนในรัฐและในแต่ละยุคสมัยว่าจะกำหนดการประชุมอย่างไร เช่น ให้มีที่สภา หรือมีวิธีการประชุมอย่างไร ผู้เข้าประชุมมีคุณสมบัติเป็นอย่างไร มีสัดส่วนเสียงข้างมากเท่าไรถึงจะถือเป็นมติที่ประชุม ซึ่งถือว่าสิ่งนี้เป็นกฎระเบียบที่สามารถเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสมของสภาพ กาลเวลาได้ (Tawfiq ibn 'Abd al-'Aziz, 1425 A.H.: 148-151)

ด้วยเหตุนี้เอง แม้ว่า จะเกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องยุคสมัย หรือเทคโนโลยีความเจริญ แต่รัฐธรรมนูญของรัฐอิสลามก็ยังคงสูงส่งเหมาะสมกับทุกยุคทุกสมัยเป็นอย่างดี เพราะเนื้อหาของ รัฐธรรมนูญจะระบุถึงหลักการ ส่วนวิธีการจะให้อิสระแก่ประชาชนในยุคนั้น ๆ ทำการกำหนด เปลี่ยนแปลง หรือแก้ไขตัวบทกฎหมาย ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับแม่บทหรือเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

4.2.4 การพิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชน

รัฐธรรมนูญของรัฐอิสลามนั้น ให้การคุ้มครองต่อผลประโยชน์ของประชาชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันทุกเชื้อสายและภาษา ไม่มีการให้สิทธิพิเศษเป็นการเฉพาะแก่เชื้อสายหรือตระกูลใด ในรัฐแต่ประการใด ดังสังเกตเห็นว่าบุคคลที่เป็นผู้ถูกคอบ โด้หรือผู้ถูกพาดพิง (บุคคลที่สองหรือบุคคลที่สาม) ในรัฐธรรมนูญของรัฐอิสลามนั้น จะใช้คำว่า อัล-นาส (มนุษย์) หรือ อัล-ละฮินะอะมานะฮู (ผู้ศรัทธา) และจะไม่มีเรื่องของเชื้อชาติเข้ามาเกี่ยวข้องเลย นอกจากนั้น ในรัฐธรรมนูญของรัฐยังระบุอย่างชัดเจนว่า ประชาชนทุกเชื้อสาย ทุกภาษามีความเท่าเทียมกันและมีที่มาจากที่แห่งเดียวกัน อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ

أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَىٰكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

الحجرات: 13

ความว่า : โอ้มวลมนุษยทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างสุเจ้ามาจากหนึ่งชายและ หนึ่งหญิง และเราได้ทำสุเจ้าให้เป็นเชื้อชาติและมีหลากหลายเผ่าพันธุ์เพื่อให้สุ เจ้าได้ทำความรู้จักซึ่งกันและกัน แท้จริงผู้มีเกียรติยิ่งในหมู่สุเจ้า ณ อัลลอฮ์นั้น คือผู้ที่มีความยำเกรงมากที่สุด แท้จริงแล้วอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่าง ละเอียดยิ่งนัก

(อัล-หุญรูด : 13)

อัลลอฮ์ได้ตรัสถึงชาติพันธุ์ของมนุษย์ที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ทั้งโลกมีต้นกำเนิด จากบุคคลเดียวกันและถือว่าเป็นพี่น้องกันว่า

﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ آتِفُوا رَبُّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ
مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ

﴿عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ۝١﴾

النساء: ๑

ความว่า : โอ้ มนุษย์ชาติทั้งหลาย จงยำเกรงพระเจ้าของพวกเจ้าที่ได้บังเกิดพวก
เจ้ามาจากชีวิตหนึ่ง และได้ทรงบังเกิดคู่ครองของเจ้าจากชีวิตนั้น และได้ทรง
ทำให้ชายหญิงอันมากมายแพร่สะพัดมาจากทั้งสองคนนั้น และจงยำเกรง
อัลลอฮ์ที่พวกเจ้าต่างขอกัน และพึงรักษาเครือญาติ แท้จริงอัลลอฮ์ทรง
สอดส่องพวกเจ้าอยู่เสมอ

(อัล-นีสอาอ์ : 1)

4.2.5 การสามารถปฏิบัติได้ง่าย ไม่ยุ่งยาก

คุณสมบัติที่รัฐธรรมนูญอิสลามให้ความสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการที่ประชาชน
สามารถปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญได้โดยง่ายคาย ทั้งนี้ เนื่องจากทุกคำสั่งใช้หรือคำสั่งห้ามของรัฐธรรมนูญ
อิสลามนั้นจะถูกกำกับด้วยความสามารถของผู้ปฏิบัติเสมอ ซึ่งหมายถึงว่าให้เขากระทำตามความสามารถ
ของเขาเท่านั้น อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿رُبِّدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ ۝١٨٥﴾

البقرة: 185

ความว่า : อัลลอฮ์ทรงประสงค์ให้เกิดความสะดวกสบายและไม่ประสงค์ให้
เกิดความยุ่งยากลำบากแก่ผู้เจ้า

(อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 185)

และพระองค์ยังได้ชี้แจงว่ากฎหมายของศาสนานั้นไม่ได้มีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความ
ลำบากแก่มนุษย์แต่ประการใด พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۝٧٨﴾

الحج: 78

ความว่า : และพระองค์ไม่เคยสร้างความยากลำบากแก่ผู้เจ้าในกิจการศาสนา

(อัล-หัจญ์ : 78)

พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾

البقرة: ๒๘๖

ความว่า : อัลลอฮ์ไม่ทรงบังคับผู้ใดเกินกว่าความสามารถของเขา

(อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 286)

ดังนั้น ระเบียบและกฎหมายต่าง ๆ ของรัฐอิสลามจึงจะต้องเน้นความสะดวกในการปฏิบัติ ไม่ยุ่งยากและสับสน ตลอดจนต้องอยู่ในข่ายความสามารถของประชาชน เพราะหากมีเช่นนั้นแล้ว ระเบียบกฎหมายดังกล่าวถือว่าขัดกับรัฐธรรมนูญและต้องมีอันเป็นโมฆะโดยปริยาย

อิหม่ามตุฟัย อิล-หัมบะลีย (al-Tūfi al-Hanbalī) กล่าวว่า

إن الله - تعالى - لم يشرع حكماً إلا وأوسع الطريق إليه ويسره، حتى لم يبق دونه حرج ولا عسر.

แท้จริงแล้ว อัลลอฮ์ผู้สูงส่งนั้น ทุกครั้งที่พระองค์ทรงบัญญัติกฎใด ๆ ขึ้น พระองค์จะทรงขยายวิธีการปฏิบัติให้กว้างและง่ายดายจนไม่มีช่องว่างให้กับความยุ่งยากและลำบากเลย

อิหม่ามอัล-ชะบีย (al-Imām al-Sha'bi) กล่าวว่า

إذا اختلف عليك أمران فإن أيسرهما أقرهما إلى الحق لهذه الآية:

﴿ رُبُّدُ اللَّهِ بِكُمْ أَيْسَرُ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ ﴾ البقرة: ๑๘๐

เมื่อเกิดสองสิ่งที่แตกต่างกันให้ท่านพิจารณาแล้ว สิ่งที่ยากกว่านั้นแหละคือสิ่งที่ใกล้เคียงกว่ากับความถูกต้อง เพราะมันตรงกับคำดำรัสของอัลลอฮ์ที่ว่า

﴿ رُبُّدُ اللَّهِ بِكُمْ أَيْسَرُ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ ﴾ البقرة: ๑๘๐

(ความว่า : อัลลอฮ์ทรงประสงค์ให้เกิดความสะดวกสบายและไม่ประสงค์ให้เกิดความยุ่งยากลำบากแก่ผู้เจ้า) (อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 185) (al-Buqā'ī, n.d.:1/273)

อิหม่ามอิบรอฮิม อิล-นะเคาะอีย (Ibrāhīm al-Nakha'i) กล่าวว่า

إذا تخالجت أمران فظن أن أحبهما إلى الله أيسرهما

เมื่อมีสองสิ่งทำให้ท่านลังเล ก็จงคิดเถอะว่าสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงโปรดปรานกว่าในระหว่างสองสิ่งนั้นก็คือสิ่งที่ง่ายกว่า (Wizārat al-Awqāf al-Kuwaitīyah, n.d.:2/5060)

4.2.6 การได้รับการศรัทธาและหวงแหนจากประชาชน

การที่รัฐธรรมนูญได้รับการศรัทธาและหวงแหนจากประชาชนเป็นอีกหนึ่งคุณสมบัติของรัฐธรรมนูญที่ดี เพราะเมื่อประชาชนให้ความศรัทธาและหวงแหนต่อรัฐธรรมนูญของตนแล้ว พวกเขาจะปฏิบัติคัมภีร์บัญญัติต่าง ๆ ของรัฐธรรมนูญได้โดยง่าย จึงสังเกตเห็นว่ารัฐบาลต่าง ๆ ต่างพิมพ์รัฐธรรมนูญและแจกจ่ายให้แก่ประชาชนทุกท้องที่ทั่วภูมิภาค อีกทั้งยังรณรงค์ให้ประชาชนได้เข้าใจศรัทธา และหวงแหนต่อรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกันกับการรณรงค์ให้รักชาติและบ้านเมือง

รัฐธรรมนูญของรัฐอิสลามนั้นคือคัมภีร์ประจำตัวและประจำบ้านของประชาชนทุกคน พวกเขาจะคัดลอกหรือหาซื้อมาครอบครองเพื่อเตือนใจตัวเองและสั่งสอนบุตรหลานก่อนที่รัฐกิจจะพิมพ์แจกจ่ายเสียอีก พวกเขารักและหวงแหนมันมากกว่าชีวิตของตัวเองและบุตรหลาน พวกเขาจะทบทวนอ่านหรือให้คนอื่นช่วยอ่านให้ฟังทุกวัน ก่อนที่จะเริ่มต้นอ่านพวกเขาจะชำระร่างกายให้สะอาด และหลังจากเสร็จสิ้นการอ่าน มีคนจำนวนไม่น้อยที่ยกมันขึ้นทูลบนศีรษะและจุมพิตเบา ๆ ก่อนจะวางมันลง

นี่คือตัวอย่างที่แสดงถึงความศรัทธาและหวงแหนของคนมุสลิมที่มีต่อคัมภีร์อัลกุรอานที่เป็นรัฐธรรมนูญแห่งรัฐของเขา ซึ่งการแสดงออกเช่นนี้เกิดขึ้นกับชาวมุสลิมทั่วโลกมาทุกยุคทุกสมัย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และหากนี่คือพฤติกรรมสนองตอบของประชาชนที่มีต่อดาบรัฐธรรมนูญของพวกเขาแล้ว พฤติกรรมสนองตอบของพวกเขาที่มีต่อเนื้อหาของนโยบายและคำสั่งของมันก็คงไม่แตกต่างกันไปมากนัก

อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿ وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مَبْرُوكٌ مُبَارَكٌ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِنُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴾

﴿ ๙๒ ﴾

الأنعام: ๙๒

ความว่า : และนี่คือคัมภีร์ที่เราได้ประทานมา เป็นคัมภีร์ที่จำเรอยิ่ง เป็นคัมภีร์ที่ยืนยันความถูกต้องของคัมภีร์ก่อนหน้ามันและเพื่อเจ้าจะได้ตักเตือนสั่งสอนชาวเมืองมักกะฮ์และผู้ที่อาศัยในบริเวณรอบ ๆ มัน บรรดาผู้ศรัทธาในวันอาคิรานั้นต่างศรัทธาต่อมัน อีกทั้งยังดำรงไว้ซึ่งการละหมาด

(อัล-อันอาม : 92)

4.3 การมีผู้นำที่ดี

ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อสันติสุขอีกปัจจัยหนึ่งก็คือการมีผู้นำที่ดี เพราะผู้นำคือผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากประชาชนให้บริหารประเทศแทนพวกเขา การบริหารประเทศจำเป็นต้องยึดกฎหมายและรัฐธรรมนูญเป็นหลัก ไม่ใช่บริหารตามอำเภอใจ หากผู้นำเป็นคนดี เขาก็ใช้กฎหมายเพื่อให้เกิดผลดีต่อประชาชนและประเทศชาติ ทำให้ประชาชนมีสันติสุขและประเทศมีความก้าวหน้า แต่หากผู้นำเป็นคนไม่ดี ประชาชนก็จะเดือดร้อนและประเทศชาติก็จะล่มจม เพราะโอกาสที่เขาจะบังคับใช้กฎหมายไปในทางที่มีขอบนั้นมืออยู่มาก และกว่าประชาชนจะรู้สึกตัวและลุกขึ้นต่อต้าน ประเทศชาติก็เกิดความเสียหายไปมากแล้ว

เคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ นั้นเป็นผู้นำที่ดีและสมบูรณ์ เป็นผู้นำที่มีใจเป็นธรรม มีความรับผิดชอบ มีความเมตตาปรานี เข้าถึงประชาชน มีความกล้าหาญ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล รับฟังเหตุผล มีความมั่นคงในความคิด เคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง ตลอดจนมีความเป็นอยู่อย่างประหยัดและพอเพียง มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม มีคณะผู้ร่วมบริหารและมีที่ปรึกษาที่ดี ดังนี้

4.3.1 มีความยุติธรรม

ท่านเป็นผู้นำที่มีใจเป็นธรรมเป็นอย่างยิ่ง ท่านไม่เคยลำเอียงหรือมีอคติต่อผู้ใดในการปฏิบัติตามกฎหมายแม้ว่าจะเป็นคนในครอบครัวของท่านก็ตาม ท่านกล่าวเสมอว่าท่านคือสามัญชนคนหนึ่งซึ่งมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป

อัล-เฏาะบารีย์ (al-Tabarī) กล่าวว่า

كان عمر إذا صعد المنبر فنهى الناس عن شيء جمع أهله، فقال: إني نهيت الناس عن كذا وكذا، وإن الناس ينظرون إليكم نظر الطير - يعني إلى اللحم - وأقسم بالله لا أجد أحداً منكم فعله إلا أضعفت عليه العقوبة. تاريخ الطبري

ท่านอุมัรนั้น ทุกครั้งที่ท่านขึ้นปราศรัยบนมิมบัรกล่าวห้ามประชาชนในสิ่งใด ท่านจะประชุมคนในครอบครัวแล้วกล่าวว่า ฉันได้ห้ามประชาชนไม่ให้ทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ ซึ่งพวกเขาต่างพากันจ้องมองสังเกตดูพวกเจ้าเหมือนกับการจ้องมองของนกต่อไก่ เนื้อ และฉันขอสาบานกับอัลลอฮ์ว่าหากมีใครในหมู่พวกเจ้าไปกระทำในสิ่งต้องห้าม ฉันจะลงโทษเขาหนักถึงสองเท่าอย่างแน่นอน" (al-Tabarī, 1988: 2/568)

ทั้งนี้ การที่ท่านเคยเขียนบุตรของท่านเองอย่างหนักหน่วงเพราะมีความผิดฐานลักลอบดื่มสุราก็ดี การที่ท่านเคยเรียกอัมร อิบน์ อัล-อาศ้าหฺลวงอียิปต์พร้อมกับบุตรชายให้เข้ามายังมะดีนะฮ์เป็นการด่วนเพื่อรับการลงโทษบุตรชายเพราะไปมีเรื่องกับประชาชนอียิปต์โดยมิชอบก็ดี การที่ท่านเคย

จับสะอูด อิบน์ อับบักก็ถือข้าหลวงประจำแคว้นกษัตริย์เป็นบุรุษหมายเลขหนึ่งของแคว้นไปตระเวนถาม มัสยิดต่าง ๆ ทั่วเมืองกษัตริย์เพื่อให้ประชาชนเป็นพยานยืนยันความบริสุทธิ์ตอนที่ส่งเจ้าหน้าที่ไปตรวจ ค้นบ้านเพื่อหาหลักฐานทุจริตตามข้อกล่าวหาบางอย่างก็ดี (Ibn Sa'ad, 1968: 5/62) การที่ท่านเคยใช้ไม้ เรียวตีอบูสุฟยาน เพื่อนสนิทและคนกว้างขวางแห่งนครมักกะฮ์เพราะมีความผิดฐานสับเปลี่ยนหลักเขต ที่ดินที่นครมักกะฮ์ก็ดี (al-Muttaqi al-Hindi, 'Ali ibn Hishāmuddīn, 1989: 12/666: 36016) หรือการที่ท่านเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถฟ้องร้องข้าหลวงอย่างอิสระต่อหน้าท่านเองในช่วงพิธีฮัจญ์ก็ดี สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่แสดงถึงความมีใจเป็นธรรมของท่านอย่างชัดเจน

4.3.2 มีความรับผิดชอบ

ท่านเป็นผู้นำที่มีความรับผิดชอบเป็นอย่างสูง เพราะท่านคิดเสมอว่าท่านจะต้อง ถูกอัลลอฮ์สอบสวนในวันกิยามัต ซึ่งด้วยความที่เป็นผู้มีใจเปี่ยมด้วยความรับผิดชอบนี้เอง ทำให้ท่านต้อง อ่อนน้อมในยามคำคืนเพื่อทำหน้าที่บริการรับใช้ประชาชน ต้องทำหน้าที่ด้วยตัวเองก่อนที่จะสั่งให้ เจ้าหน้าที่ช่วยทำ ต้องรินน้ำคาเสมอเมื่อใคร่ครองถึงความรับผิดชอบที่มีต่อประชาชน ตลอดจนแม้แต่ใน การเดิน ท่านก็เดินอย่างรวดเร็ว เพราะเห็นว่าสามารถปฏิบัติงานได้เร็วกว่า

อัล-มัศอูดี (al-Mas'ūdī) กล่าวถึงความรับผิดชอบของเคาะลีฟะฮ์สุลัยมานว่า

เมื่อใดที่มีข้อกล่าวหาต่อตัวท่านหรือต่อคณะทีมงานผู้บริหารของท่าน ท่านจะแสดงความ รับผิดชอบด้วยการพิสูจน์ข้อกล่าวหาอย่างไม่รีรอ ดังกรณีเมื่อ สะอีดอิบน์ อามิร ข้าหลวงประจำแคว้นหิมซุฎถูกประชาชนกล่าวหาว่าเพิกเฉยต่อ หน้าที่

ในตอนรุ่งสางท่านยอมเสียสละความสุขในการหลับนอนด้วยการลุกขึ้นมาปลุก ชาวเมืองในความมืดให้ลุกขึ้นมาละหมาดศุบฮอนกระทั่งนำไปสู่การฆาตกรรมต่อ ตัวท่าน (al-Mas'ūdī, 1983: 2/314; 329)

อิบนุอะซัวร์ ได้บันทึกคำพูดของคนใช้ของอูสมาน อิบน์ อับฟานคนหนึ่งว่า

بيننا أنا مع عثمان في مال له بالعالية في يوم صائف، إذ رأى رجلاً يسوق بكرين، وعلى الأرض مثل الفراش من الحر، فقال: ما على هذا لو أقام بالمدينة حتى يبرد ثم يروح. ثم دنا الرجل فقال: انظر من هذا؟ فنظرت فقلت: أرى رجلاً معتماً بردائه، يسوق بكرين. ثم دنا الرجل فقال: انظر. فنظرت فإذا عمر بن الخطاب، فقلت: هذا أمير المؤمنين. فقام عثمان فأخرج رأسه من الباب فإذا نفع السموم، فأعاد رأسه حتى حاذاه، فقال: ما أخرجك هذه الساعة؟ فقال: بكران من إبل الصدقة تخلفا، وقد مضى بإبل الصدقة، فأردت أن أحقهما بالحمى، وخشيت أن يضيعا،

فيسألني الله عنهما. فقال عثمان: يا أمير المؤمنين، هلم إلى الماء والظل ونكفيك. فقال: عد إلى ظلك. فقلت: عندنا من يكفيك! فقال: عد إلى ظلك. فمضى، فقال عثمان: من أحب أن ينظر إلى القوي الأمين فلينظر إلى هذا! فعاد إلينا فألقى نفسه. (أسدالغابة)

ในขณะที่ฉันกำลังทำธุระกับอุสมานในเรื่องทรัพย์สินของท่านที่บริเวณอัล-ฮาสิยะฮ์ ในวันหนึ่งที่ร้อนจัดและดินแฉะกระแหวง อยู่ ๆ ท่านอุสมานก็เห็นชายคนหนึ่งกำลังงูกลูกอุฐสองตัว แล้วเขาคอนั้นก็เข้ามาใกล้ ท่านกล่าวว่า "คูชิเขาเป็นใครกัน?" ฉันจึงเพ่งดู และบอกว่า "ฉันเห็นชายคนหนึ่งคลุมศีรษะด้วยเสื่อและงูกลูกอุฐสองตัว" แล้วเขาคอนั้นก็ยิ่งเข้ามาใกล้ ท่านบอกว่า "จงคูชิ" ฉันก็เลยเพ่งดู ปรากฏว่าเขาคือ อุมร์ อิบน์ อัล-กัฎฏีบ ฉันเลยกล่าวว่า "นี่คืออะมีร์ลุมมินีน" อุสมานจึงลุกขึ้นและชะโงกศีรษะออกนอกประตู ปรากฏว่าลมร้อนได้พัดผ่าน ท่านจึงหลบศีรษะจนเสมอกับประตู และกล่าวว่า "อะไรเป็นเหตุให้ท่านต้องออกมาในเวลานี้? ท่านตอบว่า "ลูกอุฐจากกองคลังสองตัวนี้มันแตกฝูง อุฐตัวอื่น ๆ มันไปกันหมดแล้ว ฉันจึงต้องนำมันทั้งสองไปยังโรงเลี้ยงสัตว์เพราะเคียวมันจะหลงแล้วอัลลอฮ์ก็จะสอบสวนฉัน" อุสมานเลยพูดว่า "โอ้ ท่านอะมีร์ลุมมินีน เข้ามาดื่มน้ำในที่ร่มก่อนซิ เดี่ยวเราจะจัดการให้เอง" ท่านตอบว่า "ไม่ต้องหรอก ท่านกลับเข้าไปร่วมของท่านเถอะ" ฉันเลยกล่าวขึ้นว่า "เรามีคนทำแทนท่านนะ" ท่านตอบว่า "ไม่ต้องหรอก ท่านกลับเข้าไปร่วมของท่านเถอะ" แล้วท่านก็เดินผ่านไป อุสมานจึงกล่าวว่า "ผู้ใดอยากจะทำตัวอย่างของคนเข้มแข็งและมีความรับผิดชอบสูง ก็จงดูคนนี่แหละ" แล้วอุสมานก็กลับมา นั่งกับเราตามเดิม" (Ibn Athīr, n.d.: 2/327)

นี่คือบางตัวอย่างที่สะท้อนถึงความรับผิดชอบของท่านในตำแหน่งหน้าที่เคาะลีฟะฮ์ของรัฐอิสลาม และหากเรื่องเล็ก ๆ เช่นนี้ ท่านไม่เคยมองข้ามแล้ว สิ่งที่เป็นเรื่องสำคัญและใหญ่กว่า ท่านก็ย่อมต้องให้ความสำคัญมากกว่า เช่นกัน

ท่านอุมร์ رضي الله عنه กล่าวว่า

أفضل الأعمال أداء ما افترض الله تعالى والورع عما حرم الله تعالى (إحياء علوم الدين)

งานที่ประเสริฐที่สุดคือการได้ปฏิบัติสิ่งที่อัลลอฮ์ใช้และการหันหลังให้กับสิ่งที่อัลลอฮ์ห้าม (al-Ghazālī, n.d.: 4/364)

ท่านเคยยกสองมือกล่าวรำพันต่ออัลลอฮ์ ﷻ พระผู้เป็นเจ้าของท่าน

اللهم كبرت سني، وضعفت قوتي، وانتشرت رعيتي، فاقبضني إليك غير مضيع ولا
مفرط. / تاريخ الإسلام للذهبي

ไอ้ ข้าแต่อัลลอฮ์ บัดนี้ อายุฉันได้ร่วงโรยแล้ว พลังฉันได้อ่อนแอแล้ว ประชาชนฉัน
ก็มีมากกระจัดกระจายแล้ว ฉันจึงขอให้พระองค์ทรงทำให้ฉันตายในสภาพที่ไม่
ละเลยค่อหน้าที่หรือปฏิบัติหน้าที่จนเกินขอบเขตด้วยเถิด (al-Dhahabi, n.d.: 1/413)

4.3.3 มีความเมตตาปรานี

ท่านเป็นผู้ที่มีใจเมตตาต่อประชาชนเป็นอย่างยิ่ง ท่านไม่ยอมที่จะให้ประชาชนเดือด
เนื้อร้อนใจทราบใดที่ไม่อยู่ในภาวะคับขัน ท่านมักจะร้องให้เสมอเมื่อพบเจอประชาชนที่กำลังเดือดร้อน
พร้อมกับพยายามช่วยเหลือโดยเร็วที่สุด

เมื่อครั้งที่มูอวิยะฮ์ อิบน์ อับดุลมุลัยก์พยายามโน้มน้าวขอให้ท่านอุ้มรูนูญาตให้นักรบ
มุสลิมเดินทัพไปพิชิตเกาะไซปรัสซึ่งจะต้องลงเรือไปทางทะเลเท่านั้น ด้วยความที่ชาวอาหรับไม่มีความ
เคยชินกับการเดินทางฯ ทะเล และด้วยใจที่เปี่ยมด้วยความเมตตาต่อประชาชน ท่านจึงได้มีจดหมายไปยัง
อัมรฺ อิบน์ อาศเพื่อให้ความบรรยายสภาพของการเดินทะเล ซึ่งอัมรฺก็ได้ตอบว่า ผู้คนที่นั่งเรื่อนั้นเหมือนกับ
หนอนที่เกาะบนก้อนไม้ จิตใจจะหวาดเสียวอยู่ตลอดเวลา พลาคณิตเดียวก็ตกลงไปในทะเลทันที ท่านจึง
มีหนังสือส่งไปยังมูอวิยะฮ์ว่า "ขอสาบานกับอัลลอฮ์ ฉันจะไม่นำเอามุสลิมคนใดไปลงทะเลตลอดไป
(al-Dhahabi, n.d.: 1/423)

อิบน์ กะษีร ได้บันทึกใน al-Bidāyah wa al-Nihāyah ถึงเหตุการณ์ที่สะท้อนถึงความ
เมตตาของเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺต่อประชาชนเป็นอย่างดี นั่นคือ เหตุการณ์ที่ท่านไปพบกับผู้หญิงที่กำลังเจ็บ
ท้องคลอด แล้วท่านก็รีบกลับมาชวนอุมมูกัลซุม ผู้เป็นภรรยาให้ไปช่วยทำคลอดพร้อมกับแบกเตียงและ
เนยไปให้ กระทั่งหญิงคนนั้นสามารถคลอดลูกได้อย่างปลอดภัย ทั้งนี้ อิบน์ กะษีร ได้รายงานจากคำบอก
เล่าของอัลฮัซิมซึ่งเป็นผู้ติดตามเคาะลีฟะฮ์ในเหตุการณ์นี้ว่า

خرجت ليلة مع عمر إلى ظاهر المدينة فلاح لنا بيت شعر فقصدناه فإذا فيه امرأة
تمخض وتبكي، فسألها عمر عن حالها فقالت: أنا امرأة عربية وليس عندي
شيء. فبكى عمر وعاد يهرول إلى بيته فقال لامرأته أم كلثوم بنت علي بن أبي
طالب: هل لك في أجر ساقه الله إليك؟ وأخبرها الخبر، فقالت: نعم، فحمل علي
ظهره دقيقا وشحما، وحملت أم كلثوم ما يصلح للولادة وجاء، فدخلت أم كلثوم
على المرأة، وجلس عمر مع زوجها - وهو لا يعرفه - يتحدث، فوضعت المرأة
غلاما فقالت أم كلثوم: يا أمير المؤمنين بشر صاحبك بغلام. فلما سمع الرجل قولها

استعظم ذلك وأخذ يعتذر إلى عمر. فقال عمر: لا بأس عليك، ثم أوصلهم بنفقة وما يصلحهم وانصرف.

ในคืนหนึ่ง ฉันได้ออกลาดตระเวนไปยังนอกเมืองมะดีนะฮ์พร้อมกับท่านอุมัร เราได้พบกระโจมแห่งหนึ่ง เราจึงมุ่งตรงเข้าไป ซึ่งปรากฏมีผู้หญิงคนหนึ่งกำลังเจีบบ้องกลอดและร้องไห้ ท่านอุมัรจึงถามความเป็นอยู่ของนาง ซึ่งนางตอบว่า "ฉันเป็นหญิงชาวอาหรับและไม่มีทรัพย์สินใด ๆ" ท่านอุมัรจึงร้องไห้แล้วรีบหวนกลับมาที่บ้านทันทีโดยท่านกล่าวกับอุมมุกัลซุม อิบน์อะลียะ อิบน์ อับฎอเลีย ผู้เป็นภรรยาว่า "เธออยากจะได้ผลบุญที่อัลลอฮ์ส่งมาให้เธอจนถึงที่หรือเปล่า?" แล้วท่านก็เล่าเรื่องราวที่นางกล่าวว่า "อยากได้ซิ" แล้วท่านก็เอาแป้งและเนยขึ้นแบกไว้บนหลัง ส่วนอุมมุกัลซุมนั้นหิวอุปกรณ์ทำกลอด แล้วก็มายังสถานที่เกิดเหตุ อุมมุกัลซุมตรงเข้าหาผู้หญิงคนนั้น ส่วนท่านอุมัรนั่งอยู่กับผู้เป็นสามีโดยที่เขาไม่รู้จักท่าน และแล้วหญิงคนนั้นก็กลอดลูกเป็นเด็กชาย อุมมุกัลซุมจึงกล่าวว่า "โอ้ ท่านจะมีลูกมูมินีน จงแจ้งข่าวดีแก่สหายท่านว่าเราได้บุตรชาย" เมื่อชายคนนั้นได้ยินก็ตกใจมากและขอโทษท่าน ท่านอุมัรกล่าวว่า "ท่านปลอดภัยแล้ว จากนั้นท่านก็นำค่าใช้จ่ายและสิ่งของที่จำเป็นมาให้แก่เขา แล้วท่านก็ออกไป (Ibn Khathīr, 1988: 7/140)

เช่นเดียวกันกับเหตุการณ์การเข้าไปช่วยปรุงอาหารให้กับประชาชนที่กำลังขาดแคลนอาหารและอยู่ในความหนาวเหน็บของเวลากลางคืน ซึ่งอิบน์อะลียะ ได้บันทึกจากคำบอกเล่าของอัศลาม ผู้ติดตามท่านเช่นกันว่า

خرجت ليلة مع عمر إلى حرة واقم، حتى إذا كنا بصرار إذا بنار فقال: يا أسلم ههنا ركب قد قصر بهم الليل، انطلق بنا إليهم، فأتيناهم فإذا امرأة معها صبيان لها وقدر منصوبة على النار وصيائها يتضاغون، فقال عمر: السلام عليكم يا أصحاب الضوء، قالت: وعليك السلام. قال: أدنوا. قالت: ادن أو دع. فدنا فقال: ما بالكم؟ قالت: قصر بنا الليل والبرد. قال: فما بال هؤلاء الصبية يتضاغون؟ قالت: من الجوع. فقال: وأي شيء على النار؟ قالت: ماء أعللهم به حتى يناموا، الله بيننا وبين عمر. فبكى عمر ورجع يهرول إلى دار الدقيق فأخرج عدلا من دقيق وجراب شحم، وقال: يا أسلم احمله على ظهري، فقلت: أنا أحمله عنك. فقال: أنت تحمل وزري يوم القيامة؟ فحمله على ظهره وانطلقنا إلى المرأة فألقى عن ظهره وأخرج من الدقيق في القدر، وألقى عليه من الشحم، وجعل ينفخ تحت القدر والدخان يتخلل لحيته ساعة، ثم أترها عن النار وقال: إيتيني بصحفة. فأتى بها فغرفها ثم

تركها بين يدي الصبيان وقال: كلوا، فأكلوا حتى شعوا - والمرأة تدعو له وهي لا تعرفه - فلم يزل عندهم حتى نام الصغار، ثم أوصلهم بنفقة وانصرف، ثم أقبل علي فقال: يا أسلم الجوع الذي أسهرهم وأبكاهم. ابن كثير (البداية والنهاية)

ในคืนหนึ่ง ฉันได้ออกลาดตระเวนกับท่านอุมร์ไปยังหุรเราะฮฺวาгимกระทั่งเรามาถึงที่สิริอรก็เห็นคบไฟดวงหนึ่ง ท่านกล่าวว่า "นี่อิสลาม ตรงโน้นคงมีเจ้าของอยู่ที่อยู่ระหว่างการเดินทางซึ่งความมืดมิดของค่ำคืนได้กักขังพวกเขาไว้ มาซิเราไปหาพวกเขา" แล้วเราก็เข้าไปหา ซึ่งปรากฏว่ามีผู้หญิงคนหนึ่งกำลังอยู่กับลูกเล็ก ๆ และมีหม้อตั้งอยู่บนไฟโดยที่ลูก ๆ ของเธอต่างร้องไห้โอดครวญ ท่านอุมร์จึงกล่าวว่า "อิสลาม อะลัยกุม โอ้ ชาวแสงไฟ" นางตอบว่า " อะอะลัยกัสะลาม" ท่านกล่าวว่า "ฉันขอเข้าใกล้ได้ไหม" นางตอบว่า "เชิญเข้ามาใกล้ หรือไม่ก็ออกไป" แล้วท่านก็เข้าไปใกล้ แล้วถามว่า "ทำไมพวกท่านเป็นเช่นนั้น" นางตอบว่า " ความมืดมิดและความหนาวเย็นได้กักขังพวกเราไว้" ท่านถามว่า "แล้วทำไมพวกเด็ก ๆ นี้จึงร้องไห้ร้องไห้เล่า?" นางตอบว่า "เพราะความหิว" ท่านถามว่า "แล้วมีอะไรต้มอยู่บนไฟ" นางตอบว่า "ก้อนหิน ฉันหลอกพวกเขาเพื่อให้พวกเขาจะได้เคลิ้มหลับไป อัลลออเท่านั้นที่ เป็นผู้ตัดสินระหว่างเรากับอุมร์"

ท่านอุมร์เลวร้องไห้แล้วรีบกลับและมุ่งตรงไปยังคลังแป้ง แล้วเอาแป้งหนึ่งถุงใหญ่และเนยหนึ่งถุงออกมา แล้วกล่าวว่า "นี่อิสลาม จงยกมันขึ้นบนหลังของฉัน" ฉันกล่าวว่า "ให้ฉันแบกแทนท่านเถอะ" ท่านกล่าวว่า " เจ้าจะแบกบาปแทนข้าในวันกิยามะฮฺกระนั้นหรือ?" แล้วท่านก็แบกมันขึ้นบนหลังท่านเองแล้วมุ่งตรงไปยังผู้หญิงดังกล่าว และเมื่อมาถึง ท่านก็ยกมันลง แล้วจัดการเอาแป้งเทลงไปในหม้อแล้วเอาเนยใส่ตามไป จากนั้นท่านก็เป่าไฟจนเกิดควันฟุ้งกระจายลอยแทรกตามเศราของ ท่านอยู่สักครู่หนึ่ง แล้วท่านก็ยกมันออกจากไฟ พร้อมกับกล่าวว่า "เอาจานมาให้ฉันหนึ่งใบซิ" แล้วนางก็เอามาให้ ท่านจึงตักแล้วก็ยกมาตั้งข้างหน้าพวกเด็กเหล่านั้น พร้อมกับกล่าวว่า "กินซิ" พวกเขาเลยกินจนอิ่ม ส่วนผู้หญิงคนนั้นก็พรีำแต่ขอควาให้ท่าน โดยที่นางไม่รู้จักท่าน ท่านอยู่ที่นั่นจนกระทั่งพวกเด็ก ๆ ต่างหลับไป จากนั้นท่านก็นำค่าใช้จ่ายและสิ่งของที่จำเป็นมาให้แก่พวกเขา ท่านได้หันมาพูดกับฉันว่า "โอ้ อิสลาม ความหิวเป็นเหตุให้พวกเขาต้องนอนไม่หลับและร้องไห้ร้องไห้ (Ibn Khathīr, 1988: 7/141)

4.3.4 เข้าถึงประชาชน

เคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ رضي الله عنه เป็นผู้นำที่เข้าถึงและมีความสัมพันธ์อย่างเป็นกันเองกับประชาชน ท่านถือว่าการปฏิบัติหน้าที่จะประสบผลสำเร็จได้ก็เพราะการได้รับความร่วมมือจากประชาชน ท่านใช้วิธีทั้งการลงไปหาประชาชนและการเปิดโอกาสให้ประชาชนมาหาท่านเพื่อให้สามารถเข้าถึงประชาชน ดังสังเกตเห็นว่าในเวลาค่าคืนท่านมักจะออกไปสอคล้องคูแลทุกข์สุขของประชาชนตามตรอกซอยต่าง ๆ อยู่เสมอ นอกจากนี้เวลาเกิดปัญหาใหญ่ ๆ ท่านมักจะลงไปแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ดังกรณีเมื่อเกิดวิกฤตภัยแล้งเมื่อปีที่ 18 ฮ.ศ. เป็นต้น

อัล-ฆะฆะซาลี (al-Ghazālī) ได้กล่าวถึงสภาพการคลุกคลีกับประชาชนของเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺเมื่อครั้งเริ่มดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮ์ใหม่ ๆ ว่า

ولما ولي الخلافة عمر بن الخطاب رضي الله تعالى عنه قال: أيها الناس من كان منكم من العراق فليقم، قال: فقاموا. فقال: اجلسوا إلا من كان من أهل الكوفة، فجلسوا، فقال: اجلسوا إلا من كان من مراد، فجلسوا فقال: اجلسوا إلا من كان من قرن، فجلسوا كلهم إلا رجلاً واحداً فقال له عمر: أقرني أنت؟ فقال: نعم فقال: أتعرف أويس بن عامر القرني؟ فوصفه له، فقال: ونعم وما ذاك تسأله عنه يا أمير المؤمنين! والله ما فينا أحق منه ولا أجن منه ولا أوحش منه ولا أدنى منه، فبكى عمر رضي الله تعالى عنه (إحياء علوم الدين)

เมื่อท่านอุมัยรฺ อิบน์ อัล-กัจญ์อ์บขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮ์ ท่านได้ปราศรัยว่า โอ้ ประชาชนทั้งหลาย ผู้ใดในหมู่พวกท่านที่มาจากอิรักขอให้ยืนขึ้น" แล้วพวกเขาก็ยืนขึ้น ท่านกล่าวต่อว่า "ขอเชิญพวกท่านจงนั่งลง ยกเว้นชาวคูฟะฮ์เท่านั้น" แล้วพวกเขาก็นั่งลง ท่านกล่าวต่อไปว่า "เชิญทั้งหมดนั่งลงยกเว้นผู้ที่มาจากเผ่ามูร้อด" แล้วพวกเขาก็นั่งลง ท่านกล่าวต่อไปว่า "ขอเชิญทั้งหมดนั่งลงยกเว้นผู้มาจากเผ่าก็อรนุ" แล้วทั้งหมดก็นั่งลงยกเว้นเพียงคนเดียว ท่านอุมัยรฺจึงถามเขาว่า "ท่านเป็นชาวก็อรนียุไซ์ไหม? เขาตอบว่า "ใช่" ท่านถามว่า "ท่านรู้จักอะวัยศ อิบน์ อามิร อัล-ก็อรนียุไซ์หรือเปล่า?" แล้วท่านก็บอกลักษณะของเขาแก่เขาผู้นั้น เขาตอบว่า "ใช่ รู้จัก แล้วทำไมต้องไปถามถึงเขาด้วยล่ะท่านอะมีร์ลุมัยนีน ฉันขอสาบานกับอัลลอฮ์ว่าในหมู่พวกเราไม่มีใครที่โง่ สติไม่สมประกอบ กระด้าง และคำด้อยมากไปกว่าเขา" แล้วอุมัยรฺก็ร้องไห้ (al-Ghazālī, n.d.: 3/222)

การคลุกคลีกับประชาชนของท่านอุมัยรฺ رضي الله عنه ไม่เพียงแต่มีกับประชาชนในเมืองหลวงเท่านั้น แต่ท่านยังลงไปคลุกคลีและเข้าถึงประชาชนในท้องถิ่นทุรกันดารต่าง ๆ ด้วยตัวเองอีกด้วย จะเห็น

ได้ว่าเมื่อถึงเวลาจ่ายเงินอุดหนุนประจำปีแก่ประชาชน ท่านจะนำเงินอุดหนุนนั้นไปให้พวกเขาถึงถิ่นฐานของพวกเขaleyที่เดียว

อัล-ฏาะบะรีย (al-Ṭabarī) กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

ท่านอุมีรฺเองได้แบกบัญชีของเผ่าเคาะซาอะฮฺด้วยตัวท่านเองจนกระทั่งถึงที่กุดัยคฺ (Quday) แล้วคนในเผ่าทุกคนต่างก็มารวมกัน โดยสตรีทุกคนทั้งหม้ายและโสดต่างมารับเงินด้วยตัวเองจากท่าน จากนั้น ท่านออกเดินทางต่อและมาหยุดที่อุสฟาน (Usfan) แล้วปฏิบัติเช่นเดียวกับที่กุดัยคฺ (Quday) ท่านปฏิบัติอย่างนี้จนกระทั่งเสียชีวิต (al-Ṭabarī, 1988: 2/570)

นอกจากนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการเกี่ยวกับประชาชน ท่านจะพยายามศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนอยู่เสมอ ดังสังเกตว่าเมื่อกำลังอยู่ในภาวะสงคราม หรือหลังจากพิชิตเมืองได้ใหม่ๆ ท่านมักจะขอข้อมูลอย่างละเอียดเกี่ยวกับเมืองดังกล่าว เช่น การที่ท่านส่งหนังสือไปยังอิรักเพื่อให้ผู้นำที่นั่นส่งผู้แทนสองคนมายังมะดีนะฮฺเพื่อบรรยายเกี่ยวกับข่าวคราวของอิรัก และทางผู้นำอิรักก็ได้ส่งละบีด อิบนุเราะบิอะฮฺ อัล-ฮามิรีย และอะเศีย อิบนุหาคิม อัล-ฏอฮีย (al-Suyūṭī, n.d.: 1/56) มาพบท่าน หรือการที่อัมรฺ อิบนุ อัล-อาศ ส่งมูอาวิยะฮฺ อิบนุญคัยฮฺ เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับเมืองอเล็กซานเดรีย อียิปต์ (al-Miqriẓī, n.d.: 1/207) เป็นต้น

อัล-ฏาะบะรียได้กล่าวถึงหนังสือบางฉบับที่ท่านได้ส่งไปยังสะอูด อิบนุ อับีวักกัฮฺในขณะที่กำลังทำสงครามอัล-กอดิสิยะฮฺ ซึ่งทำให้ท่านสามารถเข้าถึงข้อมูลปัจจุบันของประชาชนอย่างต่อเนื่องว่า

فصف لنا منازل المسلمين والبلد الذي بينكم وبين المدائن صفة كأني أنظر إليها واجعلني من أمركم على الجلية (تاريخ الطبري)

ดังนั้น ท่านจงอธิบายให้เราเข้าใจถึงลักษณะของบ้านเรือนและเมืองของชาวมุสลิมที่อยู่ระหว่างพวกท่านกับเมืองมะดาอิน จงอธิบายเหมือนกับฉันได้เห็นด้วยตัวเอง และจงให้ฉันรู้เรื่องพวกท่านอย่างชัดเจน (al-Ṭabarī, 1988: 2/387)

เช่นเดียวกันกับอับดุลลอฮฺ อัล-กอรี. (2543:37) ได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุที่กองทัพอิสลามได้รับชัยชนะในการพิชิตเปอร์เซียและโรมันว่าส่วนหนึ่งเกิดจากการเข้าถึงประชาชนของเคาะลีฟะฮฺอุมีรฺ ท่านกล่าวว่า

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างอุมัรฺกับทหารมุสลิมนั้นนับว่ามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดมาก ต่างกับความสัมพันธ์ของจักรพรรดิเปอร์เซียกับประชาชนของพระองค์ ต่างกับจักรพรรดิไปแซนไคน์กับประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครอง ซึ่งทั้งสองอาณาจักรดังกล่าวมีลักษณะของความเป็นเจ้าผู้เข้าครอบครอง อีกทั้งยังรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นชนชั้นศักดินาอีกด้วยและยังมีความไม่เป็นธรรมต่อผู้ใต้การ

ปกครอง ต่างกับเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ ซึ่งเป็นที่เกรงกลัวแก่บุคคลทั่วไปแต่ทุกคนก็ยกย่องสรรเสริญและให้ความเคารพรักใคร่ในตัวท่าน

4.3.5 กล้าหาญและอดทน

ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ رضي الله عنه เป็นผู้นำที่มีความกล้าหาญและอดทนเป็นอย่างสูง ซึ่งหากดูประวัติของท่านแล้ว เราจะพบว่าท่านคือมุสลิมคนแรกลุกขึ้นต่อสู้กับผู้มีอิทธิพลแห่งเมืองมักกะฮ์จนกระทั่งสามารถปลดปล่อยชาวมุสลิมให้มีอิสระในด้านศาสนา ดังที่อับดุลลอฮ์ อิบน์มัสอูด رضي الله عنه ได้กล่าวว่า

قال ابن مسعود : كان إسلام عمر فتحاً و هجرته نصراً و كانت إمارته رحمة الله ما استطعنا أن نصلي بالبيت ظاهرين حتى أسلم عمر فلما أسلم عمر قاتلهم حتى صلينا (الرياض النضرة مناقب العشرة)

การเข้ารับอิสลามของอุมัยรฺเป็นการพิชิตที่ยิ่งใหญ่ การอพยพของท่านเป็นชัยชนะและการปกครองของท่านเป็นความเมตตาปรานีจากอัลลอฮ์ เมื่อก่อนเราไม่สามารถละหมาด ณ บัยตุลลอฮ์อย่างโจ่งแจ้งได้ กระทั่งเมื่อท่านอุมัยรฺเข้ารับอิสลาม ท่านได้ต่อสู้กับพวกเหล่านั้นจนพวกเราสามารถละหมาดที่นั่นได้ (Muhibb al-Dīn al-Tabaṭī, 1998: 1/244)

เช่นเดียวกันกับตอนที่ท่านจะอพยพไปยังเมืองมะดีนะฮ์ ในขณะที่มุสลิมทั่วไปต่างอพยพเป็นระลอก ๆ อย่างเงิบๆ และต้องเก็บเป็นความลับ เพราะกลัวจะถูกพวกกุร็อยซุสกดขี่และทำร้าย แต่ท่านกลับไปประกาศอย่างชัดเจนที่หน้าบัยตุลลอฮ์ว่าท่านกำลังจะออกเดินทางเพื่ออพยพไปอยู่ที่มะดีนะฮ์ในวันและเวลาที่ชัดเจน ซึ่งท่านอะลี อิบน์ อับฏอลิบ رضي الله عنه ได้เล่าถึงภาพของความกล้าหาญของท่านอุมัยรฺ رضي الله عنه ในเหตุการณ์นี้ว่า

ما علمت أحداً هاجر إلا محتقياً إلا عمر بن الخطاب، فإنه لما هم بالهجرة تقلد سيفه، وتكب فرسه، وانتضى في يده أسهماً، وأتى الكعبة وأشرف قریش بفنائها، فطاف سبعا، ثم صلى ركعتين عند المقام، ثم أتى حلقهم واحدة واحدة، فقال: شأهت الوجوه، من أراد أن تتكلمه أمه، ويؤتم ولده، وترمل زوجته فليلقني وراء هذا الوادي، فما تبعه منهم أحد تهذيب الأسماء

ทุกคนที่อพยพไปยังมะดีนะฮ์ เท่าที่ฉันทราบแล้ว ล้วนอพยพอย่างเงิบ ๆ กันทุกคน ยกเว้นแต่เพียงอุมัยรฺ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบคนเดียวเท่านั้น ซึ่งเมื่อท่านต้องการจะอพยพ ท่านถือดาบ ความม้า และกุมลูกธนูจำนวนหนึ่งไว้ในอุ้งมือ แล้วตรงมายังกะบะฮ์ซึ่งมีหัวหน้าพวกกุร็อยซุสอยู่บริเวณลานรอบ ๆ แล้วท่านก็เงาะวาฟเจ็ครอบ เสร็จแล้วมา

ละหมาดหลังมะกอมสองเราะกะอัต จากนั้นท่านก็ได้มาที่วงล้อมของพวกเขา ทีละกลุ่มทีละกลุ่ม ท่านกล่าวว่า "เสียหน้ากันแล้วละทีนี้ ผู้ใดต้องการพลัดพรากจากแม่ ต้องการจะให้ลูกเป็นเด็กกำพร้า และให้ภรรยาเป็นหญิงหม้ายก็ขอเชิญเจอกับฉันที่หลังที่ลุ่มนี้ได้เลย" ซึ่งปรากฏว่าไม่มีใครตามท่านไปเลย (al-Nawāwī, n.d.: 1/492)

จากอุปนิสัยที่กล้าหาญของตนนี้เอง ทำให้ในปี ฮ.ศ. 14 หลังจากได้ทราบข่าวการสิ้นชีวิตของแม่ทัพอูบัยดฺ อัล-ชะเกาะฟีอฺที่บริเวณสะพานในสงครามกอดีสิยะฮฺ ท่านต้องการนำกองทัพออกไปต่อสู้กับข้าศึกด้วยตัวเอง แต่เนื่องจากขณะที่ปรึกษาระดับสูงต่างไม่เห็นด้วยเพราะเกรงว่าหากท่านเสียชีวิตในสนามรบจะเกิดความยุ่งเหยิงเต็มเมือง ท่านจึงไม่ออกไป (al-Ṭabaṭī, 1988: 2/382)

4.3.6 เสียสละเพื่อส่วนรวม

ท่านเคาะลีฟะฮฺ อุมมฺ อัล-ค็อฏฏอบ เป็นผู้นำที่มีความเสียสละเพื่อส่วนรวมเป็นอย่างสูง ท่านถือว่า การทำงานเพื่อประชาชนนั้นผู้นำจะต้องปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวมให้มากที่สุด ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้บทบาทในชีวิตของท่านเป็นบทบาทในฐานะบิดาของประชาชนมากกว่าบิดาของลูก ๆ หรือเป็นปู่ตาของหลานๆ เพียงไม่กี่คน ท่านยอมเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อความสุขของส่วนรวม ยอมใช้ชีวิตด้วยความลำบากเมื่อประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในภาวะลำบาก ดังเมื่อเกิดวิกฤตภัยแล้งที่แคว้นหิญาซเมื่อปี ฮ.ศ. 8. ที่ท่านถึงกับสาบานว่าจะไม่รับประทานอาหารดี ๆ ทุกรายใดที่ประชาชนยังอยู่ในภาวะวิกฤต โดยท่านประทังชีวิตเพียงด้วยขนมปังหยาบกับน้ำส้มเท่านั้น ซึ่งการรับประทานอย่างนี้ในเวลานานติดต่อกันเป็นแรมปีทำให้ใบหน้าท่านหมองคล้ำไปตลอดชีวิต ในยามคำนึงขณะที่ประชาชนกำลังนอนพักผ่อนอย่างมีความสุขกับครอบครัว ท่านกลับสละความสุขส่วนตัวออกไปตรวจตราความสงบเรียบร้อยของประชาชน หรือเมื่อมีกองคาราวานจากต่างเมืองเข้ามาในมะดีนะฮฺ ท่านก็จะออกไปเป็นยามช่วยเฝ้าดูแลพวกเขาท่ามกลางความมืดด้วยตัวเอง (al-Ṭabaṭī, 1988: 2/567) นอกจากนี้ เวลาเดินทางพร้อมกับประชาชนไปที่ไหน ๆ ท่านมักจะทำหน้าที่ให้บริการประชาชนด้วยตัวเองเสมอ

อิบน์ มัซซุร (Ibn Maẓẓūr) ได้กล่าวถึงความเสียสละความสุขในการรับประทานอาหารด้วยการรับประทานอาหารดี ๆ ในยามที่ประชาชนกำลังประสบความขัดสนว่า

وعن يحيى بن سعيد، قال: اشترت امرأة امرأة عمر بن الخطاب لعمر فرق سن بستين درهماً، فقال عمر: ما هذا؟ فقالت امرأة: هو من مالي، ليس من نفقتك. فقال عمر: ما أنا بذائقه حتى يحيا الناس. (مختصر تاريخ دمشق)

ยะหฺยา อิบน์ สะอีดฺ ได้เล่าว่า ภรรยาของท่านอุมมฺ ได้ซื้อเนยให้แก่ท่านหนึ่งพะร็อก (ประมาณสิบหกลิตร) ด้วยราคาหกสิบดิรฮัม ท่านอุมมฺจึงถามว่า "นี่มันอะไร?" นางตอบว่า "ฉันซื้อมันด้วยเงินของตนเองไม่ใช่เงินของท่านหรอก เชิญรับประทานเถอะ"

ท่านอุ้มรฺตอบว่า "ฉันจะไม่ชิมมันจนกว่าประชาชนได้ฟื้นคืน" (Ibn Manzūr, n.d.:6/40)

เช่นเดียวกันกับอัล-อิสอมียฺ (al-ʿIṣāmī) ที่ได้กล่าวถึงภาพของการให้บริการประชาชน และความเสียสละของท่านอุ้มรฺในขณะออกเดินทางไปกับพวกเขาว่า

وكان - رضي الله تعالى عنه - إذا كان في سفر نادى الناس في المتزل عند الرحيل: ارحلوا أيها الناس، فيقول القائل: يا أيها الناس، هذا أمير المؤمنين قد ناداكم، تقدموا فاستقوا وارحلوا، ثم ينادي الثانية: الرحيل، فيقول الناس: اركبوا؛ فقد نادى أمير المؤمنين الثانية؛ فإذا استقلوا قام فرحل بعيره وعليه غرارتان، إحداهما: فيها سوق، والأخرى: فيها تمر وبين يديه قربة وخلفه جفته، فكلما نزل جعل في الجفنة من السوق، وصب عليه من الماء وسط شنارة - قال: والشنارة مثل النطع الصغير - من جاءه حاجة أو يستقضى قال له: كل من هذا السوق والتمر. ثم يرحل فيأتي المكان الذي رحل الناس منه، فإن وجد متاعاً ساقطاً أخذه؛ وإن وجد أحداً فيه عرج أو عرض لدابته أو بعيره - يكارى له، ويسوق به، فيتبع آثار الناس؛ فإذا أصبح الناس من الغد لم يفقد أحد متاعاً له سقط منه إلا قال: حتى يأتي أمير المؤمنين، فيطلع عمر وإن جملة مثل المشجب مما عليه من المتاع للناس، فيأتي الرجل، ويقول: يا أمير المؤمنين، إداوتي، فيقول: هل يغفل الرجل الحليم عن إداوته التي يشرب فيها، ويتوضأ للصلاة منها؟! أو كل ساعة أبصر، أو كل الليل أكلت عيني من النوم، ثم يدفع إليه إداوته؛ ويقول الآخر: يا أمير المؤمنين، قوسي؛ ويقول آخر: رشائي؛ أو ما وقع منهم فيصفونه فيدفعه إليهم. (سبط النجوم العوالي)

ท่านอุ้มรฺนั้น -ขออัลลอฮฺทรงโปรดปรานท่าน- ยามเมื่อท่านจะออกเดินทางไกล ท่านจะกล่าวประกาศแก่ประชาชนตามบ้านเรือนว่า "โอ้ ประชาชนทั้งหลาย พวกท่านเตรียมเดินทางกันได้แล้ว" แล้วก็จะมีคนกล่าวว่า "โอ้ ประชาชนทั้งหลาย บัดนี้จะมีรุลมุมินีนได้ประกาศแก่พวกท่านแล้ว เชิญทุกคนทำการเตรียมพร้อมเพื่อเดินทางได้แล้ว" จากนั้นท่านจะกล่าวประกาศครั้งที่สองว่า "ออกเดินทางเดี๋ยวนี้" แล้วทั้งหมดก็จะกล่าวว่า "ทุกคนเชิญขึ้นพาหนะได้แล้ว บัดนี้ท่านจะมีรุลมุมินีนได้เชิญชวนเป็นครั้งที่สองแล้ว" และเมื่อพวกเขาเริ่มออกไป ท่านก็ซื้อธูขของท่าน โดยที่ตัวของท่านมีถุงอาหาร สองถุง ถุงหนึ่งมีขนมปังและอีกถุงหนึ่งมีอินทผลัมอยู่ ด้านหน้ามีถุงน้ำ ด้านหลังมีถัง ซึ่งทุกครั้งที่ท่านพักแรมท่านจะเอาขนมปังมาใส่ใน

ถึง แล้วก็ชงน้ำกลางกระโสมให้กับผู้มาติดต่อหรือมาขอคำตัดสินได้ดื่ม ท่านจะกล่าวกับเขาว่า "เชิญท่านรับประทานขนมปังกับอินทผลัมซิ" แล้วท่านก็ออกเดินทางต่อ โดยท่านจะหวนกลับมายังสถานที่ ๆ ผู้คนเพิ่งออกไปเพื่อตรวจสอบความเรียบร้อย ซึ่งหากพบสิ่งใด ๆ ตกอยู่ท่านก็จะเก็บไป หรือหากพบคนที่พาหนะขัดข้อง ท่านก็จะจัดการเข้าพาหนะให้เขาและนำทางเขาไปตามร่องรอยของผู้คนก่อนหน้า และเมื่อตะวันขึ้นในวันรุ่งขึ้น ผู้คนจะไม่รีบตรวจดูสิ่งของของตัวเอง เขาจะกล่าวว่า "เดี๋ยว รอให้ท่านอะมีรุลมุมินีนมาถึงก่อน" แล้วท่านอุมร์ ก็มาถึงในสภาพที่อุรุของท่านเหมือนกับไม้แขวนเสื้อที่เต็มไปด้วยสิ่งของคดค้างของผู้คน แล้วต่างคนก็เริ่มเข้ามาหาและบอกว่า "โอ้ อะมีรุลมุมินีน ดุนน้ำของฉัน" ท่านย้อนว่า "เป็นไปได้อย่างไร คนใจเย็น ๆ ถึงกับลืมน้ำดื่มที่เขาดื่มและเอาน้ำละหมาดในนั้น? จะให้ฉันนี้คอยเฝ้าดูตลอดเวลา จะให้ฉันเบิกค้ำงตลอดคืนหรือไง?" แล้วท่านก็มอบดุนน้ำนั้นให้ แล้วก็มีคนอื่นมาบอกอีกว่า "โอ้ ท่านอะมีรุลมุมินีน ธนุของฉัน" และอีกคนหนึ่งจะมาบอกว่า " เชือกของฉัน " หรือสิ่งต่าง ๆ ที่พวกเขาลืมหรือทำหล่น โดยพวกเขาจะบอกรูปพรรณของมันแล้วท่านก็ยื่นส่งกลับไปให้เขา (al-'Isāmī, 1998: 2/476-477)

สำหรับในด้านการเสียสละทรัพย์สินนั้น ท่านคือบุคคลต้นแบบที่ทำการบริจาคแบบ "บริจาคผล ถือกรรมสิทธิ์คืน " (al-'Askarī, 1997: 127) เนื่องจากท่านได้มอบรายได้จากสวนอินทผลัมที่ค็อยบร์ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่ท่านหวงแหนและมีค่ามากที่สุดให้กับผู้ยากไร้และเพื่อการสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ ในสมัยนบีมุหัมมัด ﷺ ดังที่ อิบน์ฮิบบาน (Ibn Hibban) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

ثم استشار عمر بن الخطاب رسول الله صلى الله عليه وسلم أن لي أرضاً بخير لم أصب ما لا قط هو أنفس عندي منه فما تأمري؟ قال: [إن شئت حبست أصلها و تصدقت بها] فحبس عمر أصلها و تصدق بها — و لا تباع و لا توهب و لا تورث — في الفقراء و الغرباء و ما بقي أنفق في سبيل الله و ابن السبيل لا جناح على وليها أن يأكل منها بالمعروف (السيرة لابن حبان)

ท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบได้ปรึกษากับท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ว่า "ฉันมีที่ดินแปลงหนึ่งอยู่ที่ค็อยบร์ซึ่งฉันไม่เคยมีทรัพย์สินสมบัติใด ๆ ที่มีค่ามากกว่านี้ ท่านเห็นสมควรให้ฉันทำอะไรล่ะ?" ท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ตอบว่า "หากท่านประสงค์ ท่านก็สามารถครอบครองกรรมสิทธิ์แต่บริจาคผลประโยชน์ของมัน" แล้วท่านอุมร์ก็ถือครองกรรมสิทธิ์และบริจาคผลประโยชน์ของมัน โดยห้ามขาย ห้ามมอบ ห้ามถือเป็นมรดก แต่ผลประโยชน์ทั้งหมดจะใช้บริจาคแก่คนยากไร้ คนขัดสนในยามเดินทาง

ส่วนที่เหลือให้มอบแก่โครงการเพื่อหนทางของอัลลอฮ์และผู้ไร้ถิ่นฐาน ทั้งนี้ผู้ดูแลสามารถใช้ประโยชน์ได้ตามสมควร

และสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการเสียสละเพื่อส่วนรวมอย่างใหญ่หลวงของท่านอุมร์ رضي الله عنه ก็คือการเสียสละอำนาจให้กับประชาชนโดยไม่คิดที่จะมอบให้แก่ลูกหลานหรือคนใกล้ชิดได้สืบทอด ทั้ง ๆ ที่มีอำนาจอย่างเต็มที่ที่จะทำอย่างนั้นได้ ซึ่งการเสียสละนี้เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงความบริสุทธิ์ใจในการเสียสละสิ่งอื่น ๆ ว่ามิใช่เป็นการเสียสละอย่างแสร้งสร้าง หรือเป็นการ"เสียสละปลาเล็กเพื่อหวังจะได้ปลาใหญ่" อย่างที่หลายคนมักถือปฏิบัติ ทั้งนี้ท่านได้ให้คำตอบแก่ผู้ที่เสนอให้แต่งตั้งอับดุลลอฮ์ อิบน์ อุมร์ ผู้เป็นบุตรชายให้ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์สืบต่อจากท่านว่า

لا أرب لنا في أموركم، فما حمدنا فأرغب فيها لأحد من أهل بيتي، إن كان خيراً
فقد أصبنا منه، وإن كان شراً فقد صرف عنا، بحسب آل عمر أن يحاسب منهم
رجل واحد ويسأل عن أمر أمة محمد، أما لقد جهدت نفسي وحرمت أهلي، وإن
نجوت كفافاً لا وزر ولا أجر إني لسعيد، وأنظر فإن أستخلف فقد استخلف من
هو خير مني، وإن أترك فقد ترك من هو خير مني، ولن يضيع الله دينه (تاريخ
الطبري)

ฉันไม่พึงให้พวกฉันได้เป็นผู้นำของพวกเขาอีกแล้ว ฉันไม่ต้องการจะสืบบอำนาจให้
ผู้ใดในบ้านของฉันต่อไป หากสิ่งที่ฉันกระทำมาเป็นความดี พวกเราก็ได้รับกันแล้ว
และหากว่าเป็นความชั่วพวกเราก็จะได้ปลอดพ้นไปจากมัน ในบรรดาคนในบ้าน
อุมร์ขอให้อุมร์คนเดียวที่พอที่ต้องถูกตรวจสอบและได้สวนเกี่ยวกับความรับผิดชอบ
ต่อภาระงานของประชาชาติบิหมัมมัด ฉันได้ทุ่มเทอย่างเต็มที่แล้วและห้ามมิให้ใคร
ในบ้านมาสืบบอำนาจ ซึ่งหากฉันรอดพ้นอย่างมือเปล่าไม่มีบาปหรือไม่ได้บุญก็สบาย
ใจแล้ว ดังนั้น จงคิดให้ถี่ถี่ หากฉันแต่งตั้งคนสืบทอด คนที่คิดว่าฉันก็เคยแต่งตั้ง
มาแล้ว (คืออับบ์กร) และหากฉันปล่อยเรื่องนี้โดยไม่แต่งตั้งใคร คนที่คิดว่าฉันก็เคย
ปล่อยไม่แต่งตั้งใครมาแล้ว (คือท่านบิหมัมมัด -คืออัลลลอฮ์ อะลัยฮิ วะสัลลิม-)
(al-Tabari, 1988: 2/580)

4.3.7 มีวิสัยทัศน์กว้างไกล

ท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ رضي الله عنه เป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลมาก สังเกตได้จากการ
ตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาหรือริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ ที่ไม่มีใครปฏิบัติมาก่อน เช่นเมื่อเกิดปัญหาภัยแล้งที่แคว้น
หิญาซทำให้สินค้าขาดแคลนและมีราคาแพง ท่านตัดสินใจสั่งให้อุมร์ อิบน์ อาซฮ์ฮาลหวงประจำแคว้น
อียิปต์ทำการขุดคลองเพื่อเชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำไนล์กับทะเลแดง เพื่อแก้ปัญหาสินค้าขาดแคลนและมี

ราคาแพงอย่างถาวรเนื่องจากอียิปต์ถือเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของตะวันออกกลางตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยคลองใหม่นี้ถูกขุดขึ้นเริ่มจากริมฝั่งแม่น้ำไนล์ในกรุงไคโรจนถึงอ่าวสุเอซ มีระยะทางประมาณ 80 กิโลเมตรซึ่งหลังจากใช้เวลาขุดประมาณแปดเดือน คลองใหม่ที่มีชื่อว่า"คลองอะมีรุลมูมินีน" ก็ใช้งานได้ และทันทีที่เรือสามารถแล่นจากอียิปต์มายังทะเลแดง ปรากฏว่าราคาสินค้าในตลาดมะดึนะฮ์ก็ลดลง เท่ากับราคาสินค้าในตลาดอียิปต์ทันที ทำให้เกิดผลดีทางเศรษฐกิจแก่ทั้งสองเมืองเพราะอียิปต์สามารถระบายสินค้าได้อย่างรวดเร็วในขณะที่ชาวหิญาซสามารถบริโภคในราคาถูก (Ibn 'Athīr, n.d.: 1/448)

เช่นเดียวกับการเป็นผู้ริเริ่มวางปฏิทินอิสลาม การกำหนดให้จัดการประชุมสัมมนาเพื่อตรวจสอบและศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขเป็นแคว้น ๆ ซึ่งคล้ายคลึงกับการประชุมสามัญในปัจจุบัน การกำหนดให้มีการประชุมสามัญประจำปี ณ เมืองมักกะฮ์ในช่วงเทศกาลฮัจญ์ อันเป็นการประชุมร่วมระหว่างเคาะลีฟะฮ์สุลต่านทั้งหมด การเริ่มมีการประกาศของรัฐเป็นลายลักษณ์อักษรและแจกจ่ายทั่วทุกแคว้น การจัดตั้งค่ายทหารถาวรพร้อมกับกำหนดให้มีการเกณฑ์ทหารภาคบังคับ การก่อตั้งโรงผลิตเหรียญคิริฮัมเพื่อให้มีเงินสกุลอิสลามเป็นเอกเทศ การเน้นให้ประชาชนศึกษาวิชาชีพ การเน้นให้ประชาชนเรียนวิชาการศาสตร์ การบันทึกทรัพย์สินของข้าหลวงก่อนดำรงตำแหน่งและให้คืนทรัพย์สินครั้งหนึ่งของจำนวนที่เหลือเมื่อพ้นตำแหน่งหากเห็นว่าร้ายวชิคปคคิ ตลอดจนการกำหนดเวลาทดลองปฏิบัติงานแก่ข้าหลวง 1 ปี ซึ่งหากทำดี ก็จะต่ออายุถึง 4 ปี ทั้งหมดนี้ ย่อมเป็นสิ่งที่แสดงถึงวิสัยทัศน์อันยาวไกลของท่านทั้งสิ้น

ท่านอุมรฺ رضي الله عنه ได้ให้วิสัยทัศน์ในการมองคนของท่านว่า

لا تنظروا إلى صيام أحد ولا صلاته، ولكن انظروا إلى صدق حديثه إذا حدث، وأمانته إذا اتتمن، وورعه إذا أشفى. (حلية الألياء)

พวกท่านจงอย่ามองคนตรงการถือศีลอดและการละหมาดของเขา แต่จงมองตรงการมีสัจจะเวลาเขาพูดจา การมีความรับผิดชอบในสิ่งที่ได้รับมอบหมาย และการไม่ทำ ความชั่วเมื่อมีโอกาส (Abī Na'īm al-Aṣḥabānī, 1405 A.H.: 3/27)

4.3.8 มั่นคงในความคิด

การมีความคิดที่มั่นคงหรือการยืนหยัดในหลักการถือเป็นคุณสมบัติสำคัญของการเป็นผู้นำที่ดี เพราะเป็นธรรมดาที่ผู้นำย่อมมีความคิดและมุมมองที่ยาวไกลกว่าผู้อื่น แต่บางทีหรือบ่อยครั้งที่ความคิดอันรอบคอบและยาวไกลของเขาจะถูกคัดค้าน โดยขณะที่ปรึกษาและผู้ใกล้ชิด เพราะพวกเขามองไม่ถึงอย่างที่คุณำมอง ผู้นำจึงจะต้องยืนหยัดในความคิดของตัวเอง ไม่ผันแปรและอ่อนไหวทันทีที่ได้รับ การคัดค้านและต่อต้าน เขาจะต้องพยายามชี้แจงโน้มน้าวให้คนอื่นเห็นดีด้วยกับความคิดของเขา หากเขามั่นใจว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดีและมีเหตุผล

ท่านอุมร์^{رضي الله عنه}ก็เช่นกัน ในฐานะเป็นผู้ที่มีความคิดยาวไกลและเป็นผู้ค้นคิดงานใหม่ ๆ หลายประการนับตั้งแต่สมัยท่านนบี^{صلى الله عليه وسلم} ท่านอับูบักร^{رضي الله عنه} จนถึงสมัยของท่านเอง หลายครั้งที่เคียวที่ท่านต้องประสบกับเสียงคัดค้านของคณะที่ปรึกษาหรือประชาชน แต่ท่านก็พยายามผลักดันสิ่งที่ท่านมุ่งมั่น เพื่อให้ที่ประชุมยอมรับเสมอ

สิ่งที่สะท้อนถึงการมีความคิดเห็นที่มั่นคงและการยืนหยัดในความเห็นของตัวเองของเคาะลีฟะฮ์อุมร์^{رضي الله عنه}ที่เด่นชัดและมีผลต่อคนรุ่นหลังมากที่สุดในประวัติศาสตร์การปกครองของท่านดูเหมือนจะเป็นกรณีการยกเลิกการแบ่งปันดินแดนเมืองใหม่ให้แก่บรรดาเหล่าทหารผู้พิชิตดินแดน ไม่ว่าจะเป็นดินแดนอิรัก ชาม หรืออียิปต์ จากธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติตกทอดมาตั้งแต่สมัยนบี^{صلى الله عليه وسلم}และเคาะลีฟะฮ์อับูบักร^{رضي الله عنه}ที่กำหนดให้แบ่งปันสี่ส่วนห้าของที่ดินและทรัพย์สินในเมืองที่แพ้สงคราม (ไม่ใช่ยอมแพ้โดยสงบ) ให้แก่เหล่าทหารผู้สู้รบ และอีกหนึ่งส่วนหนึ่งที่เหลือจะมอบให้รัฐ⁷ ซึ่งตามความคิดของท่านอุมร์^{رضي الله عنه}นั้น ดินแดนใหม่เหล่านี้สมควรต้องเป็นทรัพย์สินของประชาชนทั้งหมดทั้งที่ผู้ที่เกิดมาแล้วหรือผู้ที่ยังไม่เกิดมา มันไม่สมควรจะตกเป็นสมบัติของกลุ่มใดกลุ่มใดเป็นการเฉพาะ เพราะหากพื้นที่ขนาดมหึมาและทรัพย์สินจำนวนมากมหาศาลอย่างนี้ต้องถูกแบ่งปัน ในหมู่ทหารเพียงไม่กี่แสนนาย ความร่ำรวยมั่งคั่งของรัฐก็จะไม่กระจายแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง และประเทศทั้งประเทศก็จะตกเป็นสมบัติของประชาชนเพียงไม่กี่ตระกูล ซึ่งสิ่งนี้เป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของอิสลาม อีกทั้งยังมีสิ่งที่น่าสังเกตก็คือในสมัยนบี^{صلى الله عليه وسلم}และเคาะลีฟะฮ์อับูบักร^{رضي الله عنه}นั้น เมืองที่แพ้สงครามเป็นเมืองเล็ก ๆ ที่มีทรัพย์สินและประชากรไม่มาก อย่างก็อซบัวร์ และบรรดานักรบส่วนใหญ่ยังอยู่ในสภาพที่ยากจน อย่างบิลาล หรืออัมมาร อิบனுฮาสิรแต่ในสมัยท่านอุมร์^{رضي الله عنه}นั้น เมืองที่แพ้สงครามนั้นมีขนาดใหญ่และมีทรัพย์สินและผู้คนมากมาย เช่นอิรัก อิหร่าน ซีเรีย อียิปต์ เป็นต้น และบรรดาทหารส่วนใหญ่ก็เริ่มมีทรัพย์สินพอประมาณแล้ว ท่านจึงย้ายจุดยืนของท่านในอันที่จะไม่แบ่งปันทรัพย์สินของชาติให้แก่เหล่าทหารอีกต่อไป ท่านย้ำว่าที่กระทำเช่นนี้เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ของบุตรหลานคนรุ่นใหม่เป็นสำคัญ ท่านกล่าวว่า

4994 - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ أَخْبَرَنِي زَيْدٌ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ أَمَا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ، لَوْلَا أَنْ أَتْرَكَ آخِرَ النَّاسِ بَيِّنًا لَيْسَ لَهُمْ شَيْءٌ ، مَا فَتِحَتْ عَلَيَّ قَرْيَةٌ إِلَّا قَسَمْتُهَا كَمَا قَسَمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَيْرَ ، وَلَكِنِّي أَتْرَكُهَا خِزَانَةً لَهُمْ يَقْتَسِمُونَهَا .

ขอสาบานกับผู้ที่ชีวิตของฉันอยู่ในพระหัตถ์ของพระองค์ว่า หากไม่ใช่เพราะไม่
อยากให้ประชาชนคนสุดท้ายต้องเกิดมาอย่างล่อนจ้อนไม่มีสมบัติใด ๆ แล้ว

⁷ คำอธิบายเรื่องนี้ ในการอธิบายอัลกุรอาน สุเราะฮ์ อัล-ฮันฟาละ อายัตที่ 41

แน่นอนทุกหมู่บ้านที่ถูกพิชิตได้ ฉะนั้นต้องแบ่งและจัดสรรอย่างที่ท่านเราะสุลุลลอฮ์ เคยแบ่งและจัดสรรเมืองคือยบรมา แต่นี่ฉันทกลับปล่อยให้เป็นแหล่งทำกินของ ประชาชนทั่วไปได้แบ่งปันกัน (al-Bukhārī, 1987: 4/1548: 4994)

สิ่งนี้หากไม่ใช่เพราะการมีความคิดที่มั่นคงของท่านแล้ว โอกาสที่จะต้องล้มเลิก ความคิดและโอนอ่อนตามกระแสที่เคยปฏิบัติมาก็ย่อมเป็นไปได้สูง เพราะไม่เพียงแต่ท่านคนเดียวที่ถูก รบเร้าและ โคนกล่าวหาจากผู้คัดค้านว่า ใช้อำนาจปฏิบัติการในสิ่งที่สวนทางกับการปฏิบัติของนบี มุหัมมัด ﷺ และท่านออบูบักร ﷺ แต่ข้าหลวงผู้ปกครองพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งสะอูด อิบนุ อิบวักก็อศที่อิรัก อัมรุ อิบนุ อัล-อาศ ที่อียิปต์ หรือออบูอัยยะซุที่ขามต่างก็ถูกเหล่าทหารเรียกร้องให้จัดสรรพื้นที่ให้กับพวกเขา ท่านจึงต้องใช้ทั้งหลักการ และเวลา ตลอดจนถึงต้องลงพื้นที่เพื่อจัดการประชุมกับเหล่าทหารด้วยตัวเองเพื่อ ชี้แจงให้ทุกคนได้เข้าใจ

อิหม่ามอัล-สุยฎีย์ได้บันทึกบรรยากาศของเหตุการณ์นี้ที่เกิดขึ้นทั่วภูมิภาคทั้งกับตัวท่าน เคาละฟีอะฮ์เอง และกับข้าหลวงที่อิรัก ขาม และอียิปต์ว่า

31287- عن إبراهيم التيمي قال : لما افتتح المسلمون السواد قالوا لعمر : اقسّمها بيننا فإننا فتحناه فأبى عمر وقال : فما لمن جاء بعدكم من المسلمين وأخاف إن تقاسموا أن تفسدوا بينكم في المياه فأقر أهل السواد في أرضهم وضرب على رؤسهم الجزية ، وعلى أرضهم الطسق يعني الخراج (جامع الأحاديث)

อิบรอฮิม อัล-สุละมีเย่ได้เล่าว่า หลังจากชาวมุสลิมได้พิชิตเมืองใหม่ พวกเขากล่าวกับ ท่านอุมร์ว่า "ขอให้ท่านจงแบ่งและจัดสรรมันให้เราเถอะ พวกเราพิชิตมันได้ด้วย กำลัง" (ไม่ใช่ด้วยสนธิสัญญา) ท่านปฏิเสธ และตอบว่า "แล้วจะเหลืออะไรให้กับ ชาวมุสลิมที่เกิดมาหลังจากพวกท่านล่ะ? ฉันทกลัวว่าพวกท่านจะแย่งกันทำลายแหล่ง น้ำ" ท่านจึงรับรองสิทธิในที่ดินของประชากรใหม่ โดยให้พวกเขาชำระภาษี ประจำตัว (ญิซยะฮ์) และภาษีที่ดิน (เคาะรอจ) (al-Suyūṭī, n.d.: 28/367: 31287)

ส่วนที่อิรักก็เกิดเรื่องในทำนองเดียวกัน จึงท่านอุมร์ ได้ส่งหนังสือไปยังสะอูด ตอนที่

พิชิตอิรักได้ว่า

18832- "... أَمَا بَعْدُ فَقَدْ بَلَغَنِي كِتَابُكَ تَذَكُّرُ أَنَّ النَّاسَ سَأَلُوكَ أَنْ تَقْسِمَ بَيْنَهُمْ مَغَانِمَهُمْ وَمَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَيْهِمْ فَإِذَا جَاءَكَ كِتَابِي هَذَا فَانظُرْ مَا أَجْلَبَ النَّاسُ عَلَيْكَ إِلَى الْعَسْكَرِ مِنْ كِرَاعٍ أَوْ مَالٍ فَاقْسِمْهُ بَيْنَ مَنْ حَضَرَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَاتْرُكْ الْأَرْضِينَ وَالْأَنْهَارَ لِعَمَالِهَا فَيَكُونُ ذَلِكَ فِي أُعْطِيَاتِ الْمُسْلِمِينَ فَإِنَّكَ إِنْ قَسَمْتَهَا بَيْنَ مَنْ حَضَرَ لَمْ يَكُنْ لِمَنْ بَعْدَهُمْ شَيْءٌ..."

ฉันได้รับหนังสือของท่านที่ระบุว่ามีคนขอให้ท่านแบ่งสรรทรัพย์สินเฉพาะนิมะฮ์และสิ่งทีอัลลอฮ์ประทานให้กับพวกเขา ซึ่งเมื่อท่านได้รับหนังสือของฉันฉบับนี้ ขอให้ท่านตรวจสอบดูสิ่งทีพวกเขานำมาให้ท่านทีค่ายทหาร ไม่ว่าจะเป็นม้าหรือสมบัติอื่น ๆ แล้วจงจัดสรรมันให้กับมุสลิมผู้เข้าร่วมสงคราม และจงปล่อยทีดินและแม่น้ำให้แก่เจ้าของผู้ทำประโยชน์ตามเคิมเพื่อมันจะได้เป็นสมบัติของประชาชนมุสลิมทั้งหมด เพราะหากท่านจัดสรรมันแก่ผู้ร่วมสงครามแล้ว จะไม่มีอะไรเหลือให้ผู้นาภายหลังอีกเลย (al-Bayhaqī, 1344 A.H.:2/41: 18832)

และประชาชนจากแถบซีเรีย จอร์แดน เลบานอน และปาเลสไตน์ก็เช่นเดียวกัน ท่านกล่าวถึงหนังสือทีบิลาลและพวกได้ส่งมายังมะคินะฮ์เพื่อขอให้ท่านเคาะลีฟะฮ์สุจัดสรรทีดินว่า

18856 - "...إِنَّ هَذَا الْفَيْءَ الَّذِي أَصَبْنَا لَكَ خُمْسُهُ وَلَنَا مَا بَقِيَ لَيْسَ لِأَحَدٍ مِنْهُ شَيْءٌ كَمَا صَنَعَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- بِخَيْرٍ فَكُتِبَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِنَّهُ لَيْسَ عَلَيَّ مَا قُلْتُمْ وَلَكِنِّي أَقْفُهَا لِلْمُسْلِمِينَ.

แท้จริง ทรัพย์สินแพ้งสงครามทีเราได้รับนี้ หนึ่งส่วนห้าเป็นของท่าน ส่วนทีเหลือเป็นของเรา ไม่มีอะไรเหลือให้กับผู้อื่นค้งทีท่านนับเคยจัดสรรทีเมืองค็อยบ์ร" ท่านอุมร์จึงตอบไปย้ง "ฉันจะไม่ทำอย่างทีพวกท่านพูดหรอก แต่ฉันจะให้มันเป็นของสาธารณะเพื่อชาวมุสลิมทั้งหมด (al-Bayhaqī, 1344 A.H.:2/67: 18856)

ส่วนทีอียิปต์ ข้าหลวงอัมรฺ อิบนุ อัล-อาศก็ค็องถูกอัล-ซุบัยรฺ อิบนุ อัล-เอาวามกคคคด้วยเช่นกัน ค้งทีอัล-บัยหะเกียได้กล่าวว่

13208 - "...سَمِعْتُ سَفِيَانَ بْنَ وَهَبِ الْخَوْلَانِيَّ يَقُولُ : إِنَّا لَمَّا فَتَحْنَا مِصْرَ بِغَيْرِ عَهْدٍ قَامَ الزُّبَيْرُ بْنُ الْعَوَّامِ فَقَالَ : أَقْسَمْتُ يَا عَمْرُو بْنَ الْعَاصِ فَقَالَ عَمْرُو : لَا أَقْسَمُهَا فَقَالَ الزُّبَيْرُ : وَاللَّهِ لَتَقْسَمَنَّهَا كَمَا قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- خَيْرٌ فَقَالَ عَمْرُو : وَاللَّهِ لَا أَقْسَمُهَا حَتَّى أَكْتُبَ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ فَكُتِبَ إِلَيْهِ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنْ أَقْرَأَهَا حَتَّى يَغْزَوْ مِنْهَا حَبْلَ الْحَبَلَةِ.

ฉันได้ยินสุฟยาน อิบนุวะฮบ อัล-เคาลานียเล่าว่ "หลังจากทีพวกเราสามารถพิชิตอียิปต์โดยไม่มีสนธิสัญญา อัล-ซุบัยรฺ อิบนุ อัล-เอาวามก็ได้ลุกขึ้นพูดว่ "โอ้ อัมรฺ อิบนุ อัล-อาศ ขอให้ท่านจงจัดสรรมัน" อัมรฺตอบว่ "ไม่ ฉันจะไม่แบ่งมัน" อัล-ซุบัยรฺกล่าวว่ "ขอสาบานกับอัลลอฮ์ ท่านจะค็องจัดสรรมันอย่งแน่นอนค้งทีท่านเราะฮ์สุลุลลอฮ์เคยจัดสรรทีค็อยบ์ร" อัมรฺ ตอบว่ "ขอสาบานกับอัลลอฮ์ ฉันจะไม่จัดสรรมันจนกว่าฉันจะมีหนังสือแจ้งไปย้งท่านอะมีรฺลุมินีน แล้วอุมร์ก็มี

หนังสือตอบมาว่า"ฉันตั้งมั่นไว้เพื่อให้ลูกหลานที่นี่จะได้ทำหน้าที่รบราภักดิ์ต่อกันต่อไป (al-Bayhaqī, 1344 A.H.:2/406: 13208)

นี่คือบรรยากาศทั่วไปที่เกิดขึ้นหลังจากท่านได้มีคำสั่งยกเลิกการแบ่งสรรที่ดินให้กับทหารผู้เข้าร่วมสงคราม แต่เนื่องจากทหารของท่าน ส่วนใหญ่เป็นทหารที่มีคุณธรรมและซื่อสัตย์ในหลักการอิสลามอย่างเคร่งครัด ท่านจึงสามารถใช้หลักการอิสลามมาชี้แจงจนพวกเขาพอใจโดยได้ยกบทบัญญัติในอัลกุรอานต่อไปนี้มาอ่านและอธิบายแก่บรรดาเหล่าทหารผู้ร่วมประชุมว่า

﴿ مَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَالرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٧﴾
 ﴿٧﴾ لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿٨﴾

الحشر: ٧ - ٨

ความว่า : และสิ่งใด ๆ ที่อัลลอฮ์ทรงมอบให้เราะสูลของพระองค์ที่ซึ่คมาได้จากชาวเมือง (ที่แพ้สงคราม) สิ่งนั้นย่อมเป็นกรรมสิทธิ์ของอัลลอฮ์และเราะสูลของพระองค์ และเป็นกรรมสิทธิ์ของญาติสนิท เด็กกำพร้า ผู้ยากไร้ และผู้เดินทางที่ไร้ที่อาศัย เพื่อมันจะได้ไม่หมุนเวียนเพียงเฉพาะในวงสู่มั่งมีในหมู่พวกเขา และอันใดที่เราะสูลได้นำมายังพวกเขา ก็จงยึดเอาไว้ และอันใดที่ท่านห้ามพวกเขาก็จงละเว้นเสีย และพวกเขาจงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงเข้มงวดในการลงโทษ

(สิ่งที่ซึ่คมาได้นั้น) เป็นสมบัติของบรรดาผู้อพยพที่ซึ่คสนซึ่งถูกขับออกจากบ้านเกิดเมืองนอนและต้องทอดทิ้งทรัพย์สินเพื่อแสวงหาความไปรอดปรานและความยินดีจากอัลลอฮ์ อีกทั้งยังช่วยเหลืออัลลอฮ์และเราะสูลของพระองค์ คนเหล่านั้นแหละคือผู้ซึ่คย์จริง

(อัล-หัชร : 7-8)

ท่านอุมีร์อธิบายชี้แจงว่า "ขอสาบานกับอัลลอฮ์ มันไม่ใช่เป็นสมบัติเฉพาะของพวกเขาเพียงพวกเดียวเท่านั้น" แล้วท่านก็อ่านต่อไปว่า

﴿ وَالَّذِينَ نَبَّأُوا الدَّارَ وَالْآيْمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ

وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾ وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ
 بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا
 تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٠﴾

الحشر: ٩-١٠

ความว่า : และบรรดาผู้ที่ได้ปลุกบ้านเรือนและความศรัทธาเตรียมไว้ก่อนพวกเขาจะอพยพมาถึงซึ่งต่างรักใคร่ผู้ที่อพยพมายังพวกเขาโดยในหัวใจพวกเขาไม่มีความต้องการหรือความอิจฉาในสิ่งที่คนเหล่านั้นได้รับมอบ และพวกเขายังให้สิทธิแก่ผู้อื่นก่อนตัวเองถึงแม้ว่าพวกเขายังมีความต้องการอยู่มากก็ตาม และผู้ใดปกป้องความตระหนี่ที่อยู่ในตัวของเขา คนเหล่านั้นคือผู้ประสบความสำเร็จ และบรรดาผู้ที่มาหลังจากพวกเขาโดยพวกเขา กล่าวว่า ข้าแต่พระเจ้าของเรา ขอทรงโปรดคอยให้แก่เราและแก่พี่น้องผู้ซึ่งได้มีความศรัทธาก่อนหน้าเรา และขอพระองค์อย่าสร้างความเคียดแค้นต่อบรรดาผู้ศรัทธาให้เกิดขึ้นในหัวใจของเรา ข้าแต่พระเจ้าของเรา แท้จริงพระองค์นั้นทรงเป็นผู้ทรงเอ็นดู ผู้ทรงเมตตาเสมอ

(อัล-หัจร : 9-10)

ท่านกล่าวเสริมท้ายว่า "ขอสาบานกับอัลลอฮ์ มุสลิมทุกคนย่อมมีสิทธิในทรัพย์สินนี้ไม่ว่าเขาจะได้รับแล้วหรือยังไม่ได้รับ จนแม้กระทั่งคนเลี้ยงสัตว์ที่อยู่ที่เขา" (al-Bayhaqi, 1994:6/351: 12781)

นี่คือบางตัวอย่างที่แสดงถึงการมีความคิดที่มั่นคงของเคาะลีฟะฮ์สุมีร์ อิบน์อัล-ค็อฎฏ็อบ ซึ่งผลการตัดสินใจขั้นหยัดในความคิดนี้เองที่ทำให้เกิดกรรมที่คืนเพื่อทำการสำรวจและขึ้นทะเบียนที่ดิน ทำให้รายได้ของกองคลังขยับตัวขึ้นสูงในทันทีที่ที่ดินถูกนำไปปฏิบัติ และด้วยรายได้อันมหาศาลนี้เองที่ทำให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ และนำรัฐอิสลามไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่

4.3.9 รับฟังเหตุผล

การที่ผู้นำยอมรับและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ก็เป็นอีกหนึ่งลักษณะของการเป็นผู้นำที่ดี เพราะเมื่อผู้นำรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น เขาก็จะสามารถคัดกรองเอาความคิดเห็นที่ดีที่สุดมาปฏิบัติซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมากทั้งกับตัวเองและประชาชน

เคาะลีฟะฮ์สุมีร์ นั้นแม้ว่ามีความโดดเด่นในฐานะผู้บุกเบิกความคิดใหม่ ๆ ตลอดจนเป็นผู้ขึ้นหยัดและมั่นคงในความคิดที่ตนเห็นชอบ แต่บ่อยครั้งที่ความคิดเหล่านี้เป็นความคิดที่เกิดจากการเสนอแนะของคนอื่น และบ่อยครั้งที่ท่านยอมรับว่าตัวเองคิดผิดหลังจากที่ได้รับฟังเหตุผลของผู้อื่น

เช่นกรณีการล้มเลิกความคิดที่จะออกไปทำสงครามนิฮานด้วยตัวเองหลังจากได้รับฟังเหตุผลต่าง ๆ ซึ่งอิบนุอะซีรได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

فجمع عمر الناس واستشارهم، وقال لهم: هذا يوم له ما بعده، وقد هممت أن أسير فيمن قبلي ومن قدرت عليه فأنزل منزلاً وسطاً بين هذين المصرين ثم أستفرهم وأكون لهم رداءً حتى يفتح الله عليهم ويقضي ما أحب، فإن فتح الله عليهم صبيتهم في بلدانهم. (الكامل في التاريخ)

ท่านอุมร์ได้ประชุมร่วมกับประชาชนและกล่าวแก่พวกเขาว่า "วันนี้เป็นวันกำหนดอนาคตข้างหน้า ซึ่งฉันเห็นว่าฉันสมควรจะออกเดินทางไปพร้อมกับทหารของฉัน และคนที่ฉันสามารถจะเกณฑ์พวกเขาได้ แล้วฉันก็ไปปักหลักอยู่ใจกลางระหว่างสองเมืองนี้แล้วก็เชิญชวนพวกเขาให้ออกไปทำสงครามด้วยกัน โดยฉันจะเป็นกองหลังให้กับพวกเขาจนกว่าอัลลอฮ์จะทำให้พวกเขาพ่ายแพ้และประทานสิ่งที่ฉันต้องการ ซึ่งหากอัลลอฮ์ให้พวกเขาพ่ายแพ้ ฉันก็จะได้กวาดต้อนพวกเขาถึงในบ้านเมืองของพวกเขาเองเลยที่เดียว (Ibn Athīr, n.d.: 1/454)

อิบนุลญะซีซ (Ibn al-Jawzī) ที่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ต่อไปว่า

فقام طلحة فقال: أنت ولي هذا الأمر، وقد أحكمت التجارب، فادعنا نجب ومرنا نطع، فأنت مبارك الأمر ميمون النقية، ثم جلس. فقال عمر: تكلموا، فقام عثمان فقال: أرى أن تكتب إلى أهل الشام فيسرون من شامهم، وتكتب إلى أهل اليمن فيسرون من يمنهم، وتسير أنت بنفسك من هذين الحرمين إلى هذين المصرين، من أهل الكوفة والبصرة، فتلقى جموع المشركين في جموع المسلمين. ثم قام علي بن أبي طالب رضي الله عنه فقال: إنك إن أشخصت أهل الشام سارت الروم إلى ذراريهم، وإنك إن أشخصت أهل اليمن سارت الحبشة إلى ذراريهم، وإنك متى شخصت من هذين الحرمين انتقضت عليك الأرض من أقطارها حتى تكون ما تخلف خلفك من العورات أهم إليك مما بين يديك، ولكن أرى أن تكتب إلى أهل البصرة فيفترقون فرقة تقيم في أهاليها، وفرقة يسرون إلى إخوانهم بالكوفة، وأما ما ذكرت من كثرة القوم فإننا لم نكن نقاتلهم فيما خلا بالكثرة ولكننا نقاتلهم بالنصر. فقال عمر رضي الله عنه: صدقت يا أبا الحسن، هذا رأي (المنتظم)

ฎ็อลหะซุ้จึงดูจึ้นกัถว่า "ท่านคือผู้ที่รับผิดชอบในเรื่องนี้ และท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญด้วยประสบการณ์ ดังนั้น จึงเรียกเดอะเรอะเรอะมา จงสั่งเดอะเรอะเรอะทำ เพราะท่านเป็นผู้นำที่จำเรือกัถหน้า" แล้วเขาก็นิ่งลง ท่านอุมร์จึงกล่าวต่อว่า "ไหนคนอื่น จงพูดซิ"

แล้วอุสมานก็ลุกขึ้นพูดว่า "ฉันเห็นว่า ท่านควรมีหนังสือไปยังชาวเมืองขามแล้วก็ให้พวกเขาตราออกไปจากเมืองขามของเขา มีหนังสือไปยังชาวเยเมนแล้วก็ให้พวกเขาตราออกไปจากเมืองเยเมนของเขา และท่านเองก็ออกจากสองเมืองทรงเกียรติแห่งนี้ไปยังสองเมืองนั้น คือกูเฟซและบัสเราะฮ์ แล้วกองทัพผู้ปฏิเสธก็ประจันหน้ากับกองทัพชาวมุสลิม"

แล้วอะลีฯ อิบน์ อับดุลิษก็ลุกขึ้นกล่าวว่า "ท่านนี่นะ หากว่าท่านเกณฑ์ชาวเมืองขาม พวกโรมันก็จะยกทัพไปจับลูกเมียพวกเขา หากท่านเกณฑ์ชาวเยเมน พวกเอธิโอเปียก็จะยกทัพไปจับลูกเมียพวกเขา และหากท่านเอง เมื่อใดที่ท่านออกไปจากสองเมืองที่ทรงเกียรติแห่งนี้ด้วยตัวเองแล้วละก็แผ่นดินทั้งแผ่นดินก็จะทุกระทมกระทั่งสิ่งที่ทิ้งไว้ข้างหลังจะกลายเป็นสิ่งที่ท่านต้องตระหนักมากกว่าสิ่งที่อยู่ข้างหน้า ฉันจึงเห็นว่า ท่านควรมีหนังสือไปยังชาวบัสเราะฮ์ให้พวกเขาแยกออกเป็นพวก ๆ โดยพวกหนึ่งเฝ้าระวังพรรคพวกของเขา ส่วนอีกพวกหนึ่งเดินทางไปสพบทกับพี่น้องของพวกเขาที่เมืองกูเฟซ สำหรับเรื่องที่ท่านพูดถึงการมีจำนวนมากมายของพวกนั้น ในอดีตที่ผ่านมา เราเองก็ไม่เคยรบกับพวกเขาด้วยจำนวนกองกำลัง แต่เรารบกับพวกเขาด้วยการช่วยเหลือจากอัลลอฮ์" ท่านอุมร์ จึงพูดว่า "จริงของท่าน อะบัลหะตัน นี้แหละความเห็นที่ถูกต้อง (Ibn al-Jawzi, n.d.: 2/23)

นี่คือตัวอย่างของการรับฟังเหตุผลของเคาะลีฟะฮ์อุมร์ในเรื่องใหญ่ที่มีผลในทางปฏิบัติต่อผู้คนและทรัพย์สินมากมาย แต่ในเรื่องเล็ก ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ท่านก็ไม่เคยใช้อำนาจบาตรใหญ่ของตัวเองในการตัดสินใดๆ ต่อประชาชน โดยผลการอย่างไม่ฟังเหตุผล

อัล-ญาฮาวีย (al-Jahāwī, n.d.: 7/167: 2665) ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่แสดงถึงการรับฟังเหตุผลของท่านว่า

أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَأَى رَجُلًا يَقَطَعُ مِنْ شَجَرِ الْحَرَمِ وَيَعْلِفُهُ بَعِيرًا لَهُ قَالَ : فَقَالَ : عَلَيَّ بِالرَّجُلِ فَأْتِي بِهِ فَقَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ مَكَّةَ حَرَامٌ لَا يُعْضَدُ عِضَاهُهَا وَلَا يُتْفَرُّ صَيْدُهَا وَلَا تَحُلُّ لِقَطْعِهَا إِلَّا لِمُعَرِّفٍ ؟ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَاللَّهِ مَا حَمَلَنِي عَلَى ذَلِكَ إِلَّا أَنْ مَعِيَ نَضْوًا لِي فَخَشَيْتُ أَنْ لَا يُبَلِّغَنِي أَهْلِي وَمَا مَعِيَ زَادٌ وَلَا نَفَقَةٌ فَرَقَّ عَلَيَّ بَعْدَ مَا هَمُّ بِهِ وَأَمَرَ لَهُ بِبَعِيرٍ مِنْ إِبِلِ الصَّدَقَةِ مُوقَّرًا صَحِيحًا فَأَغَطَاهُ إِيَّاهُ وَقَالَ لَا تَعُودَنَّ أَنْ تَقَطَعَ مِنْ شَجَرِ الْحَرَمِ شَيْئًا (مشكل الآثار)

ท่านอุมร์ได้เห็นชายคนหนึ่งกำลังตัดกิ่งไม้ในเขตอนุรักษอัล-หะรอมและนำไปให้อูฐของเขากิน ท่านจึงกล่าวว่า "จงพาเขามาหาฉันซิ" แล้วเขาก็ถูกนำตัวมาหาท่าน ท่านถามว่า "โอ้อับดุลลอฮ์ ท่านไม่รู้หรือว่าเมืองมกกะฮ์นั้นเป็นเขตอนุรักษหวง

ห้าม ห้ามตัดกิ่งไม้ของมัน ห้ามจับไล่ตะเพิดสัตว์ของมัน และห้ามเก็บสิ่งของที่ตก
 หล่นใด ๆ นอกจากผู้ที่ต้องการนำคืนให้กับเจ้าของ? " เขาตอบว่า " โอ้ อะมีร์มุ
 มินีน ขอสาบานกับอัลลอฮ์ ที่ฉันทำไปก็เพราะฉันมีอูฐที่อ่อนแอตัวหนึ่งซึ่งฉันเกรง
 ว่ามันจะไม่สามารถจะพาฉันไปพบลูกเมียของฉันได้ และฉันเองก็หมดเสบียงและ
 เงินเพื่อใช้จ่ายแล้ว" ท่านจึงใจอ่อนหลังจากเดิมที่ต้องการลงโทษเขา แล้วท่านจึงสั่ง
 ให้เจ้าหน้าที่นำอูฐจากคลังหลวงตัวหนึ่งซึ่งมีความแข็งแรงและสามารถบรรทุก
 สิ่งของมาให้เขา ท่านกล่าวว่า "ท่านจงอย่าหวนมาตัดกิ่งไม้ใด ๆ ในเขตอนุรักษ
 อัล-หะรอมนี้อีกเป็นอันขาดนะ" (al-Tahāwī, n.d.: 7/167: 2665)

อิหม่ามอัล-บุคอรีฯ ได้บันทึกเหตุการณ์หนึ่งที่แสดงถึงการรับฟังเหตุผลของเคาะลีฟะฮ์
 อุมัร กล่าวคือมีประชาชนจากต่างถิ่นมาส่งเสียงดังในบริเวณมัสยิดคนบีที่มะดีนะฮ์ ซึ่งสำหรับคนเมือง
 มะดีนะฮ์ถือว่าการกระทำเช่นนี้เป็นสิ่งผิดธรรมเนียมปฏิบัติและต้อง โคนลงโทษ แต่เมื่อเป็นคนจากต่าง
 ถิ่นท่านก็ให้อภัย อัล-บุคอรีฯ รายงานว่า

458 - عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ كُنْتُ قَائِمًا فِي الْمَسْجِدِ فَحَصَّبَنِي رَجُلٌ ، فَتَنَظَّرْتُ
 فِإِذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَقَالَ اذْهَبْ فَأَتِنِي بِهِذَيْنِ . فَجِئْتُهُ بِهِمَا . قَالَ مَنْ أَنْتَما - أَوْ
 مِنْ أَيْنَ أَنْتَما قَالَ لَا مِنْ أَهْلِ الطَّائِفِ . قَالَ لَوْ كُنْتَما مِنْ أَهْلِ الْبَلَدِ لَأَوْجَعْتُكُما ،
 تَرَفَعَانِ أَصْوَاتَكُما فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رواه البخاري
 อัล-สาอิบ อิบนุ ยะซีด เล่าว่า "ขณะที่ฉันกำลังยืนอยู่ในมัสยิดคนบี มีชายคนหนึ่งป
 ลูกหินมาสะกิดฉัน ฉันจึงหันไปมองปรากฏว่าเป็นอุมัร อิบนุ อัล-ค็อฏฏ็อบ ท่าน
 กล่าวว่า "ไปซิ ไปนำสองคนนั้นมาหาฉันหน่อย" แล้วฉันก็นำเขาทั้งสองมาหาท่าน
 ท่านถามว่า "พวกท่านทั้งสองเป็นใคร พวกท่านทั้งสองมาจากไหน?" ทั้งสองตอบ
 ว่า "เป็นชาวเมืองฏอฮิฟ" ท่านกล่าวว่า "หากท่านทั้งสองเป็นชาวเมืองนี้ แน่อนฉัน
 จะตีพวกท่านให้เจ็บแสบ พวกท่านส่งเสียงดังในมัสยิดเราะสุลุลลอฮ์ได้อย่างไร
 กัน? (al-Bukhārī, 1987: 1/179: 458)

4.3.10 เคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง

การเข้าใจและให้ความเคารพต่อความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งมีความแตกต่างจากความ
 คิดเห็นของตนเองนับเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ผู้นำพึงมี เพราะหากขาดคุณสมบัตินี้แล้ว ผู้นำคนนั้นก็
 เป็นผู้นำที่ไม่ให้ความสำคัญต่อผู้ที่ไม่เหมือนเขา จะเป็นผู้นำที่สร้างปัญหาให้กับรัฐและประชาชน
 ตลอดไป เพราะในรัฐที่กว้างใหญ่และมีประชาชนมาจากครอบครัวอันหลากหลาย ย่อมเป็นไปได้ที่ทุก
 คนจะมีความคิดเห็นเหมือนกันหมด

เคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ อิบน์ อัล-ค็อฏฏ็อบ นั้นเป็นผู้นำที่มีความประนีประนอมทางความคิด และให้ความเคารพในความคิดของผู้อื่นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องศาสนาและวัฒนธรรม ดังสังเกตว่า แม้โดยส่วนตัวท่านจะเป็นคนที่เคร่งครัดในศาสนาอิสลามเป็นอย่างมาก แต่ท่านก็ยังมีทาส เป็นชาวคริสเตียนคนหนึ่งชื่อว่า “อะซัค” ซึ่งท่านเคยชักชวนเขาให้เข้ารับอิสลาม เพื่อจะได้มอบหมายงาน ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามให้เขาทำ แต่เขาปฏิเสธ ซึ่งท่านเคาะลีฟะฮ์ก็ไม่มีบังคับแต่อย่างใด โดยท่านยก อาซัคอัลกุรอานว่า : *لا إكراه في الدين* (แปลว่า ไม่มีการบังคับในศาสนา) และเมื่อท่านใกล้จะสิ้นชีวิต ท่าน ยังปล่อยเขาให้เป็นไท (al-Suyūṭī, n.d.: 28/281: 31087) นอกจากนี้ เมื่อชาวมุสลิมสามารถพิชิตเมือง อเล็กซานเดรีย เมืองสำคัญของอียิปต์ ท่านยังได้สั่งให้อุมัยรฺ อิบน์ อัล-อาศแบ่งพื้นที่บนเนินเขาอัล-มักฏ็อม ให้เป็นสุสานแก่ชาวคริสเตียนตามความเชื่อของพวกเขาว่าแผ่นดินแห่งนั้นถือเป็นเสมือนดินแดนสวรรค์ แม้โดยส่วนตัวท่านจะไม่เห็นด้วยก็ตาม (al-Humayrī, 1980: 557)

อัล-ค็อลลาบียฺ (al-Ṣallābī) ได้กล่าวว่า

ชาวอัสลุลกีตาบ (ชาวคริสเตียนและยิว) สามารถปฏิบัติตามบทบัญญัติของศาสนา และจารีตประเพณีตามความเชื่อของตน ทั้งในศาสนสถานและในเคหะสถาน และ ไม่มีผู้ใดขัดขวางพวกเขาจากการกระทำความดีดังกล่าวเพราะกฎหมายอิสลาม ได้คุ้มครอง สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาแก่พวกเขา (al-Ṣallābī, n.d.: 145)

เช่นเดียวกันการยอมรับในประเพณีของประชาชนที่หลากหลายเชื้อชาติและศาสนา ดัง ที่อัล-มิกริซียฺ (al-Miqriẓī) ได้กล่าวถึงการเฉลิมฉลองต้อนรับการมาเยือนของเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ ณ เมือง ชามของประชาชนชาวคริสเตียน โดยพวกเขาให้การต้อนรับท่านด้วยการร้องรำตีกลองซึ่งเป็นการขัดกับ ความรู้สึกส่วนตัวของท่าน แต่เมื่อได้ฟังคำชี้แจงของออบูอับดุลอะซฮ์ฮาหลวงประจำแคว้น ท่านก็ปล่อยให้ พวกเขาแสดงตามวัฒนธรรมประเพณีของพวกเขา อัล-มิกริซียฺกล่าวว่า

ذكر هشام بن الكلبي: أن عمر بن الخطاب رضي الله عنه لما قدم الشام، تلقاه المقلسون من أهل الأديان بالسيوف والرماح، فكره عمر رضي الله عنه النظر إليهم وقال: ردوهم. فقال له أبو عبيدة بن الجراح رضي الله عنه، إنها سنة الأعاجم، فإن منعهم ظنوا أنه نقض لعهدهم. فقال عمر رضي الله عنه: دعوهم والتقليس: الضرب بالطليل أو الدف (المواعظ والإعتبار).

ฮิซาม อิบน์ อัล-กัลบียฺ ได้เล่าว่าในตอนที่ท่านอุมัยรฺ อิบน์ อัล-ค็อฏฏ็อบมาถึงเมืองชาม นั้น บรรดานักกระบี่รายดาบและคว้าน้ำหอมได้มาแสดงเพื่อต้อนรับท่าน ท่านอุมัยรฺ รู้สึกอึดอัดใจที่จะชมการแสดงของพวกเขา และกล่าวว่า "นำพวกเขากลับไปได้แล้ว" ออบูอับดุลอะซฮ์ อิบน์ อัล-ญุรริฮฺจึงตอบว่า "มันเป็นประเพณีของคนต่างชาติ หากฉันห้ามพวกเขา พวกเขาจะคิดว่ามันเป็นการละเมิดสนธิสัญญาที่ได้ให้ต่อพวก

เขา" ท่านอุ้มรุ้จึงตอบว่า "ถ้าอย่างนั้น ก็จงปล่อยให้เขาแสดงต่อไป" (al-Miqriẓī, n.d.: 2/410)

4.3.11 ถ่อมตน

เคาะลีฟะฮ์อุ้มรุ้ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ^{๕๖} เป็นผู้นำที่ถ่อมตัวเป็นอย่างมาก ท่านถ่อมตัวอย่าง บริสุทธิ์ใจทั้งด้วยวาจาและการแสดงออก ท่านกล่าวแก่ประชาชนว่า

يا أيها الناس تواضعوا فإني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: " من تواضع لله رفعه الله، وقال: انتعش رفعتك الله، فهم في نفسه صغير، وفي عين الناس عظيم، ومن تكبر خفضه الله، وقال: اخسأ خفضك الله، فهو في نفسه كبير، وفي عين الناس صغير حتى يكون أهون من كلب ". (حلية الألياء)

โอ้ประชาชนทั้งหลาย พวกท่านจงถ่อมตัวเถิด เพราะฉันเคยได้ยินท่านเราะซูลลอส ^{๕๖} กล่าวไว้ว่า "ผู้ใดถ่อมตนอย่างบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮ์ อัลลอฮ์จะทรงยกฐานะของเขา และกล่าวว่า "เจ้าจงเงยหน้าขึ้นซิ อัลลอฮ์ได้ทรงยกฐานะของเจ้าแล้ว" ซึ่งพวกเขา รู้สึกว่าตัวเองไม่มีค่า แต่ในสายตาของผู้อื่นเขาเป็นผู้ยิ่งใหญ่ และผู้ใดที่ลำพองตน อัลลอฮ์จะทรงให้เขาคต่ำด้อย และกล่าวว่า "จงก้มหน้าลงซิ อัลลอฮ์ให้เจ้าต่ำด้อยแล้ว" ซึ่งเขารู้สึกว่าตัวเองยิ่งใหญ่ แต่ในสายตาของผู้อื่นเป็นผู้ต่ำด้อยจน ไร้ค่ายิ่งกว่าสุนัข เสี้ยอีก" (Abū Naʿīm al-Aṣḥabānī, n.d.: 7/129)

การเดินทางของเคาะลีฟะฮ์อุ้มรุ้ ไปเยือนเมืองซามครั้งประวัติศาสตร์เพื่อรับมอบเมือง ปาเลสไตน์ที่ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนรัฐอิสลามเมื่อปี ส.ศ. 16 ดูเหมือนจะเป็นตัวอย่างที่แสดง ถึงความถ่อมตัวอย่างเสมอต้นเสมอปลายของท่านอุ้มรุ้เป็นอย่างดี ซึ่งในตอนที่มาเมืองซามนั้น ท่านได้มา พร้อมกับอัล-อับบาสและคนรับใช้ ครั้นเมื่อใกล้ถึงเมืองซาม ท่านอุ้มรุ้ก็ได้เปลี่ยน ไปขี่อูฐของคนรับใช้ซึ่ง มีอานที่ไม่ดี โดยให้ท่านอัล-อับบาสเป็นคนขี่ม้าหน้าหน้า ซึ่งเป็นม้าที่สวยและท่านเองเป็นคนรูปหล่อ คังนั้น พอมาถึงเมืองซามเหล่าผู้นำศาสนาคริสต์ที่ยังไม่รู้จักกับท่านเคาะลีฟะฮ์ต่างก็เข้าไปจับมือท่าน อัล-อับบาส ท่านจึงบอกว่า ไม่ใช่ฉันหรอก แต่เขา (เคาะลีฟะฮ์) คือคนนั้นต่างหาก (Ibn Manzūr, n.d.: 4/102)

อิบนุกะษีร์ (Ibn Kathīr) ได้กล่าวถึงสภาพความถ่อมตนของเคาะลีฟะฮ์อุ้มรุ้ในตอน ที่ท่านเดินทางไปที่แคว้นซามว่า

عن أبي الغالية الشامي قال: قدم عمر بن الخطاب الجابية على طريق إيلياء على جمل أورق، تلوح صلته للشمس، ليس عليه قلنسوة ولا عمامة، تصطفق رجلاه بين شعبي الرحل بلا ركاب، وطأوه كساء انبجاني ذو صوف هو وطأوه إذا ركب، وفراشه إذا نزل، حقيبته غمرة أو شملة محشوة ليفا، هي حقيبته إذا ركب

ووسادته إذا نزل وعليه قميص من كرايس قد رست وتخرق جنبه. فقال: ادعوا لي رأس القوم، فدعوا له الجلومس، فقال: اغسلوا قميصي وخيطوه وأعبروني ثوبا أو قميصا. فأتي بقميص كان فقال: ما هذا؟ قالوا: كان. قال: وما الكتان؟ فأخبروه فترع قميصه فغسل ورقع وأتى به فترع قميصهم ولبس قميصه. فقال له الجلومس: أنت ملك العرب وهذه بلاد لا تصلح بها الأبل، فلو لبست شيئا غير هذا وركبت برذونا لكان ذلك أعظم في أعين الروم. فقال: نحن قوم أعزنا الله بالإسلام فلا نطلب بغير الله بديلا. فأتي بيرذون فطرح عليه قطيفة بلا سرج ولا رحل فركبه بها فقال: احبسوا احبسوا، ما كنت أرى الناس يركبون الشيطان قبل هذا فأتي بجمله فركبه.

อนุอัล-ฆอลิยะฮุแห่งซามได้เล่าว่า "ท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ ได้มาถึงเมืองญานิบะฮะฮุเพื่อผ่านไปยังเมืองอีเลียฮุ (ปาลาสไตน์) ด้วยอุฐาค่าตัวหนึ่ง ความโล้นของศีรษะท่านได้สะท้อนประกายแวววับเมื่อดวงอาทิตย์ส่องมาเพราะบนศีรษะท่าน ไม่มีหมวกหรือผ้าโพกศีรษะใดๆเลย เท่าสองข้างของท่านไขว้กระทบกันระหว่างสองข้างอานโดยไม่มีที่ดั่งเท้า ผ้าปูของท่านคือผ้าขนอัมมะอะญานียะฮ์ ซึ่งมันถูกใช้เป็นอานเมื่อท่านขี่สัตว์และเป็นผ้าปูนั่งเมื่อท่านแหวะพัก กระจ่างของท่านเป็นผ้าลายขาวดำหรือธงผ้าที่เย็บข้างด้วยเชือกอินทผลัม ซึ่งมันเป็นกระจ่างในยามเดินทางและเป็นหมอนเมื่อยามแหวะพัก ท่านสวมเสื้อยาวที่ทอจากผ้าฝ้ายหยาบ ๆ ที่ทะเลและฉีกขาดตามชายขอบ

ท่านกล่าวว่า "จงเรียกหัวหน้าเผ่ามาพบฉันหน่อยซิ" แล้วพวกเขา ก็เรียกหัวหน้าเผ่ามาเข้าพบ ท่านกล่าวว่า "นี่พวกท่านช่วยซักและเย็บปะเสื้อผ้าของฉันหน่อยซิ แล้วเอาผ้าหรือเสื้ออื่นมาให้ฉันขีบก่อน" แล้วเสื้อก็อดค้อนอย่างฉีกก็ได้ถูกนำมามอบให้ท่าน ท่านถามว่า "นี่มันทอจากอะไรกัน?" เขาตอบว่า "เป็นเสื้อก็อดค้อน" ท่านถามว่า "ก็อดค้อนคืออะไร?" พวกเขาจึงอธิบายให้ท่านฟัง ท่านจึงถอดเสื้อออก แล้วมันก็ถูกนำไปซัก เย็บปะ และนำมามอบกลับให้กับท่าน ท่านจึงถอดเสื้อของพวกเขาออก และสวมเสื้อของท่านตามเดิม หัวหน้าเผ่าเลยกล่าวว่า "ท่านนี่เป็นราชาแห่งอาหรับและเมืองนี้เขาไม่ขี้อูฐกันหรอก ท่านเห็นอย่างไรหากท่านสวมเสื้ออีกตัวหนึ่งที่ไม่ใช่เสื้อตัวนี้และขีม้าเร็วตัวหนึ่ง สิ่งนี้ย่อมเป็นที่ยิ่งใหญ่ในสายตาของพวกโรมัน" ท่านตอบว่า "เราเป็นชนที่อัลลอฮุให้เกียรติเพราะอิสลาม ดังนั้นเราจะไม่ยอมเอาอะไรมาแลกกับอัลลอฮุ" แล้วเมื่อม้าเร็วถูกนำมาให้แก่ท่าน ท่านก็ขึ้นควมมันสักพักหนึ่งโดยไม่ใช้ที่วางเท้าและอานนั่ง แล้วท่านก็กล่าวว่า "ล่ำมัน ล่ำมันไว้" ฉันไม่เคยแสดง

ให้คนอื่นเห็นว่าได้ชี้ขาดมานานก่อนหน้านี้" แล้วอุฐของท่านก็ได้ถูกนำมาให้ท่านชี้
ต่อ (Ibn Khathīr, 1988: 7/61)

อิบน์มานซุร (Ibn Manzūr) ได้เล่าเหตุการณ์ครั้งนี้หลังจากที่ท่านออกจากเมืองญาบิยะฮ์

ว่า

وركب عمر من الحلبية يريد الأردن، وقد توافى إليه الناس، ووقف له المسلمون
وأهل الذمة، فخرج عليهم على حمار، وأمامه العباس على فرس. فلما رآه أهل
الكتاب سجدوا له، فقال: لا تسجدوا للبشر واسجدوا لله، ومضى في مسيره،
وقال القسيسون والرهبان: ما رأينا أحداً قط أشبه بما يوصف من الحواريين من
هذا الرجل. (مختصر تاريخ دمشق.)

แล้วท่านอุมัรก็เดินทางออกจากอัล-ญาบิยะฮ์มุ่งหน้าไปยังจอร์แดนซึ่งมีประชาชน
จำนวนมากคอยต้อนรับท่าน โดยประชาชนมุสลิมและต่างศาสนาต่างยืนคอยท่าน
แล้วท่านก็เดินทางมาพบพวกเขาบนลาตัวหนึ่งโดยที่มีอัล-อับบาสขี่ม้านำหน้า เมื่อ
ชาวอิิวและคริสเตียนเห็นท่าน พวกเขา ก็ก้มลงกราบ ท่านกล่าวว่า "พวกท่านจงอย่า
กราบไหว้มนุษย์ แต่จงกราบไหว้อัลลอฮ์" แล้วท่านก็เดินทางต่อไป บรรดานักบวช
อิิวและคริสเตียนต่างพากันกล่าวว่า "เราไม่เคยเห็นผู้ใดที่มีลักษณะคล้ายกับอัล-หะ
วาริยีน (ผู้ศรัทธาต่อเยซู) มากไปกว่าชายคนนี้เลย" (Ibn Manzūr, n.d.:4/102)

และด้วยการถ่อมตัวตลอดเวลาตัวเอง ทำให้ท่านไม่ยอมรับการยกยอใด ๆ ที่แสดงถึง

ความดีเลิศของตัวเอง ดังที่อัล-ซาร์คีย (al-Zarkhī) กล่าวถึงเหตุการณ์ในครั้งหนึ่งว่า

جاء رجل إلى عمر بن الخطاب رضي الله عنه يخطب
فقال: يا خير الناس فلم يفهم عمر رضي الله عنه ذلك.
فقال: ما تقول؟ فقالوا له: يقول: يا خير الناس.
فقال له عمر: أذن لي، لست بخير الناس.
ألا أتيتك بخير الناس؟ قال: من هو يا أمير المؤمنين؟ قال عمر رضي الله عنه:
هو رجل من أهل البادية صاحب صرمة إبل أو غنم، قدم يابله أو غنمه إلى مصر
من الأمصار فباعها ثم ألقها في سبيل الله، فكان مسلحة بين المسلمين وبين
عدوهم. فذاك خير الناس (شرح كتاب السير الكبير للسرخي)

มีชายคนหนึ่งพูดกับท่านอุมัร อิบน์ อัล-กัฎฏีบว่า "โอ้ สูดยอคคนดี" ท่านอุมัรไม่
เข้าใจคำพูดดังกล่าว ท่านจึงถามว่า "เอ๊ะ ท่านพูดว่าอะไรนะ? แล้วพวกเขาก็ตอบว่า
"เขาคอนันพูดว่า "โอ้ สูดยอคคนดี" แล้วท่านอุมัรก็กล่าวแก่เขาว่า "มาใกล้ฉันหน่อย

ซี ฉันไม่ใช่สุดยอดคนดีหรอก จะบอกให้เอาไหมว่าใครคือสุดยอดคนดี?" เขาตอบว่า "ใครกัน โอ้ ท่านอะมีร์ลุมินีนา?" ท่านอุมร์ตอบว่า "คือชายชาวชนบทเจ้าของอูฐหรือแกะฝูงหนึ่ง ที่เข้ามาในเมืองหนึ่งด้วยอูฐหรือแกะของเขา แล้วก็ขายมันไป จากนั้นได้เอาเงินไปบริจาคในหนทางของอัลลอฮ์ เพื่อเป็นเสบียงในการต่อสู้ของชาวมุสลิมกับข้าศึก นั่นแหละคือสุดยอดคนดี" (al-Zarkhī, n.d.: 1/13)

4.3.12 ประหยัด อยู่อย่างพอเพียง

การมีความประหยัดและอยู่อย่างพอเพียงนับเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้นำที่ดี เพราะผู้นำคือผู้ที่ประชาชนให้การศรัทธาและลอกเลียนแบบ หากเขาประหยัด ประชาชนก็จะประหยัดตาม ปัญหาทางเศรษฐกิจของชาติก็จะลดลง รายได้ของประเทศก็จะดีขึ้น แต่หากผู้นำอยู่อย่างฟุ่มเฟือย ประชาชนก็จะฟุ่มเฟือยตาม จนกระทั่งเกิดภาวะวิกฤติปัญหาเศรษฐกิจที่ยากจะแก้ไข

เคาะลีฟะฮ์อุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏ็อบ رضي الله عنه เป็นผู้นำที่มีความเป็นอยู่อย่างประหยัดและพอเพียง เป็นผู้นำที่ภูมิใจในความสำเร็จของหน้าที่มากกว่าภูมิใจในภาพลักษณ์ที่หรูหราของตัวเอง เป็นผู้นำที่มุ่งมั่นจัดการรายได้เข้ากองคลังหลวงมากกว่าจะหารายได้ให้ตัวเองและครอบครัว ท่านกำหนดเงินเดือนและสวัสดิการประจำตำแหน่งของตัวเองให้เป็นเพียงแค่การมีอาหารสำหรับตัวเองและครอบครัวในระดับปานกลางของบุคคลทั่วไป มีเสื้อผ้าปีละสองชุด คือชุดฤดูหนาวกับชุดฤดูร้อน และมีค่าใช้จ่ายเพื่อไปทำฮัจญ์และอุมเราะฮ์ที่นครมักกะฮ์ปีละหนึ่งครั้ง ซึ่ง al-Suyūnī ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

عن الأحنف ابن قيس قال : كنا جلوسا بباب عمر فمرت جارية فقلنا : سرية أمير المؤمنين فقال : ما هي لأمر المؤمنين بسرية و لا تحل له إنما من مال الله فقلنا : فماذا يحل له من مال الله تعالى ؟ قال : إنه لا يحل لعمر من مال الله إلا حلتين : حلة للشتاء و حلة للصيف و ما أحج به و أعتمر و قوتي و قوت أهلي كرجل من قريش ليس بأغناهم و لا بأفقرهم ثم أنا بعد رجل من المسلمين (تاريخ الخلفاء)

อัลอะหฺนัฟ อิบน์ กิย็อยสุเล่าว่า "ในขณะที่พวกเรากำลังนั่งอยู่หน้าประตูบ้านของท่านอุมร์ ก็มีหญิงคนหนึ่งเดินผ่านมา พวกเขากล่าวว่า เธอคือทาสหญิงของอะมีร์ลุมินีนา ท่านจึงกล่าวว่า "นางไม่ใช่ทาสหญิงของอะมีร์ลุมินีนาหรอก และก็สมควรที่จะเขาจะครอบครองด้วยซ้ำไป แต่นางคือสมบัติของคลังหลวง" เราจึงถามว่า "แล้วสมบัติจากคลังหลวงมีอะไรบ้างที่ท่านสามารถครอบครองได้?" ท่านตอบว่า "แท้จริง สมบัติจากคลังหลวงที่อุมร์สามารถครอบครองได้มีเพียงเสื้อผ้าสองชุด ชุดหนึ่งเพื่อใช้ในฤดูหนาวและอีกชุดหนึ่งเพื่อใช้ในฤดูร้อน และสิ่งจำเป็นที่ฉันต้องใช้จ่ายเพื่อทำฮัจญ์และอุมเราะฮ์ ตลอดจนอาหารของฉันและครอบครัวที่เป็นอาหาร

ของชาวกุฎีหรือซุคนหนึ่งที่มีฐานะไม่ใช่คนร่ำรวยที่สุดหรือคนที่ยากจนที่สุด ซึ่งนอกเหนือจากสิ่งนี้ ฉันก็คือประชาชนมุสลิมธรรมดาคนหนึ่งเท่านั้นเอง" (al-Suyūṭī, 1952: 1/116)

จากรายได้ประจำตำแหน่งในจำนวนดังกล่าว ที่ท่านเองเป็นผู้กำหนด ทำให้สภาพความเป็นอยู่ของท่านสอดคล้องเป็นอย่างยิ่งกับรายได้ที่ท่านได้รับมา

อัล-สุยฎี (al-Suyūṭī) ได้กล่าวถึงสภาพชีวิตประจำวันของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยว่า

كان عمر يلبس وهو خليفة جبة من صوف مرقوعة بعضها بأدم ويطوف في الأسواق على عاتقه الدرّة يؤدب بها الناس ويمر بالنكت والنوى فيلتقطه ويلقيه في منازل الناس ينتفعون به. (تاريخ الخلفاء)

ท่านฮุฎัยในขณะที่เป็นเคาะลีฟะฮ์นั้นท่านได้สวมเสื้อยาวจากผ้าหยาบที่มีรอยปะเย็บด้วยด้ายอินทผลัม ท่านวนเวียนตรวจตรารอบ ๆ ตลาดโดยมิได้เรี่ยวอยู่บนคอเพื่อใช้สั่งสอนประชาชน เมื่อท่านเดินพบเมล็ดพืชหรือสิ่งตกหล่น ท่านก็จะเก็บและโยนเข้าไปยังบ้านเรือนของประชาชนเพื่อพวกเขาจะได้ใช้ประโยชน์ (al-Suyūṭī, 1952: 1/116)

เช่นเดียวกันกับอิบนุอัล-ญะซี (Ibn al-Jawzī) ที่ได้กล่าวถึงความเรียบง่ายของท่านในยามเดินทางว่า

عن عبد الله بن عامر بن ربيعة، قال: صحبت عمر بن الخطاب من المدينة إلى مكة في الحج ثم رجعنا فما ضرب فسطاطاً، ولا كان له بناء يستظل به، إنما كان يلقي نطعاً أو كساء على شجرة فيستظل تحته. (المنتظم)

อับดุลลอฮ์ อิบนุ อามิร อิบนุเราะบียะฮ์เล่าว่า "ฉันเคยเดินทางกับท่านฮุฎัยจากมะดีนะฮ์ไปยังมักกะฮ์เพื่อทำฮัจญ์และกลับมาด้วยกัน ปรากฏว่าท่านไม่เคยกางกระโจมหรือมีที่สำหรับให้ท่านได้เข้าอยู่ในที่ร่มเลย ท่านเพียงแต่จึงเสื่อหรือผ้ากับต้นไม้แล้วก็เข้าไปอยู่ใต้ร่มเงาของมัน (Ibn al-Jawzī, n.d.: 463)

ทั้งนี้ การเดินทางไปทำฮัจญ์ของท่านมีค่าใช้จ่ายเพียงสิบหกดีนาร์เท่านั้น ซึ่งค่าใช้จ่ายเพียงน้อยนิดจำนวนนี้ได้กลายเป็นอุทาหรณ์แก่คนรุ่นหลังเพื่อให้พวกเขาได้พิจารณาตัวเองว่าเป็นคนประหยัดหรือฟุ่มเฟือย ดังที่สุฟยาน อัล-เซารีได้กล่าวตักเตือนแก่เคาะลีฟะฮ์ฮุฎัย-มัฮ์ดีว่า

حج عمر بن الخطاب رضي الله عنه فأنفق في حجه ستة عشر ديناراً، وأنت حججت، فأنفقت في حجتك بيوت الأموال قال: فأني شيء تريد، أكون مثلك؟ قال: فوق ما أنا فيه ودون ما أنت فيه (تاريخ البغداد)

"ท่านอุมีร์ไปทำฮัจญ์และใช้จ่ายในกิจการฮัจญ์ของท่านเพียงสิบหกคืนเท่านั้นเอง แล้วท่านทำฮัจญ์ละ ท่านใช้จ่ายในฮัจญ์ของท่านเป็นคลัง ๆ เลย " อัล-มัดดียกกล่าวว่า "แล้วจะให้ฉันทำอะไรละ จะให้ฉันใช้จ่ายเหมือนท่านหรือ?" ท่านตอบว่า "ให้เกินกว่าที่ฉันใช้จ่ายขึ้นสักหน่อยและต่ำกว่าที่ท่านใช้จ่ายลงสักนิด" (al-Khatib al-Baghdādī, n.d.: 4/161)

และไม่เพียงแต่ท่านคนเดียวเท่านั้นที่อยู่อย่างพอเพียง แต่ท่านยังจะหมั่นตรวจสอบบุคคลในครอบครัวให้ดำรงชีวิตได้อย่างประหยัดและพอเพียงด้วย ซึ่งแม้กระทั่งการซื้ออาหารตามใจชอบ โดยไม่มีการระงับตัวเองก็ถือว่าเป็นการฟุ่มเฟือยแล้วในทัศนะของท่าน

อัล-สุยูฎี(al-Suyūṭī) กล่าวว่า

29946- عن الحسن قال : دخل عمر على ابنه عبد الله وإن عنده لحما فقال : ما هذا اللحم قال : اشتهته ، قال : وكلما اشتهيت شينا أكلته كفى بالمرء سرفا أن يأكل كل ما اشتهاه

อัล-หะสันเล่าว่า "ท่านอุมีร์ ได้มาหาอับดุลลอฮฺบุตรชายของท่านในขณะที่เขากำลังกินเนื้ออยู่ ท่านถามว่า "นี่มันเนื้ออะไรกัน?" เขาตอบว่า "เรารู้สึกอยากกิน" ท่านกล่าวว่า "ทุกครั้งที่เจ้าเกิดอยากกินอะไรสักอย่างหนึ่งแล้วเจ้าก็กินมันทันทีหรือ? ถือเป็นการฟุ่มเฟือยแล้วสำหรับคนที่กินทุกสิ่งที่ตนอยากกิน" (al-Suyūṭī, n.d.: 27/222: 29946)

จากคุณสมบัติการมีความประหยัดอย่างนี้เอง ทำให้ท่านได้กำหนดเป็นนโยบายให้ข้าหลวงทุกคนนำไปปฏิบัติ โดยทุกครั้งที่ท่านจะแต่งตั้งข้าหลวง ท่านจะมอบเงื่อนไขสี่ประการให้เขานำไปปฏิบัติ หากปฏิบัติไม่ได้ถือว่าข้าหลวงคนนั้นมีความคิดและต้องถูกลงโทษ เงื่อนไขสี่ประการดังกล่าวคือ ต้องไม่ขี้มัวขี้ดี ต้องไม่รับประทานอาหารชั้นดี ต้องไม่สวมเสื้อผ้าชั้นดี และต้องไม่ปิดประตูกีดกันการเข้าพบของประชาชน (al-Suyūṭī, 1952: 1/116)

4.3.13 อยู่เหนือกิเลสและอารมณ์ใฝ่ต่ำ

การอยู่เหนือกิเลสและอารมณ์ใฝ่ต่ำนับเป็นคุณสมบัติของผู้นำที่ดีอีกประการหนึ่ง เพราะการมีคุณสมบัตินี้ทำให้เขาสามารถแยกแยะระหว่างความรู้สึกส่วนตัวกับความถูกต้อง สามารถเสถียรผลประ โยชน์ส่วนตัวเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมและยับยั้งตัวเองเมื่อเกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อผู้อื่นได้ ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของเขาดำเนินไปอย่างเสมอต้นเสมอปลายและได้รับความศรัทธาจากผู้ใต้บังคับบัญชาและประชาชนซึ่งมีผลทำให้การทำงานรุดหน้าและประสบความสำเร็จ

เคาะลีฟะฮฺอุมีร์ อิบน์ อัล-อ็อบฏีออบนั้น เป็นผู้นำที่มีคุณสมบัติเช่นนี้อย่างสมบูรณ์ เพราะท่านเป็นคนที่เคร่งครัดในการปฏิบัติตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลามที่มุ่งมั่นให้ปฏิบัติธรรม

สามารถเอาชนะกิเลสและความไม่ต่ำได้ จะเห็นได้ว่าในยามค่ำกิน ท่านจะใช้เวลาส่วนใหญ่ด้วยการลุกขึ้นมาละหมาดทำความภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้าหรือออกไปตรวจตราลาดตระเวนตามตรอกซอยต่าง ๆ ในขณะที่ประชาชนกำลังนอนหลับอย่างมีความสุข นอกจากนี้ การที่ท่านยอมระงับตัวเองด้วยการไม่กินอาหารดี ๆ ไม่แต่งตัวดี ๆ ไม่ซึ่ยานพาหนะดี ๆ หรือการที่ท่านนอนบนดินกินบนทรายและไม่ยอมร่วมหลับนอนกับภรรยาในปีวิกฤติภัยแล้ง ตลอดจนการที่ท่านมักร้องไห้เสมอเมื่อตระหนักถึงความรับผิดชอบที่มีต่อประชาชน สิ่งเหล่านี้ย่อมสะท้อนถึงการอยู่เหนือกิเลสและอารมณ์ไม่ต่ำของท่านเป็นอย่างดี

4.3.14 มีคณะผู้ร่วมบริหารและคณะที่ปรึกษาที่ดี

การที่จะนำพาประชาชนนับล้านคนไปสู่การพัฒนาเพื่อให้มีสภาพ "อยู่ดี กินดี" ได้สำเร็จนั้นลำพัง หากผู้หลักคั้นและนำพามีเพียงผู้นำคนเดียว คงยากที่จะประสบความสำเร็จได้ เพราะแม้ว่าเขาจะมีคุณสมบัติแห่งการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์ทุกประการรวมอยู่ในตัวเขา แต่มนุษย์ก็ย่อมมีขีดจำกัดในด้านเวลาและสังขารของร่างกาย ผู้นำจึงจำเป็นต้องมีผู้ช่วย ผู้รับสนองงานและนโยบายต่าง ๆ เพื่อให้โครงการต่าง ๆ ที่วางไว้มากมายได้รับการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

การมีคณะผู้ร่วมบริหารและคณะที่ปรึกษาที่ดีจึงถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่ดี เพราะคนเหล่านี้คือผู้ช่วยงานของผู้นำ หากข้าหลวง ผู้พิพากษา อธิบดีกรมต่าง ๆ ตลอดจนคณะที่ปรึกษาเป็นคนดีและมีความรับผิดชอบเหมือนตัวผู้นำเอง การงานของท่านก็จะดำเนินไปในทางที่ดีสร้างสรรค์ และมีความก้าวหน้า แต่ถ้าหากบุคคลเหล่านี้ ทำงานเพียงเพื่อเอาความดีความชอบในลักษณะ "ผักชีโรยหน้า" หรือทำงานแบบประจบสอพลอ มิได้ทำงานเพื่อประเทศชาติอย่างแท้จริง แน่นนอนภารกิจของผู้นำจะต้องยุ่งเหยิง สับสน ไม่ราบรื่นและก้าวหน้า ทำให้พัฒนาการในด้านต่าง ๆ จะต้องหยุดชะงักและถดถอยจนสังคมต้องพลอยเดือดร้อนและบ้านเมืองไม่มีความสุข

เคาะลีฟะฮ์อุมม์ อิบน์ อับดุลมูฏอฮิบ ๕ นั้นเป็นผู้นำที่มีคณะผู้ร่วมบริหารและคณะที่ปรึกษาที่ดียิ่ง ท่านมีข้าหลวงที่ทรงคุณธรรมในทุกแคว้นทั่วภูมิภาค ไม่ว่าจะเป็อบูอับดุลอะฮ์ อิบน์ อัล-อุมร์หรือผู้ที่แคว้นขาม ออบูมูซา อัล-อัสซะรียะฮ์ที่แคว้นอิรัก อัมร์ อิบน์ อัล-อาศที่อิยิปต์ สะอีด อิบน์ อุมัยรฺที่แคว้นหิมส และข้าหลวงคนอื่น ๆ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ล้วนแต่เป็นบุคคลที่ประชาชนเชื่อถือและศรัทธา นอกจากนี้ ท่านยังมีคณะที่ปรึกษาที่สุจริตรอบคอบ อย่างอะลี อิบน์ อับดุลอหฺลิบ ที่ปรึกษาในด้านกฎหมายและการวางแผน อูสมาน อิบน์ อับฟาน และอับดุลรอหฺมาน อิบน์เอาฟ ที่ปรึกษาด้านการเงินการคลัง หรืออะดีย อิบน์ อัล-ฮาติม สัลมาน อัล-ฟาริสียฺ และอูบัย อิบน์กะอฺบฺ ที่ปรึกษาด้านศาสนาฮิว คริสเตียน โซโรแอสเตอร์ และค่านประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น

อัล-เราะฟิқ อัล-กีอเราะวานีย์ (al-Rafiq al-Qayrawānī) ได้กล่าวถึงการให้คำปรึกษาของอะลีในคํานกฏหมายเพื่อลงโทษผู้เสพสุราแก่ท่านอุมัรเมื่อตอนที่อบูอับบะดะฮ์ส่งตัวแทนมาจากแคว้นซามเพื่อขอความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

إني لا أرى حداً أشبه بجد الفرية منه، إن الرجل إذا سكر وإذا هذى افتري، فقال عمر للرسول: قد سمعت ما قال فمر أبا عبيدة أن يضربها، فضرب أبو عبيدة بالشام ثمانين، وضربها عمر بالمدينة. (قطب السرور)

ฉันเห็นว่าบทลงโทษต่อผู้เสพสุรานั้นใกล้เคียงกับโทษของการกล่าวหาผู้อื่นมากที่สุด เพราะคนเมานั้นเมื่อเขาเมา เขาจะโลเล เมื่อโลเลก็เขาจะกล่าวหาผู้อื่น (ดังนั้นโทษของผู้ดื่มสุราจึงควรจะเหมือนกับโทษของผู้กล่าวเท็จต่อผู้อื่นนั่นคือต้องโดนเขียนแปดสิบครั้ง) แล้วท่านอุมัรก็กล่าวกับตัวแทนของอบูอับบะดะฮ์ว่า บัดนี้ ท่านก็ได้ยินสิ่งที่เขาบอกแล้ว ดังนั้นจงบอกให้อบูอับบะดะฮ์เขียนตามนี้ แล้วอบูอับบะดะฮ์ก็เขียนผู้เสพสุราที่เมืองซามแปดสิบครั้ง ในขณะที่ท่านอุมัรก็เขียนจำนวนนี้ด้วยเช่นกันที่มะดีนะฮ์ (al-Rafiq al-Qayrawānī, n.d.: 1/48)

เช่นเดียวกับสลมาน อัล-ฟาริสี ที่ให้คำปรึกษาอย่างตรงไปตรงมา เมื่อท่านอุมัรขอให้เขาช่วยประเมินตัวท่านว่าเป็นเคาะลีฟะฮ์หรือเป็นราชา โดยท่านอุมัรถามเขาว่า

أملك أنا أم خليفة؟ قال له سلمان: إن أنت جيتت من أرض المسلمين درهماً أو أقل أو أكثر ووضعته في غير حقه فأنت ملك غير خليفة. فبكى عمر الكامل في التاريخ

"ฉันนี่เป็นราชาหรือเป็นเคาะลีฟะฮ์กันแน่?" สลมานตอบท่านว่า "หากท่านเก็บภาษีจากแผ่นดินชาวมุสลิมเพียงหนึ่งดิรฮัมหรือน้อยกว่าหรือมากกว่า แล้วท่านใช้จ่ายในทางที่ไม่ชอบ ท่านก็คือราชาไม่ใช่เคาะลีฟะฮ์" แล้วท่านอุมัร ก็ร้องไห้ (Ibn Athīr, n.d.: 1/473)

ท่านกล่าวแก่กะอูบ อิบนุ อูบัย ที่ปรึกษาด้านศาสนายุคยาวว่า

يا كعب كيف تجد نعتي في التوراة؟ قال: خليفة قرن من حديد لا يخاف في الله لومة لائم، ثم خليفة تقتله أمته ظالمين له، ثم يقع البلاء بعده. (حلية الأولياء)

"นี่ กะอูบ ท่านพบฉันในคัมภีร์โตราห์ว่าเป็นคนเช่นไร? เขาตอบว่า "เป็นเคาะลีฟะฮ์เหล็กที่ไม่เกรงกลัวการถูกประณามในการปฏิบัติหน้าที่ เป็นผู้ซื่อสัตย์สุจริตต่ออัลลอฮ์ และจะต้องกลายเป็นเคาะลีฟะฮ์ที่ถูกประชาชนฆ่าอย่างทารุณ และหลังจากนั้นก็เกิดภัยพิบัติตามมา" (Abī Na‘īm al-Aṣbahānī, 1405 A.H.: 6/25)

ทั้งนี้ การให้คำปรึกษาแก่ท่าน ไม่เพียงแต่ทำกันต่อหน้าเท่านั้น แต่ในยามห่างไกล เหล่าคณะที่ปรึกษาก็ยังคงให้คำแนะนำปรึกษาผ่านหนังสือหรือจดหมายที่ต้องใช้เวลาในการส่งมาเป็นแรมเดือน ดังที่ อัล-ญะนาบะเราะนีได้กล่าวถึงจดหมายร่วมกันของอับดุลวะคัซซุและมูอาซ อิบน์ญะบัลที่ส่งมาจากแคว้นซามให้คำแนะนำตักเตือนสติท่านเคาะลีฟะฮ์ที่มะดีนะฮ์ว่า

16475 – "... مِنْ أَبِي عَيْنَةَ بْنِ الْجَرَّاحِ، وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ إِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ: سَلَامٌ عَلَيْكَ، أَمَا بَعْدُ، فَإِنَّا عَهْدْنَاكَ وَأَمْرُ نَفْسِكَ لَكَ مُهِمٌّ، فَأَصْبَحْتَ قَدْ وُلِّيتَ أَمْرَ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَحْمَرَهَا وَأَسْوَدَهَا، يَجْلِسُ بَيْنَ يَدَيْكَ الْوَضِيعُ وَالشَّرِيفُ، وَالْعَدُوُّ وَالصَّدِيقُ، وَلِكُلِّ حِصَّةٍ مِنَ الْعَدْلِ، فَانظُرْ كَيْفَ أَلْتَّ عِنْدَ ذَلِكَ يَا عُمَرُ؟ فَإِنَّا نَحْدُرُكَ يَوْمًا تَعْنِي فِيهِ الْوُجُوهُ، وَتَجِفُّ فِيهِ الْقُلُوبُ، وَتَنْقَطِعُ فِيهِ الْحُجُجُ لِحُجَّةِ مَلِكٍ قَدْ قَهَرَهُمْ بِجَبْرُوتِهِ، وَالْخَلْقُ دَاخِرُونَ لَهُ يَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ، وَإِنَّا كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّ أَمْرَ هَذِهِ الْأُمَّةِ فِي آخِرِ زَمَانِهَا سَيَرْجِعُ إِلَى أَنْيُكُونُوا إِخْوَانَ الْعَلَانِيَةِ أَعْدَاءَ السَّرِيرَةِ، وَإِنَّا نَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ يَنْزِلَ كِتَابُنَا سِوَى الْمُنْتَرَلِ الَّذِي نَزَلَ مِنْ قُلُوبِنَا، فَإِنَّا إِنَّمَا كَتَبْنَا بِهِ نَصِيحَةَ لَكَ، وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ (المعجم الكبير للطبراني)

จาก อับดุลวะคัซซุ อิบน์ อัล-จัรริอัส และมูอาซ อิบน์ญะบัล

ถึง ท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏ็อบ

ความสันติจึงมีแต่ท่าน

เราขอยืนยันต่อท่านว่า บัดนี้ การควบคุมตัวท่านเองนั้นสำคัญมาก เพราะท่านได้ปกครองประชาชาตินี้ทั้งชนผิวแดงและผิวดำ ผู้ที่นั่งตรงหน้าท่านนั้นมีทั้งคนสูงส่งและคนต่ำต้อย มีทั้งมิตรและศัตรู ทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะได้รับความยุติธรรม ฉะนั้นท่านจงใคร่ครองเถิด โอ้ ท่านอุมร์ เรานี้ขอให้ท่านรำลึกถึงวันที่ดวงดาวจะเบิกโพลง หัวใจจะแห้งเหี่ยว และไม่มีข้ออ้างใด ๆ สำหรับคำตัดสินขององค์ราชันที่ทรงควบคุมมนุษย์ด้วยความยิ่งใหญ่เกรียงไกรของพระองค์ วันที่สรรพสิ่งทั้งหมดต่างสยบนอน้อมต่อพระองค์และหวังในความเมตตาและเกรงกลัวโทษทัณฑ์ของพระองค์ ซึ่งเราคาดว่าสุดท้ายแล้วประชาชาตินี้จะหวนสู่การเป็นเพื่อนแบบหน้าไหว้หลังหลอก

เราขอท่านจงอย่าได้แปรเจตนาของเราเป็นอย่างอื่น เพราะที่ส่งจดหมายมานี้ก็เพียงเพื่อเป็นคำตักเตือนแนะนำแก่ท่านเท่านั้น

วัสสลาม สุขสันติจึงมีแต่ท่าน (al-Tabarānī, 1983: 20/32)

นี่คือตัวอย่างของสัมพันธภาพระหว่างเคาะลีฟะฮ์สุลต่านกับคณะผู้ร่วมบริหารและที่ปรึกษา ซึ่งต่างปฏิบัติหน้าที่อย่างบริสุทธิ์ใจเพื่อผลประโยชน์ของชาติ ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ของตัวเอง ไม่มีการประจบสอพลอเพื่อเอาหน้า หรือช่วยผู้หนึ่งเพื่อดึงให้เป็นพวกพ้องของตนเอง

และทั้งหมดนี้ คือ บางตัวอย่างของการมีลักษณะของการเป็นผู้นำที่ดีของเคาะลีฟะฮ์ อุมัร อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ رضي الله عنه ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของเศาะเศาะอะฮ์เมื่อครั้งที่นุอาวียะฮ์ อิบน์ อบี สุฟยาน ขอให้เขาออกคุณลักษณะของเคาะลีฟะฮ์ อุมัร ซึ่งเขาบอกว่า

كان عالماً برعيته، عادلاً في نفسه، قليل الكبر، قبولاً للعذر، سهل الحجاب، مفتوح الباب، يتحرى الصواب، بعيد من الإساءة، رفيق بالضعيف، غير صخاب، كثير الصمت، بعيد من العيب (مختصر تاريخ دمشق)

ท่านเป็นคนรอบรู้เรื่องประชาชน มีความยุติธรรมในตัวเอง ไม่หยิ่งผยอง รับผิดชอบ ง่ายเข้าหา ใจดี ประคบประมุขเปิดตลอดเวลา เป็นคนเชิดชูความถูกต้อง ไม่สร้าง ความเคียดแค้นแก่ผู้อื่น เป็นมิตรกับผู้อื่นเสมอ ไม่คะหาวาดเสียดัง เป็นคนเงียบขรึม และไว้สิ่งบกพร่อง (Ibn Manẓūr, n.d.: 6/46)

อับดุลลอฮ์ อัล-กอรี (2543: 26) กล่าวว่า

ท่านอุมัรเป็นบุรุษที่มีคุณสมบัติพิเศษพร้อมด้วยความเป็นผู้มีผู้นำ มีความห้าวหาญ เด็ดขาด มีความปรีชาสามารถฉลาดเฉลียว มีความรู้และประสบการณ์มาก แต่ท่าน เป็นผู้สมถะเรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ